Birlik

AYLIK SİYASİ DERGİ ■ SAYI:12 ■ KASIM ■ 1991 ■ 5000 TL (KDV DAHİL)

LEYLA ZANA

KÜRTLER MECLİSTE

ÇAĞATAY ANADOL

19 EKİM'E GÖRE TÜRKİYE BUGÜN DAHA İYİ NOKTADA

ATİLLA AYTEMUR

Birlik

Aylık siyasi dergi

Sahibi ve Sorumlu Yazıişleri Müdürü: Atilla Aytemur

Yönetim Yeri: İstiklal cad. 459 / 3 Karagözoğlu Ap. Beyoğlu - İst.
TEL: 152 76 40-41
FAX: 152 76 42
Dizgi ve baskıya hazırlık : Birlik Teknik Servisi

Baskı :Zafer Matbaası

Posta çeki hesabı: M. Selim Talay 655048

Döviz ve Abone Hesabı: Atilla Aytemur İş Bankası Cağaloğlu Şb. Hesap No: 138895

Bu Sayıda

BİRLİK'ten

Henüz tarihler belirlenmedi ama sanırız ilçe kongreleri Aralık ayında başlayacak ve SBP Büyük Kongresi 1992'nin ilk yarısında toplanacak. Kongre süreci Marksizm, partimizin geleceği ve Türkiye üzerine tartışmalarla geçecek. Birlik dergisi okurlarının bu tartışmalarda yer alabilmesi ve bu süreci etkileyebilmesi için sayfalarının bir bölümünü ayırıyor.

SBP dar bir kadro partisi olmak yerine, programını bile benimsetme zorunluluğunu koymadan Marksist olsun olmasın insanın özgürleşmesinden yana herkese açık geniş bir parti olarak tanımladı kendisini. Bu Türkiye'de çoğulculuğu benimsemiş bir partinin kendi içinde de çoğulculuğu benimsediğini gösteriyordu. Ama çoğulculuk sanıldığı kadar kolay bir şey değil. Ya da tersinden söyleyelim, bizim toplumumuzun çoğulcu bir geleneği yok. Marksist geleneğin ise hiç yok. O halde çoğulculuğu kolaylıkla yüzümüze gözümüze bulaştırabiliriz. Eğer belirli bir anda kendini Marksist olarak niteleyenlerle böyle nitelemeyenlerin çoğulcu bir tarzda bir arada siyaset yapmalarını beceremezsek, düşünsel açıdan daha homojen yapılar da parçalanmayı sürdürecek demektir. Daha açıkça söylemek gerekirse tartışmada hoşgörüsüzlük, kendi düşüncesi konusunda hiçbir kuşku taşımayış, tartışmada üstün gelmek için insani değerleri, saygıyı, dayanışmayı hiçe sayış doymak bilmeyecektir.

O halde kırıcılığı, alaycılığı, yaftalamayı ve dışlamayı bir kenara bırakalım ve mümkünse daktilo ile 600 sözcüğü geçmeyen yazılarınızı bekleyelim. Sevgilerimizle■

ATİLLA AYTEMUR

19 Ekim'e Göre Türkiye Bugün İyi Noktadadır

20 Ekim genel seçimi uzun yıllar hafızalardan silinmeyecek özellikleriyle yaşanıp tarih olurken, ortaya çıkardığı sonuçlar toplumsal hayatımızı uzunca bir süre etkileyeceğe benziyor. Çünkü, 12 Eylül darbesi ve onu takip eden 8 yıllık ANAP iktidarları döneminde umudu ve yaşama sevinci çeşitli sınırlamalar ve baskılarla tahakküm altına alınan halkın çeşitli kesimlerinin, seçim ertesinde dışa vurdukları iyimserlik ve umutlu bekleyiş bunun ilk işaretleri gibi.

Seçime Giderken

Geçtiğimiz dönemde ağırlıkla halk olmak üzere bütün kesimler ve düzenin kurumları yorgun düştü. Özellikle 18. dönem meclisi, Özel ve ANAP yönetimlerinin milli iradeyi dışlayan ve işi dar ekipler içinde çözme ve götürme alışkanlıkları nedeniyle büyük bir itibar ve statü kaybına uğramıştı. Bunun sonucu olarak, ağır siyasal sorunların parlamento çatısı altında bir ölçüde de olsa çözüme kavuşma beklentisi giderek tamamen kaybolmaya yüztutmuştu. Geniş çoğunluk tarafından oldu bittilerle karşı-karşıya bırakılmak sempatiyle karşılanmıyordu.

Son on yıl gözden geçirildiğinde, özellikle seçimlerde ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında darbe mağduru siyasi akımların ve genel olarak halkın, 12 Eylül despotizmini ve onunla kader birliği yapan ANAP iktidarını adım adım geriletiği görülecektir. 83 seçimlerinde MDP'nin aldığı hezimet, 87 seçimlerinde ANAP'ın oylarında görülen belirle azalma, siyasi yasakların kaldırılması için yapılan referandum, 89 seçimlerinde 21.75'lik oranla ANAP'ın üçüncülüğe itilmesi, bütün bunlar Türkiye'ye dayatılan askeri rejime ve onun bir anlamda devamı olan ANAP'a halkın verdiği yanıtlar oldu.

91 yılı ise önemli olaylara sahne olmuş ve iktidarın kredibilitesi halk nezdinde iyice düşmüştü. Irak savaşı, Özal ve ANAP'a karşı bütün yurtta geniş bir cephenin oluşmasına yol açtı. Memurlar ve öğretmenler sendikalaşmak için yoğun çabalara giriştiler. Kürt sığınmacılar olayı Türkiye'yi dünyanın siyasal gündemi içine çekti. Çeşitli taleplerle sokağa dökülen işçilerle iktidar arasındaki ilişki makası iyice açıldı. Güneydoğu'da yaşanan Kürt sorunu bütün askeri tedbirlere rağmen dağlardan şehirlere doğru yayılma ve kitleselleşme eğilimi gösterdi. Bunlara durma noktasına gelen ekonomik hayatın güçlükleri de eklenince 92'nin hiç de iyi bir yıl olmayacağına ilişkin değerlendirmeler basında ve başka platformlarda dile getirilmeye başlandı.

Yerel seçimlerden beri Kürt sorunu, fikir ve örgütlenme özgürlükleri alanında bazı sınırlı olumlu adımlar atmasına rağmen, ANAP ve Özal bir türlü 92'de yapılacak genel seçimleri garanti altına alabilecek güvenli bir halk desteğini sağlayamadı. 12 Eylül'ün ve Özal ailesinin hanedan profili veren gölgesinden kurtulmakta zorlanan iktidar bir başka yolu denemeye karar verdi. Daha genç ve "bağımsız kişilikli" bir genel başkan bulunacak, islamcı ve milliyetçi sivrilikler törpülenerek modern/liberal Batılı parti modeli uygulancaktı. Kongreler kongreleri izledi, devlet gücü bu yönde harekete geçti, mizansenler hazırlandı ve yürürlüğe sokuldu. Akbulut ve Keçeciler'in etkinlikleri sınırlandı, Özal artık ANAP'tan uzak durmaya başladı ve Mesut Yılmaz, bazı büyük basın ve kimi iş çevrelerinin açık desteği ile "2000'li yılların lideri" olarak topluma surulmaya başlandı ki, etkili olmadığını söylemek doğru olmaz.

İşte beklenen olmuş, ANAP grafiğinin aşağı doğru gidişi durdurulmuş ve "yeni lideri"yle parti tekrar prestij toplamaya başlamıştı. İktidarın stratejistleri uygun zamanlamayı bulmuş olmalılar ki hemen seçim hazırlıklarına başlayarak özellikle iki partiyi, DYP ve SHP'yi apansız yakalama çabasına girdiler. Üç parti seçim yasası ve Anayasa değişikliği konusunda anlaşamadılar. Aslında, ANAP bundan hiç etkilenmedi, istediği de buydu ve 8 yıllık iktidarı döneminde bütün tepkilere kulaklarını kapayarak Cumhuriyet tarihinin gördüğü en adaletsiz seçim yasasını yürürlüğe soktu.

Seçim Yasası Hedefine Ulaştı Mı?

ANAP 11 - 12 kez seçim yasası yaparak bir rekor kırarken, aslında bütün liberal taflarına rağmen, her türlü hukukun askıya alındığı bir döneme sıkıntı çekmeksizin entegre oluşun açık bir örneğini de vermiştir. Bir kere ülke ve bölge barajlarıyla hem ülkedeki nesnel gerçeğe yani siyasi yapımızın renkliliğine sırtını dönüp, iktidar arayışını devam ettirmiştir. İkinci olarak böyle bir baraj anlayışı Türkiye'de etnik, bölgesel, tarihsel bir dizi özgünlüklerimizin parlamentoya yansımasını

önlediği gibi bütün partiler açısından bile TBMM'de ülke sathına uygun dağılımlı bir temsili de ortadan kaldırmıştır.

Milli Güvenlik Kurulu'nun baskısıyla HEP seçime sokulmamış, böylelikle oluşmakta olan milli bilinç atomize edilerek, siyasal tercihlerin önceki yıllarda olduğu gibi bilinen güçler arasında dağılması sağlanmak istenmiştir. Bu yolla büyük bir Kürt seçmen kitlesinin iradesi pervasızca hiçe sayılmıştır. Ancak sonuçlar, o bölgenin analizinde hesap hatası yapıldığını ortaya koyuyordu.

SBP'de seçime girmesi engellenen diğer partiydi. Böylece sosyalistlerin bir bölümünün de ülke sorunları üzerine politikalarını ortaya koymaları engellendi. Bunlara ilave olarak gençlere oy hakkı tanınmaması, oy kullanmayanlara 50 bin TL para cezası, seçim bölgelerinin tesbiti işin uzmanı olmayan, bu konuda teknik donanım ve deneyimli personele sahip bulunmayan YSK'ya bırakılarak bölgelerin coğrafi gerçeklerinin dışına çıkılması bu yasanın diğer çarpıklıklarıydı.

DYP bu yasaya destek verirken, SHP karşı çıkar gibi yaparak bir biçimde meclisten geçişine gözyumdu.

Seçim yapılıp da sonuçlar açıklandığında ise ortaya çıkan manzara daha da vahimdi. DYP 37.080 oya bir milletvekili çıkarırken, DSP 374.893 oya bir milletvekil çıkarıyordu. SHP Trakya'da bir milletvekili ile temsil edilirken Karadeniz'den hiç çıkaramıyordu. Diğer partiler açısından da bütün bölge ve şehirlerde benzeri gariplikler vardı. Hatta bazı şehirlerde % 26-27 oyla bütün milletvekillerini bir partinin alması gibi durumlar çokça görüldü. Kendisi de sonuçlardan etkilenen ANAP, vermeye çalıştığı Batılı profile rağmen, Türkiye'nin yıllardır yaşadığı bütün siyasal güçlerin paralamentoda ağırlıklarınca temsilinin sağlanamaması gibi köklü demokrasi sorunumuza yabancılığını ve yaklaşımındaki açmazı böylece bir kez daha ortaya koydu.

ANAP'ın genel merkezinde yapılan hesap seçim sandıklarından başka türlü dönüyordu. Seçim propagandaları döneminde bütün partilerin bu meseleyi vurgulamaları artık, böyle yasaların uzun ömürlü olamayacağını gösteriyor.

Yasanın Yol Açtığı Partilerarası Trafik

Partiler yasanın getirdiği engeleri aşmak üzere kapsamlı girişimlerde bulundular. Bedettin Dalan'ın DMP'si DYP ile anlaşarak, yarışta Demirel'in ön almasına imkan verdi. Demirel bunun yanısıra Tansu Çiller Nevzat Ayaz ve Ersin Faralyalı gibi isimlerle vitrini güçlendirdi. ANAP'tan çeşitli tarihlerde kopanlara partisinin kapının açtı.

Refah Partisi'nin çatısı altında ise seçim öncesinde ve sonrasında üzerinde çok yoğun tartışmaların yapıldığı MÇP ve IDP'nin katılımıyla "islamcı milliyetçi kutsal ittifak" oluştu.

SHP ise sosyalistlerle şöyle bir dirsek temasına girerken asıl dikkatini Güneydoğu'da kaybettiği Kürt seçmenlerin oyu sorunua çevirerek HEP'le, onların çok sayıda adayını listelerine alarak, Kürt sorunu açısından da çok olumlu sonuçlar getirecek esaslı bir adım attı. O günlerin Türk milliyetçisi hezeyanlarının etkisiyle ve seçim sonuçlarının getirdiği yeniygiyle bu adımın geleceğin Türkiye'sindeki anlamını kavrayamayan birçok kişi ve çevre tepki gösterdi. SHP, aslında kürt sorununun çözümü bakımından, öyle birkaç milletvekili kaybıyla ölçülemeyecek önem ve değerde bir davranış göstermişti.

Sosyalisler açısından yasanın bütün olumsuzluğu ortada iken, ittifak arayışları konusunda hiçbir ciddi sonuç alamayan yalnızca onlar oldu. SBP "Demokrasi Platformu" oluşturma yönünde girişimlerde bulunmasına rağmen HEP'ten ve ağırlıkla yöneldiği, hatta neredeyse hiçbir koşul ileri sürmediği SHP'den eli boş döndü. Diğer sol çevrelere yönelik ise hiçbir girişimi olmadığı için, sonuç olarak, böyle önemli bir zeminde bir varlık gösterme şansını bulamadı. SP'nin çeşitli çevrelere teklif ettiği ittifak ise bu partiye dönük rezervler nedeniyle yankı bulmadı. Onlar kendi başlarına, seçime girme hakkını elde etmiş tek sosyalist parti olarak, bütün bölgelerde şanslarını denerken, bazı sol gruplar ise kimi yerlerde bağımsız adaylar çıkarma yoluyla salt sosyalist propaganda ile yetinen bir çalışmayı tercih ettiler.

Değişik Bir Seçim Atmosferi

Bu seçim genel havasıyla, eskiden beri yaşadığımız hamasi nutukların atıldığı, mehter marşının günboyu çalındığı seçimlerden çok farklıydı. Hemen bütün Türkiye'de daha şehirli, daha batılı, daha uygar bir görünüm sergileniyordu. Merkez sağ ve sol partileri bir yana bırakalım, "kutsal ittifak" bile kendince bu değişikliğe ayak uydurmaya çalışıyordu.

Yaklaşık 30 milyonu bulan seçmen kitlesi içinde kentli yurttaşların kesin bir ağırlık kazanmış olmaları, ister istemez siyasal propagandaların biçim ve içeriğini doğrudan etkiliyor ve değiştiriyordu. Bunun anlamı, Türkiye'nin siyasal kaderinin artık, bir bölümü kıyılarda kümelenen şehirlerde ve metropollerde belirlenmesiydi. Seçimi hangi parti kazanırsa kazansın, ana ve belirleyici eğilim olarak şehirli insanın talep ve özlemleri onların önüne çıkıyordu. Parti programları da gün geçtikçe biraz daha onlara göre değişim geçiriyordu. Bu gelişimin giderek daha süratleneceği anlaşılıyor.

Kısıtlayıcı yasa ve sosyalistlerin büyük ölçüde yer al-

mamalarına karşın, 20 Ekim'de yaşadığımızın ortaya çıkan toplumsal psikoloji bakımından iyi bir seçim olduğu kabul edilmelidir. Yürütülen etkinliklerin finansal boyutu devasa ve oldukça karanlık olsa bile, özellikle yerli ve yabancı reklamcıların katkısıyla yaratılan şenlik havası oldukça hoştu doğrusu. Ülkenin her yerinin bayram yerine dönmesi, siyasal etkinliklerin terör ve gerilimden uzak gerçekleşmesi yurttaşları ülkenin siyasal sorunlarına biraz daha çekerek, yıllardır devam eden depolitizasyonun etkilerini büyük ölçüde kırdı. Görülen oydu ki, herhangi bir kısıtlama olmaksızın, herkesin katılabildiği koşullar oluştuğunda, Türkiye'de çok derin bir demokratik hayatın ve kültürün gelişebileceği açıkça görülüyordu. TV'ler bütün eğilimlere açıldığında devletin kimi siyasal eğilimler üzerindeki her türlü baskı ve engellemeleri kalktığında, olanaklar eşit olmasa bile, eşit ve özgür Türkiye'den yana olan siyasal güçlerin, sosyalistlerin dayanmakta oldukları toplumsal kesimlerin ekonomik zayıflıklarına rağmen oldukça etkili kampanyalar yürütebilecekleri ve eskiye göre daha olgun koşulların bulunduğu görülmektedir.

Başka Bazı Noktalar

Generaller Türkiye'deki geleneksel siyasi yelpazeyi değiştirmeyi ve kabaca iki partiden oluşan bir parlamentoyu amaçlamışlardı. Ama, öncekiler ve bu seçimin ortaya çıkardığı sonuçlar ve orta vadeli beklentiler, süngü zoruyla yapılan "düzenlemelerin" bekleneni hiç de vermediğini ve veremeyeceğini kesin biçimde ortaya koydu.

Seçim sonunda oluşan parlamentonun neredeyse 12 Eylül öncesinin bütün siyasal güçlerinin temsil edilmesine el verecek şekilde teşkil olmasıdır. RP, MÇP, IDP, DSP ve yeni bir güç olarak HEP artık parlamentodadır.

. Dikkat çekici bir noktada, bütün büyük partiler milletvekili çıkarmasalar bile, Türkiye'nin bütün bölgelerinde ciddi miktarda oy alırken, RP-MÇP-IDP ittifakının daha çok iç anadolunun seçmeninden beslenmesidir.

Önümüzdeki dönem üzerinde çok durulacağı anlaşılan önemli bir gelişme iseTürk milliyetçiliğinin hızla Güneydoğu bölgelerinden silinirken, grup kurma sayısını aşan Kürt milletvekilleriyle, kimliğini açıkça belirten ve Kürtçe konuşan milletvekilleriyle yeni TBMM, aslında Türkiye'de yeni bir dönemin de işareti olmuştur. Bu yeni dinamikle meclis renklenmiş ve canlanmıştır. İnsanların üzerine sinen Türk milliyetçiliğinin "ağır başlı havası", şöyle bir silkelenmiştir. Böylece TBMM'nin gün geçtikçe daha farklı bir çehreye bürüneceği ilk günden belli olmuştur. Belki de batılı anlamda bir meclis olmaya doğru yürüme olanağını değerlendirirse, bağnazlığın girdabına kapılıp kalmazsa, Türkiye çok şeyler kazanabilir.

DYP Demokratik Dinamik Ve Değişik Bir Ses Verdi

DYP, seçim takvimi başladığı andan itibaren, yarışı hep önde götürmüş ve iktidarı sürekli basınç altında tutmuştur. Özellikle ANAP'ın başvurduğu"Demirel yeni bir şey söylemiyor, eskinin kavgasını veriyor, ayrıca 2000'li yıllara Türkiye'yi taşıyamayacak kadar yaşlı" propagandalarını boşa çıkarıp değişmiş ve güven verici "lider ve parti" profilini verebilmiştir. Ortaya attığı vaadler başlangıçta tebessüm yaratmış, kimilerinin aklına "dün dündür bugün bugündür" sözünü getirmiştir. Ancak giderek ortaya konulanların ve vaddedilenlerin içeriği DYP'nin yavaş yavaş sosyal demokratların ve sosyalistlerin, yıllardır savunageldikleri özellikle demokrasi platformuna doğru bir kayış gösterdiğini ortaya çıkarmıştır. "İnsan Hakları bakanlığı", "Cam Duvarlı karakollar", "Sorguda Avukat Bulundurma", ve benzeri daha birçok vaad. Bu, batılı anlamda bir liberal parti için beklenebilir olan, hatta beklenmesi gereken bir şeydi. Ama, daha çok muhafazakar kır seçmeninden oy alan, milliyetçi cephelerin harcı olmuş, tarihen böyle bir misyonun temsilcisi olduğunu sürekli vurgulayan bir parti açısından, bu durum nasıl izah edilebilir? Bu değişme nasıl oldu?

Bir kere bu gelenek, üçkez darbe ile yüz yüze geldi. Aralarında farklılıklar olmasına rağmen, hemen bütününde iktidarın kenarlarına itildi ve parlamenter haklarını kullanamaz duruma geldi. İktidardan her düşüşünde, askeri rejimlerin baskıları karşısında kimi halk kesimleriyle ister istemez aynı kaderi paylaşma, aynı talepleri ileri sürmek durumunda kaldı.

1950'de CHP de iktidarı yitirince böyle bir süreç izlemiş, benzeri bir konuma düşmüş ve DP'nin baskısı karşısında diğer muhalif güçlerle kader birliği yapmak durumunda kalmıştı. II. Dünya Savaşının bitimini takip eden yıllarda esen demokrasi rüzgarı da CHP'yi etkileyen bir başka önemli etken olmuştur. Altmışlı yıllara gelindiğide ise büyük ölçüde tek parti dönemi CHP'sinden farklı bir noktadadır. Böylece bir anlamda ve baskı altında ister istemez sola doğru yönelmişti. Sonraki yıllarda TİP'in ortaya çıkışı onu daha da sola çekti. 12 Mart'ın terör koşullarında ise kemalist / Devletçi kimliğine eklenti gibi de olsa ortanın solu kapısından sosyal demokrat ideoloji bir ölçüde sızmıştır.

İşte, aslında DYP'de 12 Eylül döneminde benzeri bir durumu yaşayarak baskı altında kaldı, kenarlara savruldu. Siyaset yapması engellendi. Sosyal demokratlarla ve sosyalist solla bir anlamda "kader birliği" etti. Siyasal haklarını ve sosyal statüsünü uzunca bir dönem için kaybetti. Kitlelerin, işçilerin, öğrencilerin,

Kürtlerin talepleri Demirel'in talepleriyle kimi noktalarda buluştular. Bütün bunlara dünya ölçeğinde devam etmekte olan ve özellikle ABD nezdinde halen ciddi kuşkuların bulunmasına rağmen blokların dağılması ve bunun yarattığı içeriği tartışmalı, dünyayı sarmalayan yeni hava gibi kuşkusuz çok önemli gelişmeler de eklenince ortaya halkın demokrasi özleminin rüzgarını bir ölçüde arkasına alan DYP olayı çıktı. Bu değişimin şimdilik, uç veren gelişmeler bakımından bütün Türkiye'nin lehine olduğu kabul edilmelidir.

SHP'nin Aldığı Sonuç Olağandır

SHP ve DSP'nin aldığı sonuçlar, solda ve sosyal demokratlar da genel bir moral bozukluğu yaratmıştır. Hatta kimi çevrelerde, bu koşullarda artık sosyalizm adına, sol adına politika yapmanın olanağının kalmadığı gibi değerlendirmelere yol açmıştır. Ancak, rakamlar incelendiğinde genel olarak solun oy potansiyeli olan % 35-36'dan en fazla 2-3 puan aşağıda olduğu görülüyor. Belediyelerin çoğunda iktidarda bulunan SHP'nin ve genel olarak sosyal demokratların durumunu anlamak bakımından yakın geçmişe çok kısa bir gözatma da yarar olacaktır. Aksi taktirde, salt belediye başkanları, Sovyetlerden esen rüzgar, vb. ile durumu izah etmek fazla ikna edici olmayacaktır.

Halkçı Parti ile SODEP birliğinin gerçekleşmesinden sonra beklenen güçlü bir çıkıştı. Ancak, İnönü, 12 Eylül'e karşı gelenekten gelen devletçi ağırlıkları nedeniyle beklenen güçlü reflekslerin ortaya konmasını sürekli engelliyordu. SHP, 12 Eylül'den çıkışın yavaş gerilimsiz ve kavgasız bir şekilde cereyan edeceğini hesaplayarakattığı ürkek, siyasi olmayan adımlar, politika arenasında beklenen primi bir türlü getirmedi. Buna bir de DSP faktörünün ortaya çıkışı eklenince, çıkışsızlık iyice arttı. DSP'ye odaklanmış propaganda projeleri, ANAP'a ve, 12 Eylül'e karşı mücadele de hep ayak bağı oluyordu. Adaletsiz 87 seçimlerine, demokrat kamuoyunun vicdanı ezile ezile, DSP'yi diskalifiye etmek gibi dar bir hesaba sıkıştırılarak, ANAP'la anlaşılarak girildi. 1989 yerel seçimlerinde iyi bir sonuç alınmış iken, DYP'den gelen "sine-i millete dönme" çağrısına yine depreşen DSP kaygıları nedeniyle itibar edilmedi. Halbuki bu konudaki kararlılık belki de, onların birçok sorununu, çok önceden çözecekti. Ama yine aynı "mülayim" tarz kendini gösterdi. İşte, "Çankaya'ya çıkmam" deyip, Kürt meselesinde anlaşmak üzere çıkmak, kızıp genel başkanlıktan çekilip, geri dönmek filan, hep grafiği aşağı çeken bir profilin çizilmesine yol açıyordu. Zaten, ciddi devletçi bağları nedeniyle batılı sosyal demokrat partilerden tarihen farkları vardı. Hele üye yapısı ve parti içi süreçlerin geleneklerin ve ortaçağ ilişkilerin yoğun etkisi altındaki işleyişiyle 80 yılların ölçeklerine uygun bir performans gösteremiyordu. Ayrıca, bu durumun genel olarak solun birçok tezlerinin de yoğun tartışıldığı bir konjonktürle çakışması bir başka faktör olarak devreye giriyordu. Üstelik belediyeler konusunda, klasik sosyal demokrat partilerin en güçlü olduğu kent hizmetleri sektöründe ne ortaya doğru dürüst bir şey konulabilmiş ne de yapılanların tanıtımı sağlanmıştı. Program bakımından da ciddi sorunların olduğu açıktı. Söz gelişi, üniter devlet konusunda kemalist teze sadakati neredeyse bütün Güneydoğu'dan SHP'nin yok olmasını getiren Kürt milletvekillerini ihraç gibi bir olaya yol açmıştı. Ama, şimdi DYP ile koalisyon hükümetini kurması belki SHP ve bütün sosyal demokrasi açısından toparlanma ve bir dönüşümü sağlayabilir.

Kadınlar

Kadınların daha çok oy deposu olarak görüldüğü önceki seçimlere göre bu kez, yalnız miting meydanlarındaki özel alanlarda değil, bizzat erkek örgütleri olarak bilinen bütün büyük partilerin çeşitli kademelerinde ve kapsamlı seçim çalışmalarında çok sayıda kadın yer aldı. SHP daha önce yönetimlerde kadınlara % 25'lik kota ayırarak pozitif ayrımcılık uyguluyordu. DYP ise bir yandan vitrine Tansu Çiller'i alırken diğer yandan harıl harıl 100 kadın aradı, biraz buldu da. ANAP ise Türk Kadınını Güçlendirme Vakfı'nın papatyalarını değerlendirip, onların çoğunu, özellikle büyük şehirlerde sefer etti ve bazılarına aday listelerinde yer verdi. SP ise 100 civarında kadın adayla katıldı. Bu genel hava Türkiye'de kadın sorunlarına yönelik duyarlılığın ağır da olsa gelişme gösterdiğine ilişkin iyimser belirtilerdi.

Milletvekili aday listelerinin kesinleşmesine sıra geldiğinde, kadınların çeşitli biçimlerde listelerin alt sıralarına doğru itildiği, aşağı yukarı bütün partilerde gözleniyordu. Örneğin SHP, yönetim organları için uyguladığı kotayı, milletvekilliği için uygulamıyordu. Bunun sonucu olarak da meclise girenlerin sayısı, yine her zamanki gibi birkaç kadınla sınırlı kalıyordu. Yeni yasanın getirdiği tercih sistemi ise bir iki istisna hariç, bütün partilerde ve bölgelerde kadınların aleyhine bir sonuç doğuruyordu.

Kimi vakıf ve dernekler etrafında örgütlü, kimi de inisiyatif grupları olarak etkinlik gösteren kadın hareketleri ise seçim öncesinde yaptıkları açıklamalarla görüşlerini kamuoyuna duyurmaya çalıştılar. Kadın Bakanlığı kurulması gibi istemlerin yanı sıra, bu koşullarda meclisin esasen kadınlara kapalı olduğunu söyleyerek bir çeşit boykot önerisinde bulunanlar da oldu.

Bütün bunlara rağmen, meclise girebilen az sayıdaki kadın milletvekilinin de oradaki "erkek" havayı ve ilişkileri kısmen değiştirebileceği yö-

nünde bir umut belki taşınabilir. Nitekim, Leyla Zana, bir kadın olarak kimliğini özgürce ifadelendirmenin tarihi bir adımını attı.

Solun Durumu Şaşırtıcı Değildir

1965 seçimlerinden sonra sol, parlamenter platformda bir daha çok güçlü bir varlık gösterememiştir. Arada yapılan kimi seçimlerde değişik grupların ortaya koyduğu performans farklı olsa bile, bütün olarak sol, cazibeli bir odak olamama sorununu yıllardır yaşıyordu. Bütün bunların üzerine gelen 12 Eylül'ün örgütsel dağılma ve atomizasyona yol açan etkisi, Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki değişmelerin yarattığı tartışma ve farklılaşmalar, Türkiye'de de sorunların derinleşmesine ve kapsamının genişlemesine yol açmıştır.

Bir kere bütün çabalara rağmen, en azından yasal mücadelenin zorunluluğu ve olanakları konusunda belli bir anlayış birliği olan kesimlerin bile örgütsel birlikteliği gerçekleşememiştir. Sözgelişi SBP, bu anlamda, böyle düşünen bütün akımların toplandığı bir çatı olamamıştır, dar kalmıştır.

İkinci unsur, halen Türkiye toplumunun sosyolojik gelişkenliğinin seviyesine uygun düşmeyen, onun tarihsel birikimlerinin farkında bile olmayan anlayışların Türkiyeli seçmenin görüş, anlayış, kavrayış ve alışkanlık zaviyesinin altında kalan araç ve metodlarda ısrar ederek büyük bir insan emeği, zaman ve maddi güç kaybına yol açıyor.

Dikkat çekici bir başka nokta, seçimler sürecinde, değişik türden birlikteliklerin olanakları aranabilecekken, bu çerçevede sosyalistlerle kürt hareketi arasında en azından geçici de olsa ortaklıklar kurulabilecekken, bu bile başarılamamıştır. SBP'nin teklif ettiği "demokrasi platformu" HEP'te yankı bulmamış, SP'nin bir anlamda kendi çatısı altında biraraya gelinmesi önerisine ise olumlu yanıt verilmemiştir.

Halbuki seçmenin niteliğinde gün be gün görülen değişim, kadınların daha fazla politize olmaları, işçilerin ve diğer emekçi kesimlerin sınıfsal duyarlılıklarının gösterdiği gelişme, sosyalistler açısından önceki yıllara göre çok daha esaslı zeminler ve olanaklar yaratmaktadır. Bunlara ilave olarak seçimlere eski bağnaz islamcı ve milliyetçi muhafazakar söylemler yerine daha demokratik ve batılı havanın hakim olması da sosyalistler açısından bir başka olanaktı. Ayrıca, teknolojinin ve bazı kurumların sağladığı imkanlar ise, yıllar süren emeklerin ve çuvallar dolusu kağıdın yaptığı işin birkaç dakikalık çalışmalarla gerçekleşebileceğini artık bütün sosyalistlere göstermiş olmalı!

Sevinilecek bir rokta, genel olarak solun yıllardır mücadelesini verdiği demokrasi taleplerinin ve kimi uluslararası insanlık birikimlerinin bütün partilerce geri dönüşü olmaksızın savunulmasıydı. Artık, sosyalistler ve genel olarak solun bu alanda yapacakları en azından bir yandan derinleştirme çabaları, diğer yandan da yeni hükümetin etkinliklerinin yakından izlenerek çağdaş ölçülerde gerçekleşmesi için katkı ve denetleme yönünde olacaktır.

Merkez sağın ve solun, gerisinde binlerce insanın acısının ve gözyaşının bulunduğu bu acil demokrasi taleplerinin savunmaları ve gerçekleşmesi için bazı adımlar atmaları sol adına da, ülke adına da güzel bir gelişmedir. Bu yeni durum Türkiye'deki mücadelenin uzun erimli yürüyüşünü daha elverişli koşullarda yapmasını sağlayacaktır.

Yeni Bir Dönem Açılıyor

DYP ve SHP sosyalistlerce bazı bakımlardan olumlu karşılanabilecek bir programla, bakanlıkları 20-12 paylaşarak koalisyon ortağı oldular ve yeni hükümet kuruldu.

12 Eylül ve ANAP döneminin esasen kapandığını söylemek artık pek hatalı olmayacaktır. Bu dönemin yargılanması ve hesap sorulması elbette demokratikleşmede köklü bir adım olacaktır, ancak bu yapılmasa bile, Türkiye'de tarihin geriye çekilebileceği, 12 Eylül'ün yeniden hamle yapabileceği düşüncesi pek gerçekçi olamaz. Türkiye'de kuvvet ilişkileri süratle değişme yönündedir.

Yeni hükümeti bekleyen üç ana sorun, zaten seçim sürecinde bolca dile getirildi. Temelinde 82 Anayasası bulunan demokrasi sorunu, bir anlamda buna bağlı olan Kürt sorunu ve ekonominin, ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu teşkil eden emekçilerin sırtına binen yükünün diğer güçlü kesimlere de paylaştırılması ve bunun büyümeyi sekteye uğratmaksızın gerçekleşmesi. Elbette bütün bunların çözümünün, Türkiye'nin ABD'nin Ortadoğu'ya dönük global hesapları içinde sağa sola sürüklenmesine imkan verilmeden, dünya ve bölge ülkeleri ile eşitlerin ilişkisini tesis ederek yürütmesi beklenecektir.

Artık yeni ve olumlu bir atmosfer doğmuştur. Sorunların değerlendirilmesinde bu dikkate alınmalı, bu dönemin ortaya çıkmakta olan dinamikleri analiz edilmeli, hükümete belli bir kredi tanınmalı ve büsbütün çabalar sosyalistler açısından yeni olanakların tesbitinde yoğunlaşmalıdır. Konjonktürel nesnelliklerin orta ve uzun vadeli perspektifleri perdelemesine ise olanak verilmemelidir. Bütün adımların, Türkiye'deki siyasal güçlerin parlamenter yelpazedeki geçici dalgalanmalarının, önümüzdeki dönemde durulacağı dikkate alınarak atılmalıdır■

ÇAĞATAY ANADOL

Kürtler Mecliste

Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920'de açıldı. Henüz Cumhuriyetin resmi ideolojisi teşekkül etmediği için bu meclisin cumhuriyet tarihimizin en özgür meclisi olduğunu söylemek sanırım yanlış olmaz. Meclis'te Kürdistan mebuslarının bulunması, eleştirilemeyecek hiçbir kurum, kişi ya da politikanın yokluğu bu özgürlüğün kanıtı olarak gösterilebilir.

TBMM 1923-1946 arasında tek partiden oluşuyordu. Çok partili siyasi yaşam 1946'da başladı ama 1965 yılına kadar Meclis'te temsil edilen partiler sadece üst sınıfların temsilcileriydi. TBMM'nin çoğulcu bir yapıya ulaşması Türkiye İşçi Partisi'nin 15 milletvekillik bir grup kurabilmesiyle gerçekleşti. Ama demokrasimiz ve siyasal yaşamımızdaki bu ilerlemeyi hazmetmek, siyasal partilerin çoğu ile iktidar ve devlet organları için pek kolay olmadı. TİP milletvekillerinin TBMM'nde neredeyse linç edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaları, bu partinin hiçbir il-ilçe toplantısının saldırıdan masun bir biçimde gerçekleştirilememesi, bu demokrasi hazımsızlığının göstergesidir.

Düzeni meşru kanallardan, meclis yoluyla değiştirme arzusu ve çabasının karşılaştığı bu dehşetli resmî tepki, o sıralar aralarında bulunduğum üniversite gençliğinin önemli bir bölümünde, düzenin yasal kanallar aracılığıyla dönüştürülemeyeceği, değiştirilemeyeceği düşüncesinin yaygınlaşmasına sebep olmuştu. 1960'lı yılların sonlarında başlayan, düzeni silahlı mücadeleyle değiştirme çabalarının önemli nedenlerinden biri, kanımca, TBMM'nde emekçilerin temsil edilmesine karşı gösterilen büyük hazımsızlıkta bulunabilir.

20 Ekim 1991 Genel Seçimleriyle oluşan TBMM'nde artık Kürtler de temsil edilmektedir. 1923 sonrasında kuşkusuz birçok Kürt kökenli milletvekili TBMM'nde görev yapmıştır. Ama Kürt kimliğini temsil etme anlamında yeni bir olguyla karşı karşıyayız.

TBMM'nin tarihi tek partililikten çok partililiğe, sadece üst sınıfların temsil edildiği bir yapıdan alt sınıfların da temsil edildiği bir yapıya ve nihayet sadece Türklüğün temsil edildiği bir yapıdan Kürtlüğün de temsil edildiği bir yapıya geçişin öyküsüdür bir bakıma.

1965-1969 arasında TİP'e reva görülenlerin siyasal yaşamımızda büyük acılara yol açtığını sanırım artık o dönemin hükümet edenleri bile görmüştür. Şimdi daha çok önemli bir sınavla karşı karşıyayız. Bu sınav Türklerle Kürtlerin siyasal birliğinin mümkün olup olmayacağının sınavıdır. Bu sınav hem TBMM'nin sınavı, hem SHP'nin sınavı, hem kamuoyunun ve hem de onu oluşturan araçların sınavıdır. Gelişmeler ya partiden ihraç, dokunulmazlık kaldırılması, DGM soruşturması kanalından ilerleyecek, ya da TBMM her fikrin özgürce savunulabildiği tabulardan arınmış bir platform haline gelecektir.

Unutulmasın ki Kürtlerin büyük çoğunluğu kimlik ve özgürlük mücadelesini meşru kanallar içinde yürütmek arzusundadır ve bu mücadelenin sonucunda Türklerle eşitlik içinde gönüllü bir beraberlik kurmayı istemektedir. Eğer TBMM ve Türkiye kamuoyu bu demokrasi sınavından geçemezse, Kürtlerin meşru ve yasal kanallar kullanarak kendi kimliğini özgürce geliştirebilme ve eşitlik temelinde Türklerle birlikte yaşama arzusu dinamitlenmiş olacaktır. TC devletinin, TC resmî ideolojisinin Kürtlere silaha sarılmaktan başka hiçbir yol bırakmamış olduğunu söyleyenler haklı çıkabilecek ve güçlenebilecektir. İster Türk, ister Kürt olsun yitirilen her yaşam, gelecekte ortak bir cumhuriyette birlikte olmamızı biraz daha güçleştirecektir. Bu noktada herkes, işler bu raddeye geldikten sonra Sırplarla Hırvatların birlikte yaşayıp yaşayamayacağını kendi kendine sormalıdır.

Aslında milletvekili andını "Bu andı Anayasa zoruyla okuyorum" demek için Kürt olmaya da gerek yoktur. Bence her demokrat Türk böyle yapmalıydı!

Mecliste Kürtçe konuşma yapılmasına alışmalıyız, hatta bunu yasallaştırmalıyız. İspanya veliaht prensi Bask Parlamentosunun açış konuşmasını Bask dilinde yaptı. Hangi tavır iki ulusun birliğini pekiştirir bunu düşünmeliyiz. Kürtçe konuşanı, üstelik iki halkın kardeşliğini dile getirirken hırpalamaya kalkışanlar mı, yoksa "Bugün TBMM'nde Kürtlerin temsil edilmesinden kıvanç duyuyoruz!" diyecek olanlar mı? Bunu düşünmeliyiz.

O çok öykündüğümüz batı demokrasilerinde ayrılıkçı partiler yasaldır. İrlanda Cumhuriyet Ordusu'nu açıkça savunan Bernadette Devlin 1970'li yıllarda İngiliz Parlamentosunda hırpalanmamıştır. Norveç koalisyon hükümetinin küçük ortağı, bu ülkedeki İsveç azınlığın partisi İsveç Halk Partisi'dir.

Evet bu sınav geleceğimiz açısından büyük önem taşıyor. Yarının dramları da, ferahlıkları da bugünden örülüyor. Kürtlere Kürt olma hakkını tanımayan Türkler ayrılığın tohumlarını kaçınılmaz olarak ekiyor■

TEKTAŞ AĞAOĞLU

SEÇMEN İRADESİNİ DOĞRU YORUMLAMAK

89 yerel seçimleri ardından ikibuçuk yıl süren erken seçim beklentisi ve ajitasyonundan sonra ANAP iktidarına sözde bir erken seçimde yol verilmesi hemen hiç kimseyi "aşırı" memnun etmişe benzemiyor. Seçimi kazananlarda ve onlara oy verenlerde bir rahatlama, bir sevinç belirtisi gözlenmiyor. Kaybedenlerse, tersine, nerdeyse "kazanmış" havasındalar. Bu olgu, ilk bakışta, seçim sonuçlarının beraberinde getirdiği bir sürü başka olgu arasında sadece biri gibi görünüyor ama, bence belkide en önemlisi, en çok üzerinde düşünülmesi gerekeni. Zira bu olgu dünya üzerinde açıkça artan emperyalist hegemonyanın -özellikle de Türkiye'nin dünyadaki konumunu ve halkının kaderini belirleyen ABD politikalarının- bu ülkede 12 Eylül tortularına eklenerek genel politik irade üzerine saldığı gölgenin ne denli uzun ve ağır olduğunun bir işareti. (Dileyenler için dipnot niyetine: "Son yıllarda işbirliğimizin karşılıklı yararları ve değeri ortaya çıkmıştır. Şimdi askeri ve siyasal alandaki işbirliğine ticari ve ekonomik boyut da eklenmiştir... Demokrasilerde liderler değişir ama ilişkiler devam eder. Kaldı ki bakanlıklarda ve Genel Kurmay'da görevlerini sürdürenlerin aynı kararlılığı sürdüreceklerine inanıyoruz." Richard A. Clarke. ABD Dış İşleri Bakan Yardımcısı. Milliyet, 6 kasım 1991)

ANAP gidiyor, 8 yıl süren bir kâbustan uyanılıyor; eşine rastlanılmadık bir yalan dolan, kural tanımazlık ve işbitiricilik, hırsızlık ve küstahlık, pişkinlik "dönemi -T.Özal'ın kendi deyimiyle- kapanıyor", başta ANAP'a karşı oy veren seçmenler olmak üzere kimse şöyle layıkıyla bir "oh!" çekemiyor. Dönem gerçekten kapanıyor mu, ya da nasıl kapanıyor belli değil çünkü (kapanması gerektiği kesin de!) Politik irade üzerindeki gölgenin ağırlığını sürdürdüğünü herkes görüyor. O gölge kaale alınmaksızın ya da ona karşı çıkılarak hiçbir şey yapılamayacağı kanısı yaygınlığını sürdürüyor. Seçimin galipleri, ANAP'ı gönderen siyasiler ne yapacaklarını bildiklerini söyleseler de nasıl yapacaklarını tam bilememenin sıkıntısını yaşıyorlar; gönderilenlerse, yavuz hırsız ev sahibini bastırır misali, "Hadi bakalım, ne yapacaksanız yapın da görelim!" havalarında yeni çalımlar satıyorlar. Türkiye'de önce politik camia, giderek de genel olarak toplum, politikayı tüm insani değerlerden ve onlar üzerine kurulabilir alternatif hedeflerden soyutlanmış bir tür "teknolojik süreç" gibi görmeye bu denli alıştırılmıştır. "Alışırlar, alışırlar!" mayası tutmuştur. 12 Eylül'ün ve onu sürdüren Özal döneminin en büyük "başarı"sı budur. Dönem kapanmış görünüyor ama toplumdaki karabasan sersemliği sürüyor. ANAP gidiyor ama, 8 yıl boyunca terörize edilmiş politik kamuoyu üzerinde onun da gölgesi kalıyor.

"Çankaya sorunu çözülmeli. T. Özal'a yol verilmeli." ... Evet ama, Amerika ve diğer Batılı dostlar ve alacaklı bankalar ne der buna? Durup dururken -durup dururken!- kriz mi çıksın?

"Hiçbir parti tek başına iktidar için yeterli oy alamadı. Koalisyon olmalı." ... Koalisyon felakettir. En azından zorluktur. Hem iş çevreleri, büyük holdingler, TUSİAD'lar, TİSK'ler, vs. koalisyon istemiyorlar. En iyisi, koalisyon olmuş gibi olsun ama olmasın: DYP ile ANAP koalisyon yapsınlar!

"Seçmen -% 76- ANAP gitsin istedi." ... Yine de ANAP gitmesin, koalisyonla iktidarda olsun. Seçim yapılmış gibi olsun ama yapılmamış olsun!

"ANAP yönetimi devlet imkanlarının alabildiğine manipülasyonuyla, parti kanalıyla ve taraftarları eliyle harcadığı bilmem kaç yüz milyarla, ardındaki ABD ve genel olarak Batı desteğiyle, 12 Eylül öncesi hatırlatmalarıyla ve tehditle ve şantajla sürdürdüğü seçim kampanyasından sonra yine de yenilgiye uğramadı mı?"... ANAP'ın yenilgisi ANAP'ın başı M. Yılmaz'ın başarısıdır. 89'daki % 21 oy oranı 91'de % 24'ün üstüne çıktı. Mesut'un gülen yüzü -beşuş görünmeye çabalayan abus suratı deyin siz ona!- ANAP'ı % 15 dolayından buraya getirdi. ANAP yenilmiş gibi görünse de yenilmemiş olsun!

"Dünyanın az çok demokratik hiçbir ülkesinde

seçmen iradesi bu denli tersine çevrilerek yorumlanamaz. Böylesi ancak pişkin diktatörlüklerde mümkündür."... Evet ama, Türkiye'de demokrasi var. Sizin dediğiniz diktatörlüklerde olur. Demek ki seçmen iradesini doğru yorumlamak ve hayata doğru geçirmek gerekir. % 21 ile iktidar olunamaz deniliyordu. Süleyman % 27 ile iktidar olmayacak mı? Seçmen, ANAP'sız olmaz demiştir. Ya DYP-ANAP koalisyonu ya erken seçim! Millet ANAP'tan kurtulduğuna bugünden pişmandır!

Bütün bu ANAP'a, yani aslında ABD'ye ve Batı'nın gücüne endeksli yorumlar, yaklaşımlar politikanın gizli açık kulislerinde, iş çevrelerinde ve onlarla iç içe yeniden politikleşen kimi aydın çevrelerde pervasızca sergileniyor ve mesleki deformasyonu meslek edinmiş basında -boyalısı, boyasızı farketmiyor- yankısını buluyor. Bu durum Türkiye'de seçmen iradesine, ne biçimde tecelli ederse etsin, ne değer verildiğinin açık göstergesidir. Ve siçim sonuçlarıyla ilgili olarak dikkatlerin üzerine çevrilmesi gereken en önemli olgudur.

Seçimlerle ilgili bir başka nokta şu: Bütün seçim kampanyası boyunca her renkten ve meslekten politik çevre S. Demirel'in "halka vaadleri"ni yadırgadı. Politik ihtiras sayıkıyle millete "olmazlar"ın vaadedildiği söylendi. "İki anahtar" ve "yeşil kart" bu vaadlerin simgesiydi. Vaadlerin tutulabilmesi için, üstelik enflasyonun kısa vadede düşürüleceği de vaadedildiğine göre, kaynakların nerden ve nasıl bulunacağı haklı olarak sorulurken ülke insanlarının böyle şeylere sahip olmaya pekâlâ hakları olduğu ise hiç düşünülmedi. Düşünülmedi, çünkü bunlar ülke insanları için, besbelli, bir hak sayılmıyordu. Ya da ülkenin "imkansızlıklar"ı insanlarının insan gibi yaşama özleminden ve hakkından önce geliyordu. (Herkesin bir araba sahibi olmaya hakkı olduğu görüşü elbette -ve de ancak- çevre sorunu açısından toplu taşıt tercihi adına sorgulanabilecekken işin bu yanının hiç dile getirilmemiş olduğuna dikkatinizi çekerim. İtirazlar, hep, toplumda refah paylaşımında herkesin eşit hak sahibi olmasının, ekonominin kaynakları açısından "imkansızlığı" üzerinde yoğunlaştı. Öyle oldu, çünkü ya enflasyonu düşürme hedefi / ya halkın ihtiyaçlarını karşılama "ikilem"i bilinçleri köreltesiye şartlandırılmıştı; çünkü TC parasında yazı ya da tura olsun birileri adına önceden el konulmuş olmasını sorgulamak kimsenin aklına gelmiyordu; çünkü refahın eşit paylaşımı / kaynaklar ilişkisinin mevcut ekonomi politik zemini değişmez veri kabul ediliyordu. Bu gibi vaadlerle alay ederek seçim kazanmaya çalışmayı marifet sayan Mesut'a en büyük desteği iki değil beş-on anahtara, yeşil kartın yüz katı imkanları ceplerindeki ve bankalarındaki paralarıyla, yani çalışan yığınların alınterinden ve hayat düzeyinden çalınmış kaynaklarla çoktan "hak" kazanmış olanlardan geldiği nedense hiç düşünülmüyordu. Buna karşılık Mesut'un -tüm çalışanların sendika hakları, İLO standartları sorunu, işsizlik sigortası vb. başta olmak üzere- halkın büyük çoğunluğunun dertlerine çare olabilecek hiçbir vaadde bulunmadığı pek dikkatleri çekmiyordu, çektiği kadarıyla da harika çocuğun ciddi devlet adamı sorumluluğuna atfediliyordu.

Nitekim seçimden bu yana basında ısrarla sürdürülen, adeta tek bir ağızdan genel kamuoyuna dayatılmak istenen "seçimin yıldızı Mesut" teması demokratik olduğu söylenen ülke yönetiminde temel önceliklerin nerede görüldüğünü pek güzel açığa vuruyor. "Ciddi devlet adamı sorumluluğu" kapitalizmin üstyapı kurumu burjuva demokrasisi bağlamında "demokrasi"nin özünü ifade eder: kendilerinden "ülkenin çıkarı" uğruna fedakarlık istenen geniş yığınlar ciddi devlet adamının asli muhatabı azınlık çıkarlara feda edilmeye mahkum olduklarına, bunun hiç değişmeyeceğine, eşyanın doğası gereği olduğuna inandırılmalıdır.

Bu tavır ve yaklaşım en başta sözünü ettiğim olguyla doğrudan bağlantılı. Zenginleri sevenlerin başı çektiği ANAP'ta ve onun politikalarında keramet görenlerin ve dünyaya giderek onların gözüyle bakmaya alışanların gözleri ülke insanlarının insan gibi yaşayabilmeleri doğrultusunda yapılabilecek en ufak iyileştirmelerin imkansızlığından başka bir şey görmüyor. O kadar ki, Süleyman Demirel'in seçmenlerin önüne havuç niyetine uzattığı vaadlere dahi tahammülleri yok. Batılı dostların her yıl 8 milyar doların üstünde dış borç faizine bağlanmış kefaleti altında sürdürülen bu düzende, geniş yığınları bu tür vaadlerle kışkırtıcı çıkışlar yapmak onlara göre olağan bir seçim taktiği de değil, en büyük politik günahtır. 83 seçiminde T. Özal'ın "Enflasyon halkın soyulmasıdır. Tezelden % 30'lardan % 10'un altına indireceğim!" vaadinin tutulmaya tutulmaya Özalcı yönetim altında bugün % 70'lere dayanmasına zorbela alıştırılan yığınlar şimdi olur olmaz yeni vaadlerle yeni hak beklentileri içine sokul-

mamalıdır. Maazallah Demirel vaadlerini tutar da bu ülkenin insanları, bu defa, bu tür vaadlerin tutulmasına alışırlarsa ne olur?!

Evet, çalışan yığınların, dar ve maktu gelirlerinden gayrı hiçbir yaşama imkanı bulunmayanların yararına devreye sokulabilecek bütün kaynaklar doğrudan dışa bağımlı -"dünya ekonomisine çok şükür entegre olmuş!"- dar bir azınlığın ve onun dümen suyunda yolunu bulan bazı kesimlerin çıkarlarını koruyup kollayan "imkansızlık" duvarlarıyla kuşatılmıştır. Son birkaç yıldır bütün dünyada soyut bir demokrasi söylemi ardında kutsanıp mutlaklaştırılmak istenen burjuva demokrasisi, milyarder cumhurbaşkanları ve başbakan adaylarıyla, her biri ortalama birkaç milyara mal olan milletvekillikleriyle, partilerin resmi seçim kampanyalarında harcanan yüzmilyarlarla, parlamentoda boy gösteren " milli irade" ve "milli egemenlik" temsilcisi milyardar müteahhitleri, milyarder şirket yöneticileri, bir elleri yağda bir elleri balda parti ve devlet bürokratlarıyla, vb., o "imkansızlık"ları sürekli gündemde tutmanın, "olağan"laştırmanın teminatıdır. 1991 genel seçimi Türkiye'ye özgü koşullarda daha da göze batarcasına sergilenen özgün çarpıklıklarla - mesela silah zoruyla geçerli kılınan anayasal ve yasal mevzuat çerçevesinde "milli irade" temsilciliğinin elle seçilmiş üç beş parti arasında paylaşılması ve bu arada on milyon oyun çöpe atılması gibi emrivakilerle- bu gerçeği bir kere daha gözler önüne serdi. Tabii, gerçeği olanca somutluğuyla, artniyetsiz görmeye ve göstermeye hazır ve niyetli olanlar için!■

Demirel'in Vaatleri ve Kaynak Sorunu

A. BAŞER KAFAOĞLU

Demirel ve onun sözcüleri hem enflasyon hızını kesmeyi, (durdurmayı değil) ve hem de vergilerle karşılama yoluyla halka bir ev bir de otomobil anahtarı vaadetmektedir. Acaba bu olacak bir şey midir?

Demirel ve arkadaşları bunun yanıtını şöyle veriyorlar: Bunların tutarı 450 trilyon liradır. Oysa ANAP iktidarı şu kadar yılda zaten halkın (işçinin, köylünün) 680 trilyonluk gelirinin üzerine yatmışlardır. Bu nedenle gelir dağılımı iyi bir vergi reformu ile düzeltilirse, bu gelir halka aktarılabilir ve bu iş olur. Görüldüğü gibi Demirel ve DYP'nin en çok güvendiği vergi reformu ve buradan elde edilecek gelirle kaynak açığının kapatılması, gelirin emekçilere aktarılarak onlara olanak sağlanmasıdır. İkinci güvenilen nokta israfların önlenmesi. Burada bütçe dışı fonlarda yapılan israfların önlenmesine fazlaca umut bağlanmış görünüyor. Ayrıca yatırımların alt yapıdan verimli tesislere aktarılarak buradan milli gelire büyük bir artış ivmesi de düşünülüyor. Bunların hepsi de çeşitli vesilelerle belirtildi. DYP'nin ekonomi işlerindeki sözcüsü KİT'lerin zararlarının bütçe ve toplam kaynak erozyonuna yansımaması için bazı önlemleri de öngörmektedir. Bunları da aşağıda ele alacağız.

Vergilerin Hasılatı

Türkiye 'de vergilerin bir enflasyon vergilemesi olmadığından konjöktürü izlediği su götürür bir olaydır. Vergiler enflasyonu, fiyat artışlarını izleyemediğinden yetersiz kalmaktadır. Enflasyonun gelirleri en çok artırdığı gelir ve iratlar adeta vergilemenin dışındadır. Bunu önlemek için bir kökten vergi reformu yapılması şarttır. Öyle bir vergi reformu yapılmalı ki iratlar (yani taşınır taşınmaz servete ait gelirler) enflasyonla değer kazandıkça vergisi de onu izleyip otomatik biçimde artsın.. Böyle bir vergi reformunun izleri Sayın Demirel'in konuşmalarında olsun, DYP adına yapılan diğer sözlü ve

yazılı beyanlarda olsun hiç yer almıyor. Bu nitelikleri taşımayan ve üstelik asgari ücreti de vergiye tabi tutmayan (DYP'nin bir vaadi de budur) bir vergi düzenlemesinin bir yılda vergi gelirlerini birden nasıl 20 trilyon lira artıracağını anlamak olanağı yoktur. Bunu bir de analitik olarak şöyle araştıralım:

Vergiler iki şekilde alınır. Doğrudan, ya da gelirden ve servetten alınan vergiler. Bu vergilere ait gelirlerin artırılması düşünülse ve harekete geçilse bile bunların etkisi ancak bir yıl sonra görülebilir. Diyelim iratlarla ilgili vergileri veya servet ögelerinden (şirket hisse senet ve tahvilleri, taşınmaz mallar, mevduat) bir vergi almayı, ya da bu vergileri artırmayı düşünseniz ve bir yasa çıkarsanız bile bu yasa etkisini ancak gelecek yıl gösterir. Vergi hasılatını (gelirlerini) artırıcı önlemler ancak bir tek durumda stopajların artırılması halinde o yıl gelirlerini artırabilir. Stopaj bilindiği gibi gelir vergisi veya kurumlar vergisi mükelleflerinden yıl sonunda alınacak gerçek vergilerine mahsuben peşin ödeme yapılırken vergi sorumlusunca kesilip maliyeye yatırılan vergilerdir. Bu vergilerin başında ücretlilerden alınan vergiler gelir. DYP bunları artırma bir yana düşürmeyi planladığına göre, bu yolda artırım stopaja tabi diğer gelirlerde mi yapılacak? Örneğin mevduat faizlerinin, (dövizli veya dövizli olmayan), tahvil ve hisse senetlerinin, devlet bonoları ve tahvillerinin gelirlerinden yapılan tahsilat mı artırılacaktır?

Böyle bir önlem düşünülebilir ve 20 trilyon liralık bir gelir sağlamasa da epeyce bir ek vergi sağlar. (kiralardan yapılan stopaj yüzde 25'tir ve daha fazla artırılamaz. Serbest meslek erbabından yapılacak stopaj artışı, sonuçta yıl sonunda mahsub edileceğinden artı bir geliri zaten sağlamaz). O halde ilk önlem menkul değerlerden alınacak stopaj vergilerinin artırılmasıdır. Ancak bu artışların toplumdaki bütün kaynak tahsislerinin yöneliş biçimlerini değiştireceği kesindir. Tahvil ve hisse senedi gelirlerinin stopaj vergileri aynı zamanda bunların gelir vergisi toplamıdır. Vergi böylece artınca, birikimlerin buralardan ve geliri vergilendirilecek mevduattan, spekülatif yönlere -altın, arsa- kayacağı düşünülmelidir. Zaten enflasyonda vergi geliri gereği ölçüde artırılamaz. Artırılamayışının bir nedeni de buradadır.

Peki ticaret ve sanayi erbabının ödediği vergiler, hadi bu yıl olmasın da gelecek yıl, artırılamaz mı? Kaçakçılık önlenerek bir ek gelir ödenemez mi? Kaçakçılığı önlemede en uzman vergi yönetimi Amerikan Maliyesidir. Bu yönetim de en etkili çare olarak servet beyanını düşünmüştür. Daha doğrusu "net servet mukayesesi" yöntemi Amerikan vergiciliğinin esasıdır. Bugün maliye yetkilileri ne kadar karşıtını düşünseler de bu yöntem Türkiye'de uzun bir süre için değerini yitirmiştir. Bunu canlandırma olanağı yoktur.

Doğrudan vergilerden dolaylı vergilere geçersek burada en önemli vergi katma değer vergisidir. Katma değer vergisinin oranının artırılarak, vergi gelirinin önemli ölçüde artırılabileceği düşünülebilirse de; bu artırmanın büyükçe bir kısmının kağıt üzerinde kalacağı da unutulmamalıdır. Çünkü katma değer vergisi, birilerinin ödeyeceği ama diğer kişilerin maliyeye yatıracağı bir vergidir. Oran arttıkça müşteri ile satıcı arasındaki vergiyi azaltan uzlaşmaların artacağı her zaman hesaba katılmalıdır. Yani KDV için oran artırılmasında bir belli sınır olacağı düşünülebilir.

Diğer dolaylı vergilerden banka ve sigorta işlemlerinden alınan miktarı sınırlı vergi dışında, her vergi artırımı bir malın fiyatını artırdığından ayrıca enflasyonu gerektirir. Dolaylı vergilerde bir ülkede en önemli kalemlerden biri de kuşkusuz yurda mal girişlerinde alınacak (alınan) vergilerdir. Bunlar önemli bir vergi geliri sağlarlar. Ancak bu vergileri artırmanın da iki sınırı vardır:

a) Vergilerin maliyetlere binerek enflasyonu körüklemesi,

b) Dünya konjonktüründe bu silaha sarılmanın tehlikeli sonuçlar doğurabilme olasılığı.

Görüldüğü gibi burada da dolaylı vergilerde de önemli bir umut beklenemez. Aslında enflasyon varken, ve 3505 sayılı yasa varken, tahsilat kolay değildir. Enflasyon vergi yükümlüsünü vergiyi ödememeye iten birinci etkendir. Paranın hızla değer yitirmesi yükümlüyü vergiye karşı direnmeye iter. ANAP hükümeti buna engel olmak için 3505 sayılı yasayı çıkardı. Bu yasa ile ödenmesinde geç kalınan vergilere astronomik cezalar uygulanıyor. Bu cezalar o kadar ağırdır ki, yükümlüyü ödememeye itiyor. Vergi ödememenin ilk

ay cezası ağı,r sonraki cezaları hafiftir. Bu nedenle ilk ay ağır bir cezayı yiyen mükellef daha sonra da ödememe düşüncesine girmektedir. Oysa ilk ay cezayı hafiftutan ve sonra bunu gitgide ağırlaştıran bir yola girilmelidir. Ve DYP eğer bir miktar olsun vergi gelirlerini artırmak istiyorsa, bir zamanlar askeri hükümetin uyguladığı ya da geçen yıl ANAP hükümetinin uyguladığına benzer bir vergi cezaları ödeme hafifletmesi yaptıktan sonra 3505'in zalim uygulamasına yeni bir yasa ile son vermelidir.

Sözün kısası, ANAP hükümeti zamanında vergiler sistemi ve vergi toplama yöntemleri o kadar bozulmuştur ki bunu düzeltmenin siyasal yolları bulunsa da, hedefe varacak vergileme yolları zor bulunacak tekniklerdir.

Oysa bir de işin siyasal yanı vardır. Bu vergi sistemi buraya kendi kendine gelmemiştir. Buraya geliş bir siyasi güçler bileşkesinin itişi ile olmuştur. Bu itişte en önemli pay bankacılık lobisinindir. Bir ülkenin hazinesinin finansmanının vergilerle değil, borçlanma ile yürütülmesi en çok borçlanmanın ürünü olan bankalar sistemine yarar. Bankalar bugün en büyük kârlarını devlete borç para vererek aldıkları bono ve tahvillerden elde ediyor.Devlet de gelirlerinin çok önemli bir kısmını her hafta yaptığı bono ve tahvil ihaleleri ile sağlıyor. İşittiklerimiz doğruysa, bazı hazine ileri gelenleri bu finansmanda bazı durumlarda bankalara ricacı bile olmaktadırlar. ("Acaba şu kadar milyar lira daha devlet tahvili alamaz mısınız?") Osmanlı devletindeki Yahudi Galata bankerliği bu anlamda büyük ölçüde Mustafa Kemal'in kurduğu cumhuriyette egemen güçler arasına yeniden girmiştir. Demirel veya onun koalisyon hükümeti bu kısır döngüyü yenebilecek mi? Siyasi güçlerin vergi verme yerine "borç verme" ve bu yolla hükümetin dizginlerini ele alma kumpası nasıl ve ne kadar sürede kırılabilecek? Bu tefeci finansman bir siyasal yapı ile gelmiştir ve bu yapıyı önemli biçimde değiştirecek reformlar yapılmadan vergi sorununda istenen, beklenen sonuçlara varılamaz.

İsrafı önleme ve bunun için devlet harcama ve gelirlerin hepsini bütçe disiplini içine alınmaktan söz eden DYP sözcüleri, bir bütçe disiplinini maliye ve hazinede halen mevcut (var) sanıyorlar. Eski bütçe disiplini, sayın Demirel'in 12 Eylül sabahı hükümeti bıraktığında var olan bütçe disiplininin yerinde yeller esmektedir. Bunu yeni hükümetler, kısa zamanda göreceklerdir. İhale sistemi çivisinden çıkmıştır. Meclisin bir zamanlar üzerinde dikkatle durduğu T ve R cetvelleri hiçbir anlam taşımıyor bugün. Hele Hazine ile Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüklerinin birbirinden ayrılması, Sayıştay'ın "yandaş hale gelişinden" sonra sanki bir bütçe disiplini kaldığını sananlar, Türkiye'de en belirgin gerçeklerden bile habersizdirler. İsraf hele, devletin bir akit ile girdiği yatırımlar, eli bol kişilerce saptanan bütçe dışı, kadro dışı personel (Fm personelleri ve bütçeden ücret alan kadrosuz personeller), Başbakanlık ve hele Cumhurbaşkanlığı emrine verilen uçaklar ve otomobil filolarıyla bir süre daha gidecektir. Biz, Demirel'in aslında, hele Özal'a bakılınca, daha tasarruflu olduğuna inanıyoruz. Çünkü hiçbir devlet ve politika adamının israfta onun tozuna yetişemeyeceğini biliyorum. Ne var ki, Demirel'in daha tasarruflu olmasının, devlet yaşamında nakdi harcamaları sınırlaması yıllar alacaktır.

KİT'lere gelince... Bunları kimse -ve hele solcular bile- demokrasinin, ucuzluğun, ekonominin düşmanı sayıyor. Bu konuda söylenecek çok şey var. Yalnız şunu kısaca burada belirteyim: Bugün Türkiye'de bağımsızlıktan, demokrasiden, üretimden ve işçi haklarından bir zerre bile kalmışsa, bunda KİT'lerin büyük payı vardır. Hele biz solcular tutacağımız dalların kırılmasına razı olmayalım.. Onu ele, yabana, dalavercilere yem etmeyelim... Demirel'in KİT yaklaşımı da yalnıştır ve ona kısa vadede yarar değil zarar verecektir. Bu konu çok uzun, bir vesile çıkarsa, okuyucularıma yine anlatırım.

Kısacası Demirel'in, ancak bir mali reform programı olan iddialı programı yetersizdir bu kısa sürede anlaşılacaktır■

MURAT BELGE

TARİH BOYUNCA FENER PATRİKHANESİ

Ölen İstanbul Rum Ortodoks Kilisesi Patriği'nin yerine yenisinin seçilmesi, geçtiğimiz aylarda ilginç tartışmalara yol açtı. Türkiye Cumhuriyeti devletinin, Ortodoks Kilisesi'nin göstereceği patrik adayları üzerinde veto hakkına sahip olduğu, bilvesile hatırlandı; "Türk düşmanı" birilerinin seçilmesi ihtimaline karşı bu veto hakkının şiddetle kullanılması istendi; hatta sağ basın, bir tarfta batı Trakya'da yaşayan Türk-Müslüman nüfusunun kendi müftülerini seçme hakkında - haklı olarak- ısrar ederken, diğer yandan, "Patriği biz seçelim!" talebini yükseltmekten geri durmadı. Gerçi Türkiye'nin merkez - sağ ağırlık noktası "Türk - İslam sentezi" ideolojisinden artık uzaklaşmış ve geçmişte aşırı sağ ile bağlantısını kurmuş olan bu çağdışı ideolojiyi RP-MÇP blokuna sürüp atmış gözüktüğünden, böyle çığırtkanlıklar pek bir yankı uyandırmadı ve sorun, Türk-Yunan ilişkilerini yeniden gerginleştirmeden tatlıya bağlandı; Ama milliyetçi olmayan ve bu arada politikada ahlaki bir tutarlılık aramaya devam eden insanların kafasında, "ne ilgisi var laik Türk devletinin patrik seçimiyle?" kabilinden bir soru kaldı. Sahi ne ilgisi vardı - nasıl oluşmuştu bu bağlantı? Ulus-devletlerin oluşumu sürecinde nasıl belirmişti, bugün alıştığımız, ama "doğal"lıkla hiçbir ilgisi olmayan kamplaşma ve kurumlaşmalar? Biz sorduk; Murat Belge anlattı.

Önce Fener Patrikhanesinin fetih öncesi konumuna kısaca bir bakalım. Çünkü bir önemli tarafı var gibi bunun. Bizans İmparatorluğunda dini aygıt ya da kurum, son tahlilde imparatora bağlıydı. Yani patrik vardı, ama sonuç olarak patrik de imparatorun bir memuruydu. Bu yapıyı Osmanlı'daki durumla karşılaştırdığımızda, Osmanlı da devlet ve din ilişkisini Bizans'tan adapte etmiş gibi gözüküyor. Çünkü ortada sultan-halife ve onunda bir memuru konumunda olan şeyhülislâm görüyoruz.

Bizans, Fatih, Gennadios

Şimdi bu, Fener Patrikliği açısından şu bakımdan ilginç: Fener patrikliği Roma'daki Papalık gibi bağımsız özerk bir kurum değil, sonunda bir imparatora bağlı. Belki Bizans imparatorundan sonra Osmanlı imparatoruna da bağlı olabilmesinde bu geleneğin bir payı oldu. 1204'de yeni bir Haçlı ordusu Batı'dan yola çıktı. Ama her zaman yaptıkları gibi Kudüs'e yönelmek yerine, bundan vazgeçtiler ve Konstantinopolis'i işgal ettiler. Böylece İstanbul şehri ilk defa fethedilmiş oldu tarihinde. Ve 60 Küsur yıl süreyle de Latin egemenliği altında yaşadı. Bizans imparatoru iznik'e kaçtı. Bu dönemde büyük bir yağma, talan gerçekleşti. Örneğin Venedik'te, San Marko meydanındaki ünlü dört at heykeli İstanbul-dan talan edilip oraya götürülmüştür. Kiliseler talan gördü. Sonuçta ortodoks Bizans'ta zaten dini ayrılıklar var katoliklerle arasında; fakat yeni bir kin konusu işin içine girdi.

1300'lere yakın, demek ki bu Latin işgali sona eriyor. Latin işgalinden sonra da zaten Osmanlılar Anadolu'nun batısında güçlenmeye başlıyorlar. Zaten bir yüz yıl kadar süre sonra da Bizans İmparatorluğu'ndan geriye, aşağı yukarı bir istanbul şehri kalmıştır. O da bir ada gibi Türklerin egemenlik alanlarıyla çevrilmiş oluyor. Tabii bütün bu süre boyunca Bizans'ta insanlar gittikçe kötüye giden durumlarına bir çözüm, çare düşünüyorlar. Ne yapacaklar; kiminle anlaşarak, ittifak kurarak ayakta kalacaklar, ya da güçlenecekler, her neyse, bu tartışmalarda aslında Hıristiyan Batı ile birleşmek gerekir diyenler olsa da, oldukça güçlü bir akım da katolikleri Türklerden daha tehlikeli telakki ediyor.

Bilinir, işte, "Ayasofya'nın kubbesi altında kardinal başlığı görmektense Türk sarığını tercih ederiz" dedikleri. Şimdi orada din adamlarından Gennadios var. Gennadios bizim bugün Zeyrek dediğimiz Pantokrator kilisesi ve manastırı kompleksinin başında bulunan, önemli bir din adamı. Çevresi var. Ve Pantokrator çevresi, Türkleri katoliklere tercih edenlerden. Dolayısıyla İstanbul'un fethinden sonra II. Mehmet Fatih ile Gennadios arasında uzun görüşmeler oluyor. Ve bu görüşmeler sonucunda, Ortodoks kilisesi ile Müslüman padişah arasında bir sözleşme ortaya çıkıyor ki, bu yüzyıllar boyunca temelde hep devam edegelmiş bir anlaşmadır. Sadece rum nüfus

ile Osmanlı devletinin ilişkilerini düzenlemekten ibaret değil, önemi. Bu da yeterince önemli ama, aslında öteki gayri müslim cemaatlerle de devletin ilişkilerinde model oluşturmuştur. Ve bu denilebilir ki, Osmanlı İmparatorluğunun çok uluslu çok kültürlü bir büyük teritoryal imparatorluk olmasında son derece önemli bir rolü vardır. Bu, bildiğimiz Osmanlı millet sisteminin temeli. Bu sisteme göre, çeşitli cemaatler kendi dini liderlerini; onların başkanlık ettiği kurulların yönetiminde değilse de denetiminde kendi geleneklerini, göreneklerini sürdürürler, dini ibadetlerini yerine getirirler. İç işlerinde, cemaat-işi işlerde (evlilik, miras, vb.) tamamen dediğim gibi kendi dini liderlerine bağlı olarak, kendi geleneklerine göre davranırlar. Ama siyasi düzey söz konusu olduğunda, hepsi herkes gibi sultanın reayasıdır, ona tabidir. Böylece bütün bu cemaatler Osmanlı İmparatorluğunun devam edegeldiği yüzyıllar boyunca kendi benliklerini çok fazla kaybetmeden birbirleriyle ve Türk Müslüman unsurlarla belli bir uyum, karşılıklı hoşgörü, anlayış içinde yaşabiliyorlar.

Öyleyse patrikhanenin bu ilk Patrik Gennadios ile edinmiş olduğu statü, son derece önemli. Fakat bu arada şu da var: Patrik aslında dediğim gibi Ortodoks kilisesinin başı değildi, doktrine göre; kilisenin başkanı imparatordu - ama imparator ortadan kalktı fetihle birlikte. Fiilen, fizikman ortadan kalktı. Ve Osmanlı yönetimi devam ettiği sürece bir imparator düşünmek de mümkün değil. Dolayısıyla Patrik, Ortodoks kilisesinin riyasetini "imparatora vekaleten" sürdürmüştür. Bu teoriye göre, Ortodoks bakış açısından imparator geri geldiğinde -eğer geri gelecek olursa- Patrik yerini ona verecektir. Örneğin Ortodoks kiliselerinde Patriğin oturması için taht yapılır. İkonastasyona yüzümüzü döndüğümüzde, onun sağ yanına düşer bu taht. Genellikle üstünde çift başlı Bizans kartalı arması vardır. Patrik için yapılır; fakat eğer faraza imparator bir gün çıkagelirse, Patrik yerini ona vermek durumundadır. Tabii bu sembolik bir şey, bir gelenek; ve fiilen bir işleyişi değiştirmemiştir.

Fransız Devrimi ve Yunan Bağımsızlık Savaşı

Şimdi 19. yüzyıla geldiğimizde, herkesin bildiği gibi Fransız ihtilalinin dolaysız sonuçları dünyaya yayılıyor. Bunun için de aristokrasiye karşı bir direniş ve fakat öncelikle de bir milliyetçilik akımı başgösteriyor. Çeşitli milliyetler bugün kullandığımız deyimle kendi ulus-devletlerini kurmak ve bu devletler içinde yaşamak özlemini duymaya başlıyorlar. Tabii Osmanlı devleti gibi, başından beri tanımı gereği çok uluslu, çok kültürlü olan bir toplumda, bu ciddi bir sorun yaratıyor. Çürkü herkes bağımsızlaşmak istiyor, kendi devletine sahip olmak istiyor. Burada tabii Batı'ya daha yakın olan uluslar daha erken davranmış, öbürleri bu bilinçliliği biraz daha geç benimsemiş. Yunanlılar, erken talepte bulunanlar arasında. İşte 1820'de Yunan bağımsızlık savaşı başlıyor. Bu Yunan bağımsızlık savaşına, öncelikle Yunanistan'daki "burjuvazi" -diyelim- sahip çıkıyor. Fakat İstanbul'daki Rumlardan da destek olanlar var. Örneğin İpsilanti Bey, yani Etniki Eterya cemiyetinde adı geçen Alexander İpsilanti, aslında Fener'de yerleşmiş önemli bir Rum aristokrat ailesinin o zamanki fertlerinden biridir.

Bu vesileyle biraz bu Fener aristokrasisine değinelim. Örneğin bir zamanların Bizans imparator sülalelerinden biriyle devamlılık içinde olan Kantakuzenler, aristokratik bir aile olarak varlıklarını sürdürüyorlar Fener'de Mavrokordato'lar var, İpsilanti'ler var. Başka böyle büyük aileler var. Ve imparatorluğun biraz imtiyazlı bir azınlığı, Rumlar. Hatta daha sonra 1839'da, yani Gülhane'de Tanzimat Fermanı okunduktan sonra, zamanın Rum patriği, zamanın sadrazamına "Nasıl yaptınız? Biz imparatorluğun bir numaralı azınlığıydık. Şimdi bizi herkesle, Ermenilerle eşit hale getirdiniz" der. Fenerli Rumlar özellikle Eflak, Boğdan, Besarabya diye bilinen (o zamanlar henüz Romanya kavramı yok) bölgelerin beylerbeyliğine getirilirler. Çünkü Romanya'da da egemen din ya da mezhep, Ortodoksluktur. Buradan tayin edilecek beylerbeyinin, bu din bağıyla daha sevimli görünmesi sağlanmak istenmiş, herhalde. Hospotar deniliyor bunlara. Tabii hospotarlık kurumu sonuç olarak karlı bir iş; nitekim Fener'e epey bir servet akıtmış yüzyıllar boyunca. Benzer bir şekilde Osmanlı dışişlerinde, Reis-ül küttap denilen (hariciye nazırına denk) memurun hizmetinde tercumanlık işini her zaman Rumlar yapmışlar. Dragoman deniliyor (İstanbul'daki Draman semti de Dragoman'ın bozulmasından gelir zaten.) Bu da önemli bir iş. Dışişlerinde Fener Rumlarının oldukça kaydadeğer bir görevi olmuş. Bu da bir ayrıcalık zaten. Bugün Haliç'te gezerken Fener'e gidip baktığımızda, oradaki asıl büyük aristokratların konakları kalmamıştır ama, daha normal, orta halli insanların evlerinde bile, bir başka servetin izlerini hâlâ görebilirsiniz. Örneğin Cibali'ye, Balat'a benzemez. Evler daha sağlamdır, daha özenlidir, daha muh-

kemdir.

İşte bu koşullarda Yunan istiklal savaşı başlıyor. O dönemde Ortodoks kilisesi aslında bir hayli muhafazakar ki bu, Batı tarihinde de benzer bir biçimde görülür. Papalık da bir ölçüde feodal düzenin içinde güçlenmiş bir kurum olarak, kapitalizme geçişte, burjuvazi düzenine geçişte, genel olarak ve oldukça uzun bir süre muhafazakar bir rol oynadı. Eski düzene bağlı kaldı. Benzer bir şey, bu koşullarda Ortodoks kilisesi için de geçerli. Ortodoks kilisesinin yüzü pek fazla Yunanistan'a dönük değil. Çünkü (tabii bugün bunları hayal etmesi zor ama) o tarihlerde, yani Yunanistan'ın bağımsız olduğu 1827-28'den bir süre sonra başkent olan Atina'da 35 bin insan yaşıyordu; bütün nüfus buydu. Oysa o zamanlar İstanbul'da 300 bine yakın Rum yaşıyordu. İzmir'de 150 bin kadar Rum yaşıyordu ve ayrıca Anadolu'da her yerde Rumlar yaşıyordu. Fener'deki Patriğin esas cemaati bunlardı. Çok fazla şey anlamış değillerdi; bağımsızlık savaşı, milli devlet, vb. çok yeni şeylerdi bunlar. Dolayısıyla Patrikhane burada muhafazakar bir rol oynar ve Yunanistan'da çok lanetlenir. Patriği bir tür vatan haini gibi görürler. Oysa o sırada İstanbul'da da bu işleri çok iyi izleyemeyen Osmanlı devleti -II. Mahmut zamanıdır- Patriğin de bu işleri körüklediği inancıyla Patrik Gregoryus'u idam ettirir. Bu Fener Patrikhanesinin orta kapısı denilen kapının önünde asarlar adamı. Ve Patrikhane de o tarihten bu yana olayı protesto için o kapıyı battal etmiş, açmamıştır bir daha. Kapalı durur o kapı. Ve tabii bir süre sonra Türklerin astığı Patrik olduğu için Gregoryus Yunanistan'da milli kahraman ilan edilir.

Fenerin Sönüşü; Cemaat Kavgaları

Bunlar karışık tarihin cilveleri. Ve o tarihten sonra birden Fener'in itibarı söner. Örneğin hariciye kadrolarında Fenerli dragoman kullanılmaz. Hatta bunun da ilginç bir yan sonucu, Osmanlı devleti kendi tercuman kadrosunu böylece devreden çıkarınca, buradaki elçilikler kendileri tercüman yetiştirmeye başlarlar. İşte bu tercümanlar İstanbul'da yerleşir, buranın hıristiyanlarıyla zaman zaman evlenirler. Avusturyalı adam Rum kadınla evlenir; İtalyan Ermeniye evlenir. Derken 19 yüzyılda bu yeni tercümanlık kurumu gene tarihimizde önemli bir rol oynayan Lövanten dediğimiz karma ırkın oluşumunda önemli bir rol oynar.

Öte yandan bu olaylardan sonra da gene Osmanlı tarihinde pek çok Rum zengin var; Zarifiler, Zoğrafos paşa gibi. Kimisi paşa olmuş: Muzurus paşa gibi. Ama bunlar artık Fener kökenli adamlar değildir, Fener'in aristokratları değildir. Bunların içinde en çok Mavrokordatolar biraz dayanır; Beyoğlu saltanatında biraz onlar da vardır. Daha sonra onlar da ortadan kalkar.

Ve tabii zamanla Patrikhane de Yunan bağımsızlığından etkilenir. Gregoryus gibi muhafazakar bakmazlar artık bu işe. Ortodok kilisesi zaten zaten bir hayli muhafazakar, hatta gerici bir kilise olduğu için, Panhelenizm gibi idealleri Ortodoks kilisesi içinde sürdürenler bir hayli fazladır. İmparatorluk tarihi boyunca 19. yüzyılda bu Gregoryus'un ölümü bir dönüm noktası.Devlet-Patrikhane ilişkileri pek parlak gitmez bundan sonra. Gerçi II. Mahmut genel Batılılaşma hareketiyle birlikte işin içinde çeşitli Avrupa baskılar da olduğu için, bütün yıkık kiliselerin, vb. yeniden yapılmasına izin verir, örneğin-ve bugün İstanbul'da gezerken nisbeten yeni rum-Ermeni kiliseleri gördüğümüzde, hemen hepsinin kural olarak ya 1830-33'de son şeklini aldığını, ya da o sırada önemli bir tamir geçirdiğini farkederiz. O tolerans, zamanının bir olayı.Daha sonra Tanzimat'a geçişle birlikte yurttaşlık statüsü de geliyor.

Ama bu gibi iyileştirmelere rağmen, artık hep bir gerginlik, daha önce görülmemiş bir gerginlik var. Ve I. Dünya Savaşı sonrasında, tabii bütün dünya yeniden paylaşılıyor. Yeni ulus-devlet mantığına göre, olabildiği kadar. Bizdeki Kurtuluş Savaşı dediğimiz olay da aslında büyük ölçüde budur: Hangi toprak kimde kalacak, aynı zamanda hangi mülk kimde kalacak sorunudur. Osmanlı entelijentsiyası -ki Cumhuriyetin de birinci kurucu kuşağını onlar oluşturur- Osmanlının son döneminde süreki olarak Düvel-i Muazzama denilen büyük Avrupa ülkelerinin gayrimüslim azınlıkları bahane ederek içişlerimize karışmasından şikayetçidir. Dolayısıyla Cumhuriyet kurulurken ve kurulduktan sonra, bu geleneksel tehdide bir çözüm bulmak çabasındadırlar. İşte mubadele dediğimiz olayla Rum nüfusunu azaltması, bir bakıma bunun da bir parçası. Dünyanın bu bölgesinde hiçbir ulus-devlet mevcut coğrafya ve nüfus dağılımı ile uyuşmamış; ulus devlete geçiş, ancak kitlesel göçler, zaman zaman zorla göçürmelerle mümkün olabilmiş. Çünkü insanlar fazlasıyla içiçe, dağınık bir şekilde yaşıyorlar. Mübadele, bunun önemli unsurlarından biri.

Tanzimat'tan Lozan'a

Ve daha sonra Lozan'a bir

anlaşmaya varılıyor. Biz orada avantajlı durumdayız ve Rum Patrikliğini, yeni Türk Cumhuriyeti devlet bünyesi içinde oldukça tali bir yere yerleştiriyoruz. Hukuken statüsü, dünyada varolan 300 milyon kadar Ortodoksun ruhani lideri olduğunu iddia eden bir Patriğin bu manevi gücüyle orantılı değil. Gerçi bu 300 milyonun ruhani lideri olma iddiası da biraz hikaye. Çünkü sözünü ettiğim ulus-devlet olma süreci sadece Rumlarla Türkler arasında geçmiyor. Ortodoks olan öbür ülkelerde de aynı milliyetçilik geçerli. Ve onlar nasıl siyasi düzeyde Osmanlı'dan bağımsız olmak istiyorsa, örneğin Bulgarlar da aynı şekilde bu sefer dininde de Yunanlılara karşı bağımsız olmak istiyor. Çürkü Fener Patriği kural olarak Yunanlılardan, Rumlardan seçilecek. Bu Cumhuriyet sonrasında İstanbullu Rum olarak daha da bir sınırlanmış. Ama daha Cumhuriyete varmadan, mesela Rus Ortodoklası kendi milli Ortodoks kiliselerini oluşturuyorlar. Bulgarlar aynı, Sırplar aynı, Romenler aynı. Dolayısıyla Fener Patriği dediğimiz kişi, artık büyük ölçüde sadece Yunanca konuşan insanların gerçekten otoritesini kabul ettiği bir kişidir. Ünvanı ise ekümenik Patriktir, yani evrensel patrik. Bu bakımdan bütün Ortodoksları temsil etme iddiasından vazgeçmemiştir ama fiilen böyle bir şey kalmamış bulunuyor.

Nitekim Fener'de Bulgar kilisesinin yapılması da ilginç bir olaydır. Bu da Abdülaziz zamanında, yanılmıyorsam Ali paşanın sadrazamlığında gerçekleşmiştir. Fakat daha eskiye dayanan bir hikayesi de vardır. Bulgarlar sürekli bağımsızlaşmak manevralarındalar. İstanbul'da bir Bulgar kilisesi yapmak istiyorlar, baskı yapıyorlar. Osmanlı devleti izin vermek istemiyor. Ve o da bir yandan geleneksel bağlarına sadık olmak durumunda: Fener Patrikhanesi ile geleneksel bir bağı var; Bulgarlara bu izni vermek o ilişkide bir sarsıntı yaratabilir. Ama bu gelişme durdurulabilir gibi değil. Hatta bu işte siyasi planda olup bitenler, kilisenin mimarı özelliğiyle de ilgili bir efsaneye yol açmış. Bilindiği gibi bu kilise Viyana'da demirden dökülmüştür, parçalar halinde; sonra gemilerle İstanbul'a taşınıp monte edilerek yapılmıştır. İlginç bir şey. Dünyada neogotik mimari uslubunda yapılmış ve demirden mamül başka bina yok. Bunun için şöyle masal anlatılır: Padişahtan bulgarlar izin istemişler. Padişah da izin vermek istememiş; 20 gün içinde kilisenizi yaparsanız o zaman izin veriyorum demiş. Masallarda kahramandan zor şeyler istenir ya, ejderhayı öldür gibi. İşte Bulgarlar da çare olarak demirden yapıp 20 günde monte etmişler, diye bir hikayesi vardır. Bütün folklorik hikayelerde olduğu gibi dolaylı biçimde bir gerçekliği de yansıtır. Ama ister Fener Patrikhanesinin iki üç adım ilerisinde bir milli Bulgar Ortodoks kilisesi binası böylece yükselmiş; yani Patrikliğin ta o tarihlerden itibaren ekümenik-evrensel vasfını kaybettiğinin somut bir kanıtı.

Türk Kurtuluş Savaşı sıralarının ilginç bir olayı, Papaz Eftim'in ortaya çıkışı. Papaz Eftim, Ortodoks kilisesinde en yüksek makamlara ulaşacak formasyondan biraz yoksun, bildiğim kadarıyla. Çok iyi bildiğim bir hikaye değil; fakat yarı-şantaj bir takım manevralarla, zeki bir adam, bu gerekli formaliteleri yerine getiriyor ve bir zaman sonra da Kurtuluş Savaşı sırasında Fenere karşı kendi Patrikliğini ilan ediyor; Türk Ortodoks cemaatini kuruyor. Türk Ortodoks derken, helhalde başlıca dayanağı Yunan alfabesiyle ama Türkçe yazan ve Türkçe konuşan Karamanlı Rumlar olsa gerek. Orta Anadolu'da yoğun bir nüfus, bu. Eftim, Anadolu Rumlarının kaderinin sonunda Yunanistana değil, Türkiye'ye bağlı kalacağını düşünen biri; ve doğrusu gerçekçi de düşünmüş. Yani tarih doğrulamış Eftim'i sonunda.

Tarih doğrulamış Eftim'i ama, insanların yüz yıllık, bin yıllık inanışları kolay kolay değişmiyor. Anadolu Rumları illa Yunanistanla birleşmek niyetinde olmadıkları halde ya da isteyip de sonradan bundan vazgeçecek olsalardı bile, Fener Patrikhanesinin bu son derece uzun sürmüş manevi otoritesinden çıkmıyorlar ve Eftimin kilisesine geçmiyorlar. Geçmiş olsalardı, belki mübadele olayı da farklı olurdu diye düşünüyor insan. Ama böyle olmuyor. O zaman Eftim'e Galata tarafından üç Ortodoks kilisesi Fener'den alınarak tahsis ediliyor. Ama Eftim'in cemaati hiçbir zaman büyümüyor. Ancak yüzlerle ifade edilecek bir cemaat ki, son zamanlarda bu iyice azalmış, artık belki, 15-20 kişiye inmiş. Bir de böyle bir olay var Ortodoksluk tarihinde. Çok fazla önem taşımamış bir parantez, ama folklorik bakımdan ilginç. Bu Kanarya, Aya Nikola, Aya Yohannis kiliseleri halen Türk Ortodoks cemaatinin elinde; ama kiliseleri dolduracak cemaatleri bile yok. Onun için bir tanesini, Aya Yohannisi Süryanilere kiralamış durumdalar. Kilise bekçiliğini yapacak adamları da yok kendi cemaatlerinden. Hakkari'den gelen Doğu Katoliği, Keldani mezhebinden aileler, kilise bekçiliği yapıyor■

YILDIRIM KOÇ

Azgelişmiş Ülkelerde İşçi Sınıfı Atakta

Azgelişmiş ülkeler İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya gündemine genellikle ulusal kurtuluş savaşları ile girdiler. Bazı Latin Amerika ülkelerinde işçi sınıfı hareketi dönem dönem önem kazandıysa da, az gelişmiş ülkelerde işçi sınıfı kendi bağımsız sınıf çıkarları doğrultusunda yaygın örgütlenme ve eylemler gerçekleştirmedi, bir gelenek oluşmadı.

Bu durumun ortaya çıkmasında, (1) bu ülkelerde işçi sınıfının sayı ve oran olarak azlığı ve yeniliği,(2) mevcut işçilerin mülksüzleşme düzeyinin geriliği,(3) işçilerin genellikle endüstri dışındaki iş kollarında yoğunlaşması,(4) diğer emekçi sınıf ve tabakaların içinde bulunduğu yoksulluk,(5) vasıflı işgücünün bazı durumlarda az gelişmiş ülkelere özgü bir işçi aristokrasisi oluşturması (özellikle işçi istihdamı içindeki payı büyük olan ve giderek artan kamu kesiminde),(6) uluslaşma sürecinin geriliği ve etnik farklılıkların önemi gibi etmenler etkili oldu.

İşçi sınıfının kendiliğindenci örgütlenme ve mücadele geleneğinin görece geri olduğu bu ülkelerdeki sosyalistler ve komünistler, kapitalizmin alternatifi bir düzen arayışı içinde çeşitli girişimlerde bulundular.

Milli demokratik devrim tezi bunlardan biriydi. Bu tezi savunanların bir bölümü, "işçi sınıfının ideolojik öncülüğü" biçiminde formülasyonlar bile yaptılar.

Kapitalist olmayan yol tezi, Sovyetler Birliği'nin katkılarıyla bir değişim gerçekleştirme çabalarından biriydi.

İşçi sınıfının kendiliğindenci örgütlenme ve mücadele geleneğinin göreli azlığı, sol içinde, "işçi sınıfı devletten korktuğu için pasif kalmaktadır" gibi değerlendirmelere ve "sun'i dengeyi kırmak için silahlı propagandayı gerçekleştirecek öncü savaşı" gibi önerilere kadar uzandı.

Ancak ne Vietnam'da veya Kuzey Kore'de, ne de Irak, Suriye veya Mısır'da arzulanan niteliklere sahip bir toplumsal ve siyasal yapı oluşmadı. "Öncü savaşı" tezleri ise işçi sınıfından iyice kopuşla ve yenilgiyle sonuçlandı.

Toplumsal değişimde determinizm - volontarizm dengesinde, işçi sınıfının nesnel gücü göreli olarak geriledikçe, volontarizmin önemi artırıldı. Avrupa'dan Çarlık Rusya'sına ve oradan Çin'e geçtikçe, siyasal değişimde işçi sınıfının göreli nesnel gücünün azalması, volontarizmin ve partinin rolünü artırdı.

Marksizmin, geri Çarlık Rusyası'nda ve gelişmiş ülkeler işçi sınıfından fiilen kopmuş koşullarda uygulanan modeli olan Leninizm, emperyalizm döneminin evrensel tezleri olarak sunulmuştu. *Bu model çöktü.* Bu modelin çöküşünden sorumlu olanlar, sorumluluğu kendi modellerinde değil, marksizmde aramaya başladılar. Bir dönem enternasyonalizm adına Sovyetler Birliği'nin çıkarları savunulmuştu. Bugün ise, Sovyetler Birliği'ndeki modelin yenilgisi, bazı çevrelerce, marksizmin evrensel tezlerinin yenilgisi olarak sunulmaya çalışılıyor.

Marksizm, bugünün gelişmiş kapitalist ülkelerindeki işçi sınıfının sınıf bilincinin, mücadelesinin ve örgütlenmesinin hızla geliştiği bir dönemde fomüle edildi.

Bugün ise azgelişmiş ülkelerde işçi sınıfı hareketinde, Avrupa ve Amerika işçi sınıflarının 19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın ilk on yıllarını anımsatan bir canlılık ve atılım yaşanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında verilen anti-emperyalist ulusal kurtuluş savaşları sonrasında gerek "kapitalist olmayan yol"u izleyen, gerek de komünist partilerinin öncülüğündeki "merkezi planlı" ülkelerde (özellikle sanayileşmeyle oluşan veya gelişen) işçi sınıfının bağımsız sınıf örgütlenmesi ve mücadelesi geleneği gelişmedi. Bu ülkelerdeki sendikalar, sınıfın bağımsız sınıf çıkarlarının koruyucusu ve savunucusu değil, iktidardaki aygıtının bir parçası biçimine sokuldu veya bu biçimde geliştirildi ve tutuldu.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya kapitalist sistemi içinde kalan ülkelerde ise işçi sınıfı hareketi (yukarıda belirtilen nedenlerle) genellikle zayıftı. İşçi sınıfı hareketinin güçlendiği ve bir tehdit oluşturduğu bazı ülkelerde ise askeri darbeler yoluyla bu sorun çözümlendi (Brezilya: 1964; Arjantin: 1966 ve 1976; Şili: 1973; Uruguay: 1973).

1970'li yıllara kadar azgelişmiş ülkelerde işçi sınıfı nicel bir birikim yaşadı. Ayrıca, dünya kapitalist sisteminde yaşanan ekonomik bunalıma bağlı olarak, uluslararası iş bölümünde azgelişmiş ülkelere verilen yerde farklı eğilimler ortaya çıktı.

Geçmişte ağırlıkla hammadde kaynağı ve pazar olarak değerlendirilen azgelişmiş

ülkeler, ucuz işgücü kaynağı olarak da önem kazandı. Uluslararası sermaye, IMF gibi kuruluşlar aracılığıyla, azgelişmiş ülkelerde istikrar programları uygulatmaya başladı. Yaşanan bu sürece bağlı olarak, bir dönem sınıf bilincinin ve hareketinin gelişimini yavaşlatmış olan etmenlerde önemli değişimler oldu.

Sermayenin değişen politikası çerçevesinde, sermayenin 19. yüzyılda bugünün gelişmiş kapitalist ülkelerindeki vahşi sömürüsü 1970'li yıllardan itibaren azgelişmiş ülkelerde yeniden üretildi.

Sistemli bir biçimde serbest bölgeler kuruldu ve ulusötesi şirketler buralarda yatırım yaptı. Bugün Afrika'nın 13 ülkesinde, Amerika kıtasının 20 ülkesinde, Asya'nın 24 ülkesinde serbest bölgeler vardır ve milyonlarca azgelişmiş ülke işçisi vahşi bir kapitalist sömürü altındadır. İşin acı ve düşündürücü yanlarından biri, dünyanın en büyük serbest bölgesinin Çin Halk Cumhuriyeti'nde olmasıdır. Bu ülkede 1979 yılında kabul edilen mevzuatla kurulan serbest bölgedeki yabancı sermayeli şirketler 2 milyon dolayında olduğu tahmin edilen bir işçi kitlesini sömürmektedir(1).

19. yüzyıl vahşi kapitalist sömürüsünün biçimlerinden biri eve iş verme uygulaması (2), diğeri ise taşeronlar ve az sayıda işçi çalıştıran iş yerleriydi. Uluslararası sermayenin politikaları çerçevesinde, azgelişmiş ülkelerde bunlar da sistemli bir biçimde yaygınlaştırıldı.

Kamu kesiminde istihdam ve personel harcamaları önemli ölçüde kısıldı(3).

Uluslararası ve yerli sermaye, yeni koşullarda, bir dönem işçileri kendi kontrolü altında tutmanın bir aracı olarak büyük ölçüde hoşgörülü davrandığı sendikalara bile tahammül edememeye başladı.

Azgelişmiş ülkelerde 1970'li ve 1980'li yıllardaki istikrar programları, sendikaları hedef alan baskıcı yönetimlerle ve askeri darbelerle birlikte gelişti.

Birçok azgelişmiş ülkelerde işçi sınıfı ve sendikalar çok yoğun baskılara rağmen ve bir ölçüde de ilk kez karşılaştıkları bu yaygın, sistemli ve sürekli baskı nedeniyle, kitle halinde militanlaşmaya başladı.

Orta Amerika ve Latin Amerika'da, Afrika'da ve Asya'da özellikle 1980'li yıllarda binlerce sendikacı ve sendika üyesi öldürüldü, kaçırıldı, sürgün edildi, hapse atıldı, işkenceden geçirildi, askere alındı; birçok sendika gizli devlet güçlerince tahrip edildi; sendikalar kapatıldı, sendika seçimleri iptal edildi, sendikaların banka hesaplarına el kondu. Sendikaların uluslararası sendikal örgütlere üyeliği yasaklandı.

Ancak bütün bu uygulamalar, azgelişmiş ülkelerde işçi sınıfının toplumsal ve siyasal gelişmelere damgasını vurmaya başlayan bir güç olması sonucunu da doğurdu.

1980'li yıllarda ve özellikle de 1986 ve sonrasında çeşitli ülkelerde demokrasi mücadelesinin başını sendikalı işçiler ve hatta sendikalar çekmeye başladı. Güney Kore, Tayvan, Güney Afrika, Mali, Şili, Kongo gibi ülkelerde işçi sınıfı ülkenin demokratikleştirilmesi mücadelesinde fiili öncülüğü üstlendi.

1980'li yıllarda çok sayıda genel grev yapıldı. Şili, Dominik Cumhuriyeti, Uruguay, Haiti, Fiji, Kolombiya, Bolivya, Sudan, Ekvator, Kongo ve daha birçok ülkede, ekonomik, toplumsal ve siyasal taleplerle genel grevler yapıldı. Bu genel grevlerin bir bölümünde insanlar öldürüldü veya tutuklandı, sendikalar kapatıldı.

Çeşitli ülkelerde işyeri insiyatiflerinin rolü arttı, genellikle sendikal yapıların içinde işçi komiteleri veya konseyleri oluşturuldu.

Toplu iş sözleşmelerini ve ücretleri aşan talepler gündeme geldi ve sınıf hareketi siyasallaştı. Bu siyasallaşma Fiji'de ve Brezilya'da sendikaların katkılarıyla kitlesel nitelikte işçi partilerinin oluşmasına kadar gelişti.

Sendikacılık hareketi, kadın ve çevre hareketleri ve mahalle örgütlenmeleri gibi girişimlerle ilişkisini ve işbirliğini artırdı.

Lübnan, Hindistan, Güney Afrika gibi ülkelerde, sendikacılık hareketi, farklı etnik gruplar veya kastlar arasında bir çimento rolü üstlendi.

Sonuç:

Bir uluslararası sendika federasyonunun genel eğitim sekterleri Ekim ayında ülkemize gelmişti. İngiliz İşçi Partisi üyesi olan bu kişiyle Türkiye'de ve diğer azgelişmiş ülkelerde işçi sınıfı hareketinde son yıllarda gözlenen atılımı konuşurken, Türkiye gibi ülkelere gittiğinde moralinin düzeldiğini söyledi.

Gerçekten de, işçi sınıfına ve işçi sınıfına tarihsel bir misyon yükleyen görüşlere inancı sarsılanlara önerilecek tedavi, azgelişmiş ülkelerde yükselen işçi sınıfı dalgasını izlemeleridir.

Avrupa ve Amerika'da yükselen ve 1889 yılında ikinci Enternasyonali yaratan işçi sınıfı dalgası, bugün azgelişmiş ülkelerde farklı koşullarda ve çöken modelin de deneyim hazinemize yaptığı katkılar ışığında yükselmektedir■

DİPNOTLAR

(1) ICFTU, *Trade Union Rights, Survey of Violations - 1991*, Brüksel, 1991, s. 36-41.

(2) Eve iş verme sisteminin yaygınlaşması ve vahşiliği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Uluslararası Çalışma Örgütü, *Social Protection of Homeworkers, Documents of the Meeting of Experts on the Social Protection of Homeworkers*, Cenevre, 1990.

(3) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Uluslararası Çalışma Örgütü, *World Labour Report* - 4, Cenevre, 1989

REŞİT ERGENER

Kutsal Sermaye

İlk sermaye birikimi nasıl oluştu? Bir zorbanın toplumun diğer bireylerini sindirmesi ve onların emeğinin ürünlerine el koymasıyla mı?

Mantıklı gibi görünen bu açıklama, tarihsel gerçeklere uymuyor.

İlk yazılı tarih kaynakları Mezopotamya'da bulundu. Yazının başladığı dönemde sermayeyi, toprak ve toprağı işlemekte kullanılan araçlar oluşturuyordu. Mezopotamya'da, toprağın ve toprak işlemekte kullanılan araçların ilk sahibi, zorbalar değil, kutsal kişiler, En adı verilen rahip-krallardı. (Ston Lyoyd, The Archaelogy of Mesopotamia - Mezopotamya Arkeolojisi, Thames and Hudson, 1978, s.88-89)

Enler, gerçekte sermayenin sahipleri değil, sahibinin vekilleri ya da kâhyasıydılar. Çünkü, sermayenin asıl sahipleri, tanrılar ve tanrıçalardı. Toprak ve toprağı işlemekte kullanılan araçlar, tanrının ya da tanrıçanın tapınaklarının malıydı. Tapınaklara ait toprakları, Enler, tanrılar ve tanrıçalar adına yönetirler; çiftçiler; ortakçı olarak işletirlerdi.

İ.Ö. üçüncü binin başlarında ortaya çıkan ilk Mezopotamya kentlerinde En'i yaşlıların, sözü dinlenen kişilerin ve özgür yurttaşların oluşturduğu kurul seçerdi. Bir tapınak görevlisi olan En, kutsal evlilik törenlerinin gerçekleştirildiği bereket ayinlerinde görevliydi. En'in asıl önemi, tapınak topraklarıyla ilgili görevlerinden kaynaklanıyordu.

En'in dinsel ve toplumsal görevleri zamanla birbirinden ayrıldı ve İ.Ö. 3. binin sonlarında En, tapınak dışında bir sarayda yaşamaya başladı. Yazının kullanılmaya başladığı dönemlerde kent yöneticisi, tarımla ilgili işleri yürüten Ensi'ydi.

En gibi Ensi de tanrının ya da tanrıçanın kâhyasıydı. (Gılgamış böyle bir kraldı.) İnsanlar, tanrılar veya tanrıçalara hizmet etmeleri için yaratılmıştı. Dolayısıyla, insanların başlıca görevleri, tapınaklarda ya da bu tapınaklarda tapınılan tanrı ya da tanrıçaların kâhyası, Ensi adıyla çağrılan krala hizmet etmekti. Savaş çıkınca, savaşı yürütmek amacıyla Lugal adlı, rahip olması gerekmeyen bir yönetici seçilirdi. Lugal'ın görevi, savaş süresiyle kısıtlıydı. (Ensi ve Lugal, yöneticilere değişik kentlerde verilen adlar da olabilir.)

Mezopotamya'da özel mülkiyet, güçlenen kimi Ensilerin, tapınak topraklarının bir bölümü kendi mülkiyetlerine geçirmeleriyle ortaya çıktı. (Seton Lloyd, a.g.e., s.122) Burada ilginç olan, kutsal mülkiyet gibi özel mülkiyetin de, silahlı zorbaların değil, kutsal kişilerin girişimiyle ortaya çıkmış olması.

Mezopotamya'da, nüfus artışı, toplumsal işbölümü, kentlerarası çatışma, rahip olamayan kralların önemini artırdı. Ancak rahipler toplum yaşamında önemli rol oynamayı sürdürdüler.

Rahipler, tapınak topraklarını; kral, devletin çıkarlarını simgeliyordu. Özel mülk sahipleri kendi çıkarlarını korumak amacıyla hem devletle ve hem de rahiplerle işbirliği yaptılar. Gerek rahipler, gerek devlet yöneticileri arasında, özel mülk sahipleri de vardı.

Bir görüşe göre, rahipler / tapınaklarla (din) kral /devlet (devlet) arasındaki çelişki, Mezopotamya'da başladı ve çağlar boyunca değişik biçimlerde günümüze dek sürdü. Bir başka görüşe göre, Mezopotamya'da dinle devlet ayırımından ve buna bağlı olarak dinle devlet arasındaki çelişkiden söz edilemez. Çünkü Mezopotamya'da, rahip, devlet yöneticiliği ve sıradan kişi rollerini birbirinden ayırmak olanaksızdı; bir kişi aynı zamanda çok rolü oynayabilirdi. Yani Mezopotamya'da, aynı kişinin hem rahip hem devlet yöneticisi ya da hem rahip hem de sıradan bir kişi olması olasıydı. Bu görüşe göre, dinle devlet ayrımı ve dinle devlet arasındaki çelişki, yalnız Avrupa Hristiyan toplumlarına özgü bir kavramdır; dinle devlet, eski Yunan'da, Roma'da ve İslam toplumlarında da, birbirlerinden ayrışmamıştı. (Amelia Kuhrt, "Nabodnius and Babylonian Priesthood" - " Nabodnius ve Babil Rahipliği," Mary Beard and John North (eds.) Pagan Priesthood - Pagan Rahipler, Cornell University Press, Ithaca)

Tarihte, gerek dinle devlet çelişkisini, gerek dinle devlet işbirliğini, pek sık görürüz. Birkaç örnek verelim: Babil tanaklarında, tanrı ya da tanrıçalara bağış yapılırken krala da bağış yapılması için özel bir sepet bulunurdu. Roma imparatorları, aynı zamanda birer tanrıydı; onlar,

kendi adlarına tapınaklar kurdular. Roma soyluları, servetlerini ve kişiliklerini daha saygın kılmak amacıyla, para harcayarak rahiplik görevleri satın aldılar. İngiltere kralı VIII. Henry, klise mallarına el koydu. Avrupa'da pek çok kral, "tanrının yeyüzündeki gölgesiydi." Osmanlı padişahı, tanrının elçisinin halifesiydi.

Roma döneminde Anadolu'daki tapınak topraklarının birer yönetim birimine dönüştürülmesi, dinle devlet işbirliğinin ya da devletin dinden yararlanmasının bir başka örneğini oluşturur. Romalılar, Anadolu'yu geniş yönetim birimlerine ayırdılar. Bu amaçla, var olan yönetim birimleri, feodal topraklar, kentler, Yunan kolonileri ve tapınak topraklarından yararlandılar, (Udo Hirsch, The Goddess From Anatolia, Eskenazi, v. III, s.17)

Tapınak çevresindeki toprak ve köyler, çoğu kez tapınağa aitti. Bu koşullarda devletin çıkarı, yerel tanrı ya da tanrıçalarla çatışmak yerine onlarla iyi geçinmeyi gerektiriyordu. Çünkü, tapınak topraklarında yaşayanlar ve toprakları ortakçı olarak kullananlar, devlete vergi vermek yerine tapınakta tapınılan tanrı ya da tanrıçaya bağışta bulunmayı yeğliyorlardı.

Bir başka deyişle tapınak, tapınak topraklarında yaşıyanlardan artı değer elde edilmesinde aracılık ediyordu. Bu yüzden Roma yönetimi, Anadolu'daki tapınak topraklarını sürekli bağışlarla genişletti. Anadolu'da Roma döneminde tapınakların yerine getirdiği ekonomik işleve benzer işlevleri, Hristiyanlık döneminde manastırlar, İslamiyet döneminde vakıflar yerine getirdi.

Romalılar'ın, Anadolu'da yönetim birimine dönüştürdükleri tapınak topraklarının en iyi bilinenlerinden biri, Prof. Kenan Erim'in kazılarıyla ün kazanan Afrodisyas. Afrodisyas'ın kült merkezi olarak geçmişi, İ.Ö. 4000'e dek uzanır. O dönemde Afrodisyas, bir anatanrıça kültünün merkeziydi. Romalılar'ın Anadolu'da bulduğu diğer tapınaklar da, geçmişleri binlerce yıl öncesine dek uzanan birer kült mezkeziydi.

Birer kült merkezi olan tapınakların aynı zamanda birer ekonomik merkez olması, tarımın (anaerkil dönemde) tanrıça tapınaklarının çevresinde başlamasıyla açıklanabilir. Dolayısıyla tapınaklar, yalnız dinin değil, toplumsal ve ekonomik etkinliklerin de merkeziydi. Tapınaklar, ilk kentlerin tohumlarıydı. (Merlin Stone, When God was a Woman - Tanrı bir Kadınken, Dorset Press. New York. 1990, s.18) Bilinen ilk kent Çatal Höyük de, (İ.Ö. 6500), aynı zamanda kutsal bir merkezdi.

Kült merkezlerinin aynı zamanda birer ekonomik merkez olmalarını, tarımın bu merkezler çevresinde başlamasıyla açıklıyoruz. Tarımın kült merkezleri çevresinde başlamasını nasıl açıklayabiliriz?

Tarımın kült merkezleri çevresinde başlamasının nedeni ilk ekonomik etkinliklerin kutsal sayılması olabilir. Tarımın gizini bilenler, bu gizi başkalarıyla paylaşmak yerine çevrelerindekileri, yaptıklarının bir tür büyü olduğuna inandırmış ve böylece kendilerine bazı ayrıcalıklar sağlamış olabilirler. Çünkü büyü, kutsal varlığa (tanrı ya da tanrıça), onu temsil eden (kâhyaları) kutsal kişiler (rahip ya da rahibeler) aracılığıyla hediyeler sunulması koşuluyla gerçekleştirilebilirdi.

Örneğin, tüm tohumlar değil, tanrıçanın tapınağında, (tanrıça biçimli) çömleklerde saklanan tohumlar filiz verebilirdi. Tohumların tapınakta saklanmasının bedeli olarak tanrıçaya, rahibeleri aracılığıyla, bir ya da birkaç çömlek tohum sunulurdu; yeterli değilse, tanrıça gazaba gelir, fırtına ya da kuraklık ürünü yok ederdi.

Büyünün geçmişi, tarımdan daha eski. İlkel insan doğal süreçlerin gerçekleşebilmesi, örneğin güneşin doğabilmesi için bile, büyünün gerekli olduğuna inanabilir. (Bkz. Sir James George Frazer, The Goden Bough - Altın Dal, 1 Volume Abridged Edition) Büyücüler ilkel insanın bu özelliğinden, kendilerine çıkar sağlamak amacıyla yararlandılar. Üretim süreçlerinin nasıl gerçekleştirildiğini ve nasıl örgütlenmesi gerektiğini bilmeleri ve doğa ile ilgili gözlemleri, büyücülerin konumunu güçlendirirdi.

Örneğin yağmur, belirli mevsimlerde yağar. Belirli av hayvanlarının sayısı, belirli mevsimlerde artar. Belirli yemler kullanılırsa ve avcılar belirli biçimde örgütlenirse, belirli bir avın yakalanma olasılığı artar. Ancak ilkel insan, yağmurun yağmasını, av hayvanlarının sayısının artmasını, doğal süreçlerle değil, büyücünün kutsallık kisvesi altında yürüttüğü etkinliklerle açıklar. Avdaki başarısını da, avın örgütlenmesi ya da avda kullanılan yemle değil, yine büyücünün etkinlikleriyle açıklar.

İlkel insanın büyücüye başvurmasının nedeni, doğal süreçlerin ya da üretim etkinliklerin her zaman aynı biçimde sonuçlanmaması. Örneğin yağmur ilkbaharda yağar; ama bu kesin değildir, yağmayabilir de. Bir hayvanın yakalanabilmesi amacıyla kullanılan yöntem genelde başarılı olsa da, her zaman başarılı olmayabilir. Yağmuru denetleyen güçlerle ilişki kurulursa, yağmurun her ilkbahar yağması, avı denetleyen güçlerle ilişki kurulursa, avcıların her avdan eli dolu dönmesi sağlanabilirdi. Bu ilişki büyücüler aracılığıyla kuruldu.

İnsanlar büyücüler aracılığıyla ilişki kurdukları güçlere istediklerini yaptırabilmek amacıyla, onlara bir tür rüşvet, yani hediyeler verdiler. Hediyeler de büyücüler aracılığıyla verildi. Büyücüler, güçlerle ilişki kurmanın bedeli olarak kendi adlarına da hediye topladılar.

Doğa güçlerini büyücüler aracılığıyla denetlemek isteyen insanlar, bunu başaramadılar. Sundukları hediyeler, insanların istedikleri güvenceleri elde etmeleri için yeterli olmadı. Yağmur her bahar yağmadı, avcıların avdan eli boş döndüğü de oldu. Bu durumda bile suç, yağmuru ya da avı denetleyen güçlerde değildi. Büyücü de hiç değildi. Suç kutsal güçlere yeterli hediye sunmayan insanlardaydı.

İnsanların olayları her zaman kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmek, kendilerini güvenceye almak çabasından, yalnız büyücüler kazançlı çıktı. Güçleri ve büyücüleri, istedikleri olmasa da ödüllendirmek zorunda olan insanlar, üretimlerinin bir bölümünü büyücülere verecekleri hediyelere ayırdılar. Büyücüler, aldıkları hediyelerle zenginleştiler. (Sir James George Frazer, The Golden Bough - Altın dal, 1 Volume Abridged Edition, s.98)

Büyücüler, rahiplerden çok önce vardı. Onlar, sahibi oldukları kimi bilgileri, diğer insanlardan gizlediler, bu bilgileri onlarla paylaşmadılar; nasıl olsa gerçekleşecek kimi doğal süreçlerin, kendilerinin kutsallık kisvesi altında yürüttükleri etkinlikler sonucunda gerçekleştiğine, insanları, şarlatanlık ve gözbağcılıkla inandırdılar. İnsanlar arasında böylece ayrıcalıklı ve kutsal bir konum edinen büyücüler, bu ayrıcalıklarından yararlanarak, ilk sermaye birikimlerini oluşturdular.

Sermaye, ilk oluştuğunda kutsaldı. Bugün de öyle.■

SEHER ŞAHİN'İN ÖLDÜRÜLMESİNE İLİŞKİN BASIN AÇIKLAMASI

3 Eylül günü, İstanbul polisinin Mimar Sinan Üniversitesi'ne yaptığı baskını ve 2'ci sınıf öğrencisi SEHER ŞAHİN'i 3'üncü kattan aşağıya atarak öldürmesini nefretle kınıyor ve katillerinin derhal ortaya çıkarılmasını istiyoruz. Polisin üniversiteden çekilmesi ve üniversite içinde cinayet işlemesine zemin hazırlayan Anti-Terör Yasası'nın ortadan kaldırılması, YÖK'ün kapatılması, üniversitelerin sanat ve bilim üreten kurumlara dönüşebilmesi için ve özelinde Türkiye'nin sanat tarihindeki temel harcı İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin tekrar kurulması, Osman Hamdilerin, Bedri Rahmilerin, Şadi Çalıkların, Altan Adalıların adımladıkları koridorları ve martı çığlıklarını polisin tekrar kirletmesine izin vermemek için, ÖĞRETİM ÜYELERİNİ 12 YILLIK SUSKUNLUKLARINA SON VERMEYE VE AYAĞA KALKMAYA ÇAĞIRIYORUZ.

LONDRA'DA YAŞAYAN VEYA OKUYAN MSÜ-İDGSA MEZUNLARI VE ÖĞRENCİLERİ

Kağan Güner Endüstri Tasarımı Böl. Mezunu
Şule Kangüleç Mimarlık Böl. Öğrencisi
Nejat Coşkun Grafik Böl. Öğrencisi
Sevtap Genç Resim Böl. Öğrencisi
Hakan Gürsoytrak Resim Böl. Mezunu
Süheyla Doğan Sanat tarihi Böl. Mezunu

DESTEKLEYENLER

Sibel Turff (Ekonomist) Zeynep Pütkeli (Elektrik Mühendisi) Hakan Mercan (Öğrenci) Esin Çubukçu (Teknisyen) Aydın Erdemir (Mühendis) Canan Doğan (Beslenme Uzmanı) Mercan Balcı (Rus Filoloğu) Bayram Dal (Öğrenci) Alphan Ayrılmaz (Ank. Gü. mezunu) Vedide Kaymak (Ank. SBF mezunu) İrfan Cangetin (Avukat, Türk Eğitim Birliği Koordinatörü) Mustafa Yaşacan (Ekonomist) İsmail Işılsoy (Tiyatro Sanatçısı) H. Z. Korkmaz (Gazeteci) Süleyman Sümen (Kimya Müh.) Güner Dursun (Serbest) Nail Öğretmen (Öğrenci) Fevzi Temurci (Öğrenci) Kemal İrki (İşçi) Latif Balcı (işçi) Sefa İnceleme (Aşçı) Orhan Över (Fırın İşçisi) Kamber Eroğlu (işçi) Önder Köse (Fotoğrafçı) Hakan Özuğurel (Metalurji Mühendisi) Ahmet Ötün (Metalurji Mühendisi) Nevzat Erkan (Metalurji Mühendisi) Sevgi Demir (Öğrenci) Sevil Kurdoğlu (Eğitim Görevlisi)·Fırat Özgür (Öğrenci) Nedim Turan (İktisatçı) Alparslan Kocadağ (Toplum Görevlisi) Numan Öztepe (Mimar) Gülsüm Metin (Öğretmen) Serap Arçın (Öğrenci) Yeşim Şener (Sağlık Görevlisi) Cahit Baylav (Öğretmen) Suzan Beyazıt (Gitarist) Murat Çavuşoğlu (Petrol Mühendisi) Murat Metin (2000'e Doğu Muhabiri) Ahmet Demirci (işçi) Haydar Kepli (Makinacı) Temel Bartınlı (Çevirmen) Uğur Ordulu (Aktör) Aylin Esen (Tercuman) Şükran Telli (Ev Kadını) Deniz Özer (Ressam) Halil Atmece (Serbest) Dürsaliye Bedir (Öğrenci) Nafiz Bostancı (Halkevi Bşk.) Ali Kocadağ (Öğrenci) Özlem Demir (Öğrenci) Nurcan İrençin (Öğrenci) Ufuk Genç (Elektrik Mühendisi) Rabia Çınar (İşçi) Perihan Gün (Öğrenci)

KENAN SOMER

Ekim Devrimi ve Marksizm

Ekim devrimi, daha doğrusu Rusya'da Ekim devrimi'yle başlayan süreç, marksizm-leninizm bayrağını 72 yıl dalgalandırdıktan sonra, 1989'da başarısızlıkla sonuçlandı. Marksizm-leninizm XX. yy.'ın ilk yarısının, özellikle Rusya koşullarından esinlenen devrimci marksizmiydi ve devrimci marksizm olarak Rusya koşulları dışında da esinleyici bir güç taşıyordu.

Paris Komünü'nün 72 günde uğradığı başarısızlık, marksizm öncesi sosyalist akım ve düşüncelerin aşılmasına yol açmıştı. Sovyet deneyiminin 72 yılda uğradığı başarısızlık, marksizmin de aşılmasına mı yol açacak?

Marksizm adı verilen akım ve düşünceyi bir kez daha sorgulamak için, bu durumda işe Ekim devrimi'nden başlamak gerekiyor. Tarihsel bir yanılgı mıydı Ekim devrimi, yoksa tarihsel bir zorunluluk mu? Sovyet deneyimi başarısızlıkla sonuçlandığına göre, Ekim devrimi'nin tarihsel bir zorunluluk değil, olsa olsa tarihsel bir yanılgı oluşturabileceğini ileri sürmek, herhalde doyurucu bir kanıtlama sayılmaz. Öyleyse Ekim devrimi'ni bu 74. yıldönümünde bir kez daha anımsayalım.

Ekim Devrimi: Tarihsel Yanılgı mı, Tarihsel Zorunluluk mu?

Belirlenimci bir marksizm çağrışımına yol açmamak için(1) "tarinsel zorunluluk" yerine yoksa başka bir şey mi deseydim?

Her neyse, konumuza gelelim (2).

Birinci Dünya Savaşı sırasında Rus kapitalizmi, bilindiği gibi savaşın gerginliklerine dayanamadı ve uzun bir bunalıma girdi. 1917'de bu bunalım, tüm iktisat sisteminin tam bir dağılmasına yol açtı. Rusya ulusal bir çöküntüye gidiyordu. Bunalımdan farklı olarak dağılma, umutsuz bir çıkmaz oluşturuyordu. İktisat sisteminin bu çöküşü, Rus kapitalizminin tarihsel olarak tükendiğini ve halkın gözünden düştüğünü ortaya koyuyordu.

Sosyalist devrim ve sosyalizme geçiş, "klasik" marksizme göre, üretici güçlerin yüksek (ve kapitalist üretim ilişkilerinin daha da gelişmesini engellemeye başladığı) bir gelişme düzeyini öngerektiriyordu. Oysa Rusya'daki durum bu değildi. Yani Ekim devrimi "Marx'a göre" değil, "Lenin'e göre" yapıldı. Yeni tarihsel dönemin gerçekliklerine dayanan Lenin sosyalist devrim konusunda marksizmde büyük bir değişikliğe yol açtı. Lenin özellikle kapitalist bir ülkenin sosyalizme hazırlık derecesiyle üretici güçlerin gelişme düzeyi arasındaki dolaysız bağlantıyı reddediyordu. Rus sosyalist devrimini Lenin, dünya sosyalist devriminin başlangıcı olarak görüyordu. XX. yy. başına doğru dünya kapitalist sistemi, sosyalizme geçebilecek kadar olgunlaşmıştı. Sosyalizmin sanayileşmiş Batı ülkelerinde zafer kazandıktan sonra Lenin, sosyalist dönüşümlerini gerçekleştirebilmek için geri Rusya'ya maddi, teknik ve örgütleyici bir yardımda bulunacağı umudunu taşıyordu. Ancak Lenin tasarılarını, salt bu umuda da dayandırmıyordu. Yaptığı somut tarihsel çözümleme Rusya'nın her şeyden önce ağır sanayi, taşımacılık ve kredi alanlarında "belli bir gelişme düzeyi"ne eriştiğini ortaya koyuyordu. Batı'da olduğu gibi Rusya'da da kapitalist tekeller ve büyük bankalar ağır basıyordu. Yani sanayi sektörü, sosyalizme geçişin bazı öncüllerini içeriyordu. Kırlarsa henüz burjuva demokratik bir devrimin eşiğinde yaşıyordu. Kırlarda sosyalizmin hiçbir öncülü yoktu. Rusya'da sosyalizmi Lenin, bir seferde benimsetip yaymayı öngörmüyordu. Ülke iktisadi bakımdan buna hazır değildi. Lenin başlangıçta bankaların, tekellerin ve toprağın ulusallaştırılması, üretimde işçi denetimi gibi sosyalizme yönelik geçiş önlemlerine girişmek zorunluluğundan hareket ediyordu.

Lenin'e göre savaş, gelişmeyi hızlandıracaktı. Öyle ki 1917'de savaşın, üç yılda Rusya'yı otuz yıl ilerlettiğini söylüyordu(3). İktisadi yıkımın genişlik ve derinliği Rusya'da, felaket boyutlarına varmıştı. Kapitalizmin azgelişmişliği, göreli güçsüzlüğü, Rus devrimini kolaylaştırıyordu. Ve burjuvaziye karşı bu proleter devrim, köylülerin feodal toprak sahiplerine karşı devrimiyle birlikte gidiyordu.

Şöyle özetlenebilirdi Lenin'in düşüncesi: Ülke geriydi. Savaş ve iktisadi yıkım ülkeyi, ulusal bir felaketin kıyısına getirmişti. Aynı zamanda ülke, güçlü bir devrimci potansiyele sahipti. Öyleyse klasik tarihsel gelişmeyi devrimci yoldan değişikliğe uğratmak, sosyalizmin öncüllerinin "tamamen" olgunlaşmasını beklememek gerekiyordu. Ülkenin gelişmesini sağlayabilecek güçten yoksun burjuvaziyi devirerek işçi ve köylü iktidarını kurmak ve ardından

bu temel üzerinde üretici güçleri geliştirmek gerekiyordu. Kapitalizmden büsbütün vazgeçmedikçe ve toplumsal yaşamın bütün alanlarında tepeden tırnağa yenilenmedikçe ülke, ne ulusal felaketten kaçınabilir, ne de toplumsal düzeyde canlanabilirdi.

Aslında Lenin'in "sosyalist planı", ülkenin burjuva-feodal rejimin bunalımından kurtulmasını, savaştan ve yıkımdan kaçınmasını, 1917'de girdiği çıkmazdan çıkmasını amaçlayan bir pratik önlemler programından başka bir şey değildi. Rusya'nın toplumsal gelişmesinin somut sorun ve gereksinimlerine somut bir yanıttı. Sanayi uygarlığına götüren yolun Rus varyantını simgeliyordu Ekim devrimi ve bu varyant Batı Avrupa varyantından farklıydı.

Peki neden sosyalist nitelik kazandı bu devrim?

Şubat 1917'de Rus çarlığının devrilmesinden sonra, sosyalizm ya da kapitalizmden başka bir seçenek, başka bir gelişme yolu yoktu. Yalnızca bu seçeneklerden birinin çeşitli gerçekleştirme biçim ve yöntemleri söz konusu edilebilirdi.

Şubat 1917 devrimi, çarlığı yıktıktan sonra, barış sorunu, toprak sorunu, yıkım ve açlığa karşı savaşım sorunu, işçi sorunu ve etnik sorunlar gibi genel demokratik ve / ya da ulusal bir nitelik taşıyan sorunların hiçbirine bir çözüm getirememişti. Devrimci süreci sosyalizme doğru yönelten iç nedeni de işte bu olgu oluşturacaktı.

İşçiler, askerler, köylüler, demokratik aydınlar, yoksul köylü katmanlar, milyonlarca emekçi harekete geçmişti. Yığınlar karşı konmaz bir biçimde yenilenme, sosyal adalet, yaşamlarının düzeltilmesi, demokratik kazanımların pekişme ve geliştirilmesi doğrultusuna yöneliyordu. 1917 burjuva cumhuriyeti geniş halk yığınlarının özlemlerini yerine getirememiş, çıkarlarını karşılayan toplumsal reformlara girişememişti.

Ya sovyetler iktidarı ya da karşıdevrimci asker diktatorası arasında bir seçim yapmak durumunda kalan halk çoğunluğu, sovyetlerden yana çıktı. Ancak devrim, devrimin erekleri ve görevleri karşısındaki tutum yalnız nüfus katmanlarına göre değil, aynı bir sınıf, aynı bir katman ya da aynı bir grup içinde de değişiyordu. Siyasal görüşlerdeki bu ayrılık tarihsel, coğrafi, etnik, vb. etkenlere dayanıyordu. Ayrıca devrim açısından önemli olan çoğunluk, aritmetik çoğunluk değil, ülkenin dirimsel merkezlerinde toplanan etnik ve etkili bir çoğunluktu. Siyasal güçlerin 1917 güzündeki dağılımı üzerine Lenin'in sonradan (16 Aralık 1919) yaptığı çözümleme, derinlik ve belirginlik bakımından günümüze kadar eşsiz bir çözümleme olarak kaldı (4). Lenin bu çözümlemede bolşeviklerin Petrograd, Moskova, sanayi merkezleri, Baltık donanması ve başkent Petrograd'a en yakın cepheler gibi dirimsel merkezlerde sahip oldukları çoğunluğun, zaferi önceden belirlediğini ortaya koyuyordu.

Bu merkezler dışında kalan ve karşıdevrimin direnişiyle karşılaşan işçi ve askerlerin ezici bir çoğunluğu da ya bolşevikleri destekliyor, ya da en azından sosyalist bir yönetimden yana çıkıyordu. Ayrıca köylüler de "Tüm iktidar sovyetlere" belgisini, yani devrimin belgisini destekleyeceklerdi. Bolşevikler toprak üzerine köylülüğün çıkarlarını yansıtan bir kararname çıkaracaklardı. Ve köylülüğün istenci, bolşeviklerin eylemiyle örtüşüyordu. Kırsal burjuvazi, kuşkusuz sosyalist düşünceler taşımıyordu. Ancak feodal topraklara konmak umuduyla, bu düşüncelere karşı da çıkmıyordu.

Ensonu "Tüm iktidar sovyetlere" belgisinin demokratik içeriği sayesinde, aydınların önemli bir bölümü de devrimden yana çıkacaktı. Ayrıca birçok ulusal hareket, umutlarının gerçekleşme güvencesini devrimde görüyordu. Böylece nüfusun ezici çoğunluğu, şu ya da bu biçimde sosyalizmi yeğliyordu.

Buna karşılık büyük ve orta burjuvazi, feodal toprak sahipleri ve yüksek memurlar, aydınlar, general ve subaylar gibi iktisadi, ideolojik ve siyasal bakımdan burjuvazi ve toprak sahiplerine bağlı çevreler sosyalist yönelime karşı çıkıyorlardı.

Aslında sosyalizmi, yalnız bolşevikler savunmuyordu. Nitekim bolşevikler ve öteki sosyalist partiler arasında bir koalisyon sorunu, daha Ekim devrimi'nden önce ortaya çıkıyor ve 1917 sonlarında, hemen her hafta biçim ve içerik değiştirerek, gündemin değişmez maddesini oluşturuyordu. Ekim-Kasım 1917'deki II. Sovyetler kongresinde menşevikler ve sağ sosyalist devrimciler, toplumun bütün katmanlarınca desteklenen bir kabine kurulması üzerine Geçici hükümetle görüşmelere başlamayı öneriyorlardı. Ancak Geçici hükümet daha yeni devrilmişti ve onu yeniden canlandırma girişimleri devrimin bu zaferinin yadsınmasından başka bir anlama gelmiyordu. Böyle bir koalisyon, düpedüz saçma olurdu. Sovyetler kongresinde bu öneri öfke ile karşılandı ve sağ sosyalist liderler kongre binasını terketti.

Tek partili Sovyet hükümeti kurulur kurulmaz, sosyalist koalisyon sorunu yeni bir yoğunlukla ortaya çıktı. Kasım 1917'de Rusya Demiryolu İşçileri Sendikası "türdeş bir sosyalist hükümet" kurulması isteğini ileri sürünce, bolşevik MK üyelerinin çoğu, çoğunluğun leninist partide kalması koşuluyla, böyle bir koalisyon önerisini olumlu karşıladı. Azınlıksa, menşevikler ve sosyalist devrimcilerle ne pahasına olursa olsun bir koalisyondan yanaydı. Bu sorun üzerindeki tartışma, partinin doruğunda ciddi bir bunalıma yol açacaktı. İktidarın

alınmasından sonra bolşevik parti içinde patlak veren ilk bunalımdı bu. Lenin ve izleyicilerinin katı tutumu yüzünden, belki bütün uzlaşma olanakları kullanılmamıştı. Ancak sağ sosyalist devrimcilerle menşeviklerin tutumunu da unutmamak gerekiyordu. Bir yandan sosyalist belgiler atan bu partiler, bir yandan da devrimin gelişmesini engelliyor, burjuvaziyle anlaşma siyaseti izliyorlardı. Bu partilerin liderleri leninist partiyle aralarındaki bağı açıkça ve kaba bir biçimde koparıyor, iktidara gelen bolşeviklere karşı duydukları nefreti saklamıyor ve onlara karşı gericilik ve karşıdevrimle bağlaşıyorlardı.

Öyle görünüyor ki ne 1917 sonu ve 1918 başında, hele ne de daha sonra, sosyalist partilerin koalisyonu olanaklıydı. Yalnız potansiyel bağlaşıkların, yani bolşeviklerin, menşeviklerin ve sosyalist devrimcilerin tutumlarındaki katılık bakımından değil, ayrıca en azından Petrograd'daki yığınların sertliği bakımından da olanaksızdı. 1917 güzünde "uzlaşmacı", "sosyalist devrimci" ve "menşevik" sözcüklerini küfür olarak kullanan yığınlar, bolşeviklerin sol sosyalist devrimcilerle bağlaşmasından başka bir hükümet bağlaşmasına olanak tanımıyordu. Böyle bir olanaksızlık, belki Rusya'da demokratik bir sosyalizmin temellerinin atılmasını da engelliyordu.

Ekim devrimi, gene de tarihsel bir zorunluluktu. Kesintisiz bir toplumsal gelişme koşulu, böyle bir devrimi gerektiriyordu. Ancak hiçbir tarihsel zorunluluk, yol açtığı hiçbir girişimin başarısını güvence altına almıyor. Çünkü başarı da, başarısızlık da, sonunda insanlara bağlı. Sovyet deneyiminin başarısızlığından marksist kuramı sorumlu tutmaksa, Hiroşima'da patlatılan atom bombasından Pierre ve Marie Curie'yi sorumlu tutmaktan farksız.

Marksizm: Öldü mü, Kaldı mı?

Kesin olarak yeni bir dünya görüşü, doğmakta olan yeni bir yaşam biçimi içinde de, önemi ilkin tikel bir disiplinin sınırlarını aşmayan bir öğreti ya da yöntembilimsel bir ilke içinde de örtükçe varolabilir(5). İnsanların eyleminde, yaşama ve savaşım verme biçimlerinde, onların praksisinde örtükçe içerilen bir dünya görüşü olan "marksizm", kuşkusuz alnında böyle bir ad taşımaksazın, Marx ve Engels'in yapıtlarına öngelse de, kuramsal marksizmi ister istemez Marx ve Engels'in yapıtlarıyla başlatmak gerekiyor. Başlatmak ve... bitirmemek.

Marx ve Engels sosyalizmi bilimselleştirmeye, deyim yerindeyse " kategorize etmeye" çalışıyorlardı. Sosyalizmi bir etik olarak değil, tarihsel bir katagori olarak benimsiyorlardı. Sosyalizmi bilimselleştirme çabaları, tarihi bilimselleştirme çabalarıyla örtüşüyordu.Tarihi bilimselleştirme çabaları tarihsel materyalizme (6), sosyalizmi bilimselleştirme çabaları bilimsel sosyalizme yol açtı. Bir de felsefeleri vardı kuşkusuz. Ancak sonradan diyalektik materyalizm, praksis felsefesi gibi adlar verilen felsefeleri, bu bilimsel çabalarında içkindi. Felsefelerini belirtik bir duruma getirebilmek için çok az yapıt verebildiler. Çünkü bu felsefenin örtükten belirtiğe geçebilmesi, hazırlop bir şey olmadığı için, bilim ve praksisin (üretken etkinlik) gelişmesiyle birlikte, özgül felsefel çabaların da gelişmesine bağlıydı. Bilim ve praksis gibi, onlarda içkin bu yeni felsefenin de ucu açıktı. Daha önceki felsefelerin oluşturduğu anlamda bir "sistem" oluşturmuyordu (7). Marksist felsefenin bu ayırt edici özelliği, felsefeyle birlikte marksizmin üç oluşturucu parçasını meydana getiren ekonomi politik ve siyaset bilimi için de geçerliydi. Çünkü marksizmin her oluşturucu parçasında, öteki iki uğrak örtükçe içeriliyordu. Öyleyse marksizmi kapalı ve tamamlanmış bir sistem olarak değerlendirmek yanılgısına düşmemek gerekiyordu (8). Bu yanılgıya düşenler, marksizmi ya sözcüğün kötü anlamında bir ideoloji (9), yani "dogmatik ve kesin bir sonsuz doğruluklar dizgesi" durumuna getiriyor, ya da marksizmin gene sözcüğün kötü anlamında, yani geçersizleştiği anlamında aşıldığını ileri sürüyorlardı. Oysa sözcüğün iyi anlamında, marksizmin geliştirilmesi anlamında da aşılabilirdi marksizm. Thales matematiğinin, matematikçiler, Galilei fiziğinin fizikçiler tarafından aşılması gibi. Marksizmin ardışık gelişme uğraklarından sözedilebilirdi.

Marksizmin tamanlanması demek, onun gelişme olanaklarını yitirmesi, sona ermesi demekti.

Peki hiç tamamlanmayacak, hiç sona ermeyecek ve bu anlamda hiç aşılmayacak mıydı marksizm? Elbette tamamlanacak, elbette aşılacaktı. Daha 1937'de Benedetto Croce, kuramsal marksizmin İtalya'da ve bütün dünyada 1900'e doğru sona erdiğini yazıyordu (10).

Ancak biraz acele ediyordu (Croce. Şundan ki marksizm, dünyaya gelmesini sağlayan koşullar aşılıncaya (Sartre), öyleyse gelişmiş sınıfsız toplum ütopyası gerçekleşinceye, "zorunluluğun egemenliği" yerini "özgürlüğün egemenliği"ne (Engels) bırakıncaya kadar yaşayacaktı. Sınıflı toplumla sınırlıydı marksizm. Sınıfsız toplumda aşılacaktı.

Gramsci'nin özellikle üzerinde durduğu bir konuydu bu. Şöyle yazıyordu:

"Praksis felsefesinin kendini tarihsel bir bakış açısından, yani felsefel düşüncenin geçici bir evresi olarak kavraması... tarihsel gelişmenin belli bir noktada zorunluluğun egemenliğinden özgürlüğün e-

gemenliğine geçişle belirginleşeceğini olumlayan ünlü tezde belirtik olarak dile getirilmiştir (11)".

"Ama praksis felsefesi de her ne denli tarihsel çelişkilerin bir dışavurumu ve hatta bilinçli olduğu için en tam dışavurumuysa da, bu onun da tarihsel olarak varolmayan ve henüz varolamayan "özgürlüğe" değil "zorunluluğa" bağlı olduğu anlamına gelir. Öyleyse çelişkilerin ortadan kalkacağı tanıtlanırsa, örtük olarak praksis felsefesinin de ortadan kalkacağı, yani aşılacağı tanıtlanmış olur (12)".

"Zorunluluktan özgürlüğe geçişin doğa için değil, insan toplumu için olduğunu da söylemek gerekir. Hatta birleşmiş bir dünyada, tüm praksis felsefe dizgesi (Gramsci buradaki "dizge" sözcüğünü, yukarda sözünü ettiğim kapalı ve tamamlanmış bir "sistem anlamında kullanmıyor. -K.S.) geçerliği kalmamış bir duruma gelebilirken, zorunluluğun egemenliği sırasında ütopik olan birçok idealist görüşün ya da hiç değilse onlara ilişkin kimi görünümlerin, geçişten sonra "doğruluk" durumuna gelebileceklerini, vb. olumlamaya dek bile gidilebilir (13)".

Bu uzunca alıntıyı, dikkatle irdelenmesinde yarar gördüğüm için yaptım. Ama zorunluluğun egemenliğinden bunalan ruhların, özgürlüğün egemenliğine doğru usul usul kaçma yollarını aramasında da anlaşılmayacak bir şey yok. Sovyet deneyiminin uğradığı başarısızlığın, bu deneyimden çok şey bekleyen marksistler arasında yol açtığı sarsıntı, başka şeyler arasında geleceğe kaçış eğilimlerini de özgürleştirmiş olabilir. Başka birçok şey arasında marksizmi de aşmak, sona erdirmek, işte o zaman bir "zorunluluk" durumuna geliyor.

Ne ki güncel tarihte içkin bir dünya görüşü olarak da, bilimsel ve felsefel bir girişim olarak da marksizm, Anka misali, ne yazık ki daha çok uzun bir zaman yaşayacak gibi görünüyor.

Sosyalizm Poturunu Çıkarıyor

Ekim devrimi ile başlayan süreç, gerek "tek ülkede sosyalizm" zorunlu seçeneği, gerekse bunun sonucu olarak sömürge ve yarı sömürge ülkelere öncelik kazandıran dünya devrimci stratejisiyle, sosyalizme potur giydirmeye, onu köylüleştirmeye yol açtı. Şimdi sosyalizmin poturunu çıkarması, yeni baştan kentlileşmesi söz konusu.

Ancak bir yandan poturunu çıkarmamakta direnenler, bir yanda bunu yeterli görmeyip biraz çevrecilik, biraz feminizm, biraz anarşizm (yeni keşfediliyor), biraz kül ve biraz da dumanla mübalağa asrîleşmeye çalışanlar var.

Şimdi papaza kızıp oruç bozmayalım. Sosyalizmin poturunu çıkarma süreci bilimsel teknolojik devrimle ya da bu deyimden hoşlanmayanlara göre üçüncü (ya da dördüncü) sanayi devrimiyle örtüşüyor ve bu örtüşmenin sosyalizmin yeni baştan kentlileşme sürecini etkilememesi olanaksız.

Bilimsel teknolojik devrim her şeyden önce proletaryanın yapısını, sınıfsal içeriğini değiştiriyor. Birinci sanayi devrimine yol açan ve bu devrimle sağlamlaşan koşullar içinde ücretli üretken kol emekçilerinden oluşan proletarya, gitgide ücretli üretken kafa emekçilerinden oluşmaya başlayan bir sınıf durumuna geliyor. Birinci sanayi devrimi verileriyle kuşatılan "klasik" marksist iktisadi ve siyasal düşüncenin devlet olarak örgütleneceğini ve demokrasiyi bu yoldan fethedeceğini öngördüğü proletaryanın sınıfsal içeriği ile çağdaş proletaryanın sınıfsal içeriği arasındaki bu ayrım, başka şeyler arasında, üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti sorununda devletin tuttuğu yerin önemini yeni baştan tartışmak ve bugüne kadar düşünülmeyen yeni toplumsal mülkiyet biçimlerini düşünmek zorunluluğuna yol açıyor. Birinci sanayi devrimiyle belirgenleşen koşullar içinde gelişen proletaryanın sınıfsal içeriği (ücretli üretken kol emekçisi) ve bu devrimin verileriyle kuşatılan marksist iktisadi ve siyasal düşünce, gerçekten de sosyalizmin kurulmasında üretim araçlarının toplumsal mülkiyetine "devletçi" bir nitelik kazandırıyordu. Örneğin Engels'e göre proletarya, devlet iktidarını ele geçiriyor ve üretim araçlarını önce devlet mülkü durumuna dönüştürüyordu. Ve böylece proletarya olarak kendini ortadan kaldırırken, tüm sınıf farklılıklarıyla sınıf karşıtlıklarını ve devlet olarak devleti de ortadan kaldırıyordu. Devletin tüm toplumun temsilcisi olarak gösterdiği bu ilk etkinlik, yani üretim araçlarına toplum adına el koyması, aynı zamanda onun devlete özgü son etkinliğini de oluşturuyordu (14). Şimdi ise proletaryanın sınıf yapısında gerçekleşmeye başlayan yeni dönüşümler, üretim araçları üzerindeki devlet mülkiyetinin "klasik" marksizmde taşıdığı eski önemi en azından tartışılabilir bir duruma getiriyor.

Yeni toplumsal mülkiyet biçimlerini düşünmek zorunluluğu diyorum. İnsanların ancak çözebildikleri sorunları koyduklarını biliyoruz. Ama insanların çözebilecekleri ve çözmeleri gereken kimi sorunları, onlara somut bir çözüm bulabilecek bir duruma gelmelerinden çok önce de koyabildiklerini unutmayalım. O zaman ortaya bilimsel bir çözüm değil, olsa olsa bilimsel bir ütopya çıkacaktır. Ne ki bilimsel çözümlere giden yol, genellikle bilimsel ütopyalardan geçiyor. Yeni toplumsal mülkiyet biçimleri sorunu da şimdilik, öyle sanıyorum ki ancak bilimsel ütopya düzeyinde geçici, tartışmaya açık ve mutlaka tartışılması gereken çözümlere bağlanabilir.

Kendi payıma "kışkırtıcı"

bir örnek verebilirim. Diyelim ki üretim araçları mülkiyetinden yoksunluk ya da sömürü artık, ücretli üretken kafa emekçilerinde, eskiden ücretli üretken kol emekçilerinde olduğu gibi yoksullaşma ve alıklaşmaya, hiç değilse bu sözcüklerin eski anlamında bir yoksullaşma ve alıklaşmaya yol açmayacak. Bu durumda sosyalist evrede bile, yalnız tüketim araçları için değil ama üretim araçları için de belli bir özel mülkiyet alanı öngörülemez mi? Kaldı ki bu "özel" mülkiyet alanı, üretim araçlarının çeşitli öteki toplumsal mülkiyet biçimleriyle kuşatılacak. Üretim araçları üzerindeki bireysel özel mükiyet ve kapitalist özel mülkiyetten sonra, aslında yeni bir toplumsal mülkiyet biçimi olarak, "toplumsal özel mülkiyet" denebilecek yeni bir özel mülkiyet kategorisi ve buna karşılık düşen bir "özel" girişim alanı düşünülemez mi?

Düşünülebilir ya da düşünülemez. Ama bu tür ütopya ya da spekülasyonlar, kuşkusuz tartışılmakla birlikte, bir bozuşma ve kutuplaşma nedeni de olmamalıdır.

Sömürünün ücretli üretken kafa emekçileri arasında artık eskiden olduğu gibi ve hiç değilse sözcüklerin eski anlamında bir yoksullaşma ve alıklaşmaya yol açmaması, varlığını sürdüren ve ülkemizde her halde uzunca bir süre de sürdürecek olan kol emekçilerini bir yana bıraksak bile, temel iktisadi uzlaşmazlıkları ortadan mı kaldırıyor? Sınıfsal sorunların yerini, global ya da küresel sorunlar mı alıyor? Sosyalizm pot urunu çıkarırken, tartışılması gereken sorunlardan biri de bu.

Gene kendi payıma konuşayım. sistem farkı tanımayan evrensel insanlık sorunları, vb. olarak tanımlanan küresel sorunlar, temel iktisadi uzlaşmazlıklarla karşı karşıya gelen toplumsal sınıfların, yani henüz varlıklarını sürdüren bu "tarihöncesi" dinozorların, ortak varoluş sorunlarını oluşturuyor. Barış, çevre, kadın sorunları gibi sorunların küresel sorun durumuna dönüşmesi, temel iktisadi uzlaşmazlıkları ortadan kaldırmıyor. Ancak bu uzlaşmazlıkların dışavurum alanının yeni özelliklerini ortaya koyuyor. Küresel sorunların varlığı sınıflar savaşımının varlığına son vermiyor, bu savaşımın yeni ve eskisine göre belki daha "uygar" biçimlere bürünmesine yol açıyor. Emek-Sermaye çelişkisini dışavuran sınıflar savaşımının marksistler, her gün emekten yana yeni çözümlere bağlanmasını ve sonunda emekten yana bir düzenin kurulmasını amaçlıyor. Emekten yana olan herkesi birleştiren bu amacı marksistler, gelişmiş sınıfsız toplumun kurulmasına yönelik bir amaç olarak benimsiyor.

Ve sosyalizm poturunu çıkarıyorn

DİPNOTLAR

1. Belirlenimcilik, marksizmin olgucu bir yorumunun tarih, toplumbilim ve ekonomi politik gibi insan bilimlerine soktuğu ve tarihsel diyalektiği anlaşılmaz bir duruma getiren bir saptırmadır.

2. Konumuza gelmek için sovyet tarih doktoru Vladimir Melniçenko'nun sovyet tarihçileri ve Bilimler akademisi muhabir üyeleri Pavel Volobuyev ve Yuri Polyakov ile yaptığı konuşmadan yararlandım. Konuşmanın Fransızca bir özeti (*Révolution d'Octobre: l'èvènement majeur du XXè siècle ou une erreur tragique?*) için "Socialisme: Thèorie et Pratique" (stp) dergisinin kasım 1990 tarihli 11. sayısına bakınız, s. 4-14.

3. V.J.Lenin, *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*, Sol yayınları, Ankara 1989 (dördüncü baskı), s. 133.

4. V.I.Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*,Sol yayınları, Ankara 1977, s. 225-232 ("Kurucu Meclis seçimleri ve proletarya diktatörlüğü" başlıklı makalenin II. ve III. bölümleri).

5. Jacques Texier, *Gramsci ve Felsefe*, Birey ve Toplum yayınları, Ankara 1985, s. 29.

6. Marksizm ya da tarihsel materyalizm bir tarih ve siyaset teorisidir ve marksizmin felsefesi de Marx'ın (ve Engels'in) çeşitli yönlerde başlattığı ve geliştirdiği yeni düşünce biçiminde örtükçe içkindir (Bk. J. Texier, *agy*, s. 32 ve 31).

7. Burada reddedilen şey, somut tarihten bağımsız olarak, daha önceki dizgelerden doğan kapalı ve tamamlanmış bir dizge fikridir (bk. J. Texier, *agy*, s. 31).

8. "Marksizmin rektifikasyonu" düşüncesi ve bu yöndeki girişimler, kapalı ve tamamlanmış bir "marksist sistem" öngerektirdikleri ölçüde, bu tür bir yanılgı izlenimini veriyor.

9. Antonio Gramsci, *Hapishane Defterleri*, Onur yayınları, İstanbul 1986, s. 267. Sözcüğün iyi anlamındaki ideoloji ya da "organik ideoloji" ise, "sanatta, hukukta, iktisadi etkinlikte, bireysel ve kolektif yaşamın bütün belirtilerinde örtük olarak kendini gösteren en yüksek bir dünya görüşü" ya da "belirli bir yapının zorunlu üstyapısı" anlamına geliyor (Bk. A. Gramsci, *agy*, s. 198 ve 253).

10. Benedetto Croce'nin bu olumlaması için Texier'in *agy*'ına bakınız, s. 34.

11. Antonio Gramsci, *Hapishane Defterleri*, *agy*, s. 263.

12. Antonio Gramsci, *agy*, s. 265.

13. Antonio Gramsci, *agy*, s. 267.

14. Friedrich Engels, *Anti-Dühring*,.Sol yayınları, Ankara 1977, s. 443 ve 444.

VEYSİ SARISÖZEN

Marksizmin Krizi ve Bir Anti-Kriz, Düşünce-Eylem Programı İçin Önsöz

Peki ama, marksizmle, marksizmi geçersiz sayan görüşler arasındaki tartışma yeni bir olgu mudur? Değildir, onun tarihi marksizm kadar eskidir. Burada yeni olgu, eskiden marksist olanların marksizmi geçersiz ilan etmesi de değildir. Sorun, bu iki karşıt görüşün, gerçekliğe ait karşılıklı bağımlı iki karşılığı olduğunu kavramaktır. O nedenle söz konusu tartışma sürekli bir tartışmadır.

Marksizm kendi karşıtı ile gelişir;

Komünist ideal gerçeklik haline gelmeden önce, marksizmin kendi karşıtı üzerinde "kesin zaferi"nden söz etmek, dogmatizmin kendini kandırmasıdır. Komünist idealin gerçekleşmesinden sonra ise, marksizm ve karşıtı akımlar da diğer bir çok olgu gibi ömürlerini dolduracak ve ortadan kalkmış olacaklardır.

Bu iki karşıt akım arasındaki mücadelede, "üzerinde zafer kazanılan" görüş, bu akımlardan birinin, o tarihsel andaki somut görünüşünden başka bir şey olamaz. Bu anlamla, belirli dönemlerde, kimi zaman marksizmin somut karşıtı marksizmin somut varoluş biçimi üzerinde, kimi zaman da marksizmin somut varoluş biçimi, karşıtının somut varoluş biçimi üzerinde "bir zafer" kazanabilir. Böyle bir durum yalnızca marksizmin ve karşıtının somut varoluş biçiminde nitel bir dönüşüme yol açar ve bu iki karşıt arasındaki mücadele, komünist idealin gerçekleşmesine kadar sürer.

Gerçeğin tekelinin marksizmde olmadığı sözünü, marksizmi korkakça savunmanın ve ona yönelik saldırıyı oportünistçe savuştur-

SBP Kongresi Yaklaşıyor

Parti bülteninden ve birlik dergilerinden izlediğim kadarıyla, kongre, diğer konuların yanısıra ve belki de ilk sırada partinin kimliğini tartışacak. Bu tartışma değişik eğilimdeki marksistlerle, "marksizmin yenilenemeyeceğini", "sosyalizmin seçenek olmadığını", "marksist gelenekten kesin olarak kopmak gerektiğini", "sosyalizmin lekeli olduğunu" belirten çevreler arasında geçecek.

Gerçi, marksizmin geçerli olup olmadığı ve sosyalist projeye ihtiyaç kalıp kalmadığı gibi çok çetin teorik sorunların, basında hakettikleri ciddi, kapsamlı çalışmalar yapılmadan, "duvar göçtü", "Yeltsin tankın üstüne çıktı" ajitasyonuyla, bir kongrede parmak hesabıyla çözülmesi çok eski bir Stalinci öyküyü hatırlatmaktadır. Burada, marksist olarak kurulan partinin bir yenisi-programı, ilkeleri ile- icat edilene kadar marksist kalmasına oy verecek olanları anlamak ne denli mümkünse, "marksizmin geçersizliğini" örgüt kararıyla ilan etmeye istekli olan özgür düşünceli yenilikçileri anlamak da o denli zordur.

Her kim ki marksizmin geçersizliği iddiasıyla bu büyük tarihsel akımın karşısına çıkıyor, o kimse beş-on sayfalık kongre karar taslağı hazırlamadan önce, beş-on cilt kitap yazmalıdır. Hiç değilse başkalarının yazdıklarıyla partiyi tanıştırmalı, parti o meçhul kitapların hangi sosyal pratiğin sonuçlarından, hangi teorik genellemelere vardığını ve ortaya marksizmin sunduğu sosyalizm projesinden daha inandırıcı, daha insancıl, daha devrimci hangi projeyi sunduğunu öğrenmek hakkına sahip olmalıdır.

Bunlar yapılmadan, gelişmelerden rastgele çıkarılmış ve sezgi olmanın ötesine geçmeyen belirsiz kişisel iddiaları parti çizgisi haline getirmeye çalışmak ne bilimsel, eleştirel yaklaşımla ne de politik mücadele anlayışıyla bağdaşmayacaktır.

Eğer bu doğruysa, SBP Kongresi ne marksizmin geçersizliği ve ne de marksizmin geçerliliği yönünde karar almamalı, kurulurken hangi kimlikle kurulmuşsa o kimliği sürdürmekle yetinmelidir.

Fakat tartışma nesneldir. Yürüyecektir. Marksistlerin bütün platformlarında, -değişik marksist eğilimlerin kendi aralarındaki tartışmayı bir ölçüde örtecek, erteleyecek olsa da- marksizmle, marksizmi geçersiz sayan görüş arasında tartışma SBP Kongresinden sonra da sürecektir.

manın sıradan bir taktiği olarak değil, marksizmin kendi karşıtı ile yan yana ve birlikte gelişmesinin diyalektiği olarak anlamak gerekir. Bizi ilgilendirdiği kadarıyla buradan çıkan pratik davranış normu, kendi konumuna karşı eleştirel yaklaşım ve karşıt görüşlere de saygıdır. SBP kongresinin, henüz marksizmin karşıtı olabilecek niteliğe ulaşmasa da böyle bir karşıt haline gelmeye çalışan görüşlere hoşgörü ve saygıyla yaklaşacağını umut ediyoruz. Henüz marksizmin diyalektik karşıtı düzeyine yükselmeyen bu görüşlerin, parti içinde ya da dışında kendilerini olgunlaştırmaları Yeltsin'in zaferinden alınan güçle değil, fakat teoriden, felsefeden, projeden alınan güçle marksizmin 'gerçek anlamda diyalektik karşıtına dönüşmeleri; hatta şu bizim somut marksizmimizi yenilgiye uğratmaları marksizmin daha öte gelişmesi için çok hayırlı olacaktır.

Ve nihayet, insanlığın "neş'eli yürüyüşü" ne, eşkalkimlik değiştirerek bir an evvel katılma telaşına kapılanlara gelince, onlardan hiç değilse başkalarına karşı saygılı olmalarını ve tartışmayı "bıçkın delikanlı" fıkraları ve tavırlarıyla münasebetsiz bir ağız dalaşına çevirmemelerini isteyeceğiz.

SBP'nde birisi daha ziyade pratik, diğeri ise teorik iki temel soru tartışılıyor.

Birincisi, geleneksel komünist partilerinin geleceği nedir? İkincisi, marksizmin geleceği nedir?

İlk soruya yanıt olarak sanırım bu geleneksel politik kuruluşların ömrünü doldurmuş olduğu görüşünde hemen hemen herkes birleşiyor. Zaten SBP'yi geleneksel KP'lerden farklı bir temelde kurma çabası da bunu kanıtlıyor.

Farklılık, SBP'nin tek başına sol güçleri toparlayıp, toparlayamayacağı tartışmasında da yatmıyor. Herkes SBP'nin ebedi bir parti olmadığında ve daha geniş birliklere yönelmesi gerektiğinde birleşmiş görünüyor.

Bu "geniş birliğin" yönü ve içeriği ise farklılık yaratan temel sorunu oluşturuyor.

Bir yanda, parçalanmış marksist güçlerin tek partide ya da daha özgün, çok renkli bir hareket içinde birlikteliği ile, marksist hareketin bu değişim güçlerinin etkin hareketine yönelme anlayışı var. Diğer yanda ise, SBP dışındaki marksist güçleri bir yana bırakarak, SBP ile sosyal demokrasinin yakınlaşması yoluyla "yeni bir politik güç" yaratma önerisi bulunuyor. Bu iki ayrı yaklaşım özünde marksizm karşısındaki tutumdan kaynaklanıyor.

Marksizmin geleceği ile ilgili tartışmada ise, doğmatik yaklaşımların adam akıllı gerilediği, farklılığın marksizmin yenilenmesini önerenlerle, marksist kimliğin terkedilmesini önerenler arasında olduğu anlaşılıyor.

Önce kısaca ilk tartışma konusuna, sonra da ikincisine biraz daha genişçe eğilmeye çalışacağım.

Marksist hareketin birliğine ilişkin tutumu, daha önce birkaç yerde açıklama olanağı buldum. Okuyucuyu boş yere meşgul etmemek için, görüşlerimin, SBP'de bu konuya ilişkin yukarıya aldığım ilk tutumla uygunluk içinde olduğunu söylemekle yetineceğim.

SBP'nin tek başına değişim güçlerini toparlayamayacağı noktasından hareketle, yeni oluşumların gerekliliğini, diğer SBP üyeleri gibi vurgulayan bir kesim bu yeni oluşumun marksist-sosyal demokrat yakınlaşmasıyla gerçekleşeceği sonucuna varmışlardır. Bu tutumun, en tam, en açık ifadesi, E.Talu'nun "partimizin geleceği" başlıklı yazısında yer almış bulunuyor. Burada "marksist ve sosyal demokrat gelenekten gelen politik akımların...yakınlaşması ve yeni bir politik gücün yaratılması" önerilmektedir. Yazar, böyle bir yakınlaşma için, her iki akımın kendisini yenilemesini de zorunlu görmektedir.

Marksistlerle (komünistlerle) sosyal-demokratların birliği sorunu yeni bir sorun değildir. Şu zamanda ise II. ve III. Enternasyonal arasındaki bölünmeye yol açan başlıca nedenlerin ortadan kalktığı belirtilmiştir. Demek oluyor ki, E.Talu'nun önerisi tartışmaya değer bir öneridir.

Yazar, uyanan kuşkular karşısında "SHP'ye katılalım" görüşünü, "çaresizliğin politikası" olarak geri çevirmiştir.

Sosyal demokrasinin kendisini yenilemesi koşuluyla marksistlerin bu akıma yakınlaşmalarına ilkesel bakımdan itiraz edilemez. Sorun bu yenilenmenin somut içeriğindedir.

E.Talu'nun yazısında yenilenmenin somut içeriği, hem marksistler açısından, hem de sosyal demokratlar açısından çok açık ve iki anlama gelmeyecek bir şekilde belirtilmiştir. Erdal Talu'ya göre, marksizm için yenilenme, "marksist gelenekten kesin olarak kop-

mak", "marksist kimliği terketmek", "marksizmin yenilenemeyeceğini, cesaretle kabul etmek, "sosyalizm kavramının (...) bir seçenek olmaktan çıktığını" ilan etmek anlamına gelmektedir. Kapitülasyon koşullarını andıran yenilenme maddeleri sosyal demokrasi içinde önerilmekte midir? Hayır!

Talu'ya göre sosyal demokrasinin yenilenmesi "devletçiliği, statükoyu korumaya çalışan anlayışları ve kemalist yaklaşımları terketmek" anlamına gelmektedir.

Yazarın marksizme reva gördüğü yenilenme ile sosyal demokrasiye yakıştırdığı diğer yenilenme arasındaki tuhaf fark onun önerisine demagojik bir nitelik kazandırmıştır. Sosyal demokrasinin yenilenmesi, sosyal demokrat harekete yabancı ya da onunla çelişen yanların ayıklanması olarak, yani "devletçilikten, statükoculuktan ve kemalizmden arınmak" olarak tanımlanıyor. Marksizmin "yenilenmesi" ise, örneğin "devletçi sosyalizmden totalitarizmden ve stalinizmden arınma" olarak değil, fakat "marksizmden ve sosyalizmden arınma", yani kendi kendini tasfiye etme anlamına geliyor.

Marksizmden marksizmi ve sosyalizmi çıkartınca geriye sıfır kalacağını sosyal demokrasiden ise devletçilik, statükoculuk ve kemalizm çıkarsa, geriye Batı tipi bir sosyal demokrasi kalacağını toplama-çıkartma işlemi yapan her çocuk bildiğine göre, "SHP'ye gitme çağrısı yapmadım " diyen Talu'nun bu önerisini nasıl anlamamız gerekiyor?

Yazar sosyal demokratları aslına uygun sosyal demokratlar olmaya, marksistleri ise aslını inkar etmeye ve bu aslına uygun sosyal demokrasiye yaklaşmaya çağırdığının farkında mı? Talu'nun bu iki akım arasındaki yakınlaşmadan (gerçekte ise marksistlerin diğerine tek yanlı yaklaşmasından) ortaya çıkacağını söylediği " yeni politik gücün" aslında Kemalizmden arınmış Batı tipi bir sosyal demokrasi olacağı açık değil mi?

Bu türden öneriler, böyle dolanbaçlı yollarla yapılmamalı, açıkça yapılmalı ve yapıldığı zaman da sosyal demokrasinin neden biricik seçenek olduğu ikna edici şekilde kanıtlanmalıdır.

Oysa günümüzde sosyal demokratların kendileri bile bu gibi büyük iddialarla yola çıkmıyorlar. Marksizmin değişik bir eğilimi olarak ortaya çıkan sosyal demokrasi, bu günkü dünyamızda giderek derinleşen bir bunalım içinde bulunuyor.

Sosyal demokrat bunalımın kapitalist gelişmenin yeni özellikleriyle, devletin yüklendiği yeni işlevlerle, bilimsel teknolojik devrimle v.s. yakından bağı vardır. Bunların dışında sosyal demokrasinin yetmiş yıllık dinamik stratejisi olan, iki sistem arasındaki mücadele ve yarış sürecinde ona büyük manevra alanları açan "üçüncü yol" stratejisi, "reel sosyalizmin" çökmesiyle birlikte ölmüştür. Sosyal demokratlar, kapitalizm, militarizm ve yeni sömürgecilik karşısında uzlaşıcı çizgilerini, çalışan insanların önünde, artık "totaliter komünizm" tehlikesiyle mazur gösterme olanağını yitirmişlerdir. Sosyal demokrasi, toplumda her zaman varolmuş olan, fakat "hür dünya" ile "demir perde" arasına sıkışarak etkisizleşen radikal muhalefete şimdi daha açık hale gelmiştir. Ya kapitalizmi daha kesin aşma çizgisine yönelme, ya da "reformculuk" kimliğini büsbütün yeni tutuculuğa kaptırma ikilemine sıkışmıştır.

Sosyal demokratlarla çalışanlar arasında otorite kazandıran kapitalizmi reformlarla değişime uğratma stratejisi de şimdi kriz içindedir. Çünkü uluslarötesi tekellerin egemen olduğu dünya kapitalist entegrasyonu koşullarında, bizim nasıl "tek ülkede sosyalizm" çabalarımız yıkıma uğradıysa, şimdi de "tek ülkede köklü reform" olanakları adım adım daralıyor. Sosyal demokrasi, başlıca en gelişmiş kapitalist ülkelerde aynı anda hükümete gelmedikçe ve çalışanların tüm bu ülkelerde eş anlamlı kitlesel hareketlenmesine dayanmadıkça, şu ya da bu ülkede sosyal reformları artık eskisi gibi yapamaz.

Kaldı ki, olağanüstü keskinleşen bir dizi global sorunun çözümü de milli sınırlardaki reformlarla çözülecek türden değildir.

Kendi ülkesindeki çalışanların ulusal çıkarları adına, kendi ülkesindeki sermayeyi, diğer ülkelere karşı destekleme gibi, bir zamanlar "sosyal şövenizm" adı verilen köklü sosyal demokrat gelenekle, kıta ve dünya çapında reformların gündeme geldiği bir çağda daha da güncelleşen millitan enternasyonalizm arasındaki çelişki sosyal demokrasinin açmazıdır.

Bu açmazı keskin eleştiren ve sosyal demokrat politikaların içeriğini hem hümanizmle, insanın yaşama, aç kalmama haklarıyla, hem

de enternasyonalizmle çelişkiye düşüren en keskin sorun ise Kuzey-Güney çelişkisidir.Burada Avrupa'nın "refahını" korumakla, Güney'in yoksulluktan kurtuluşu arasındaki binbir çelişki sosyal-demokrasinin savunduğu değerleri sarsıcı sonuçlar doğurmaya adaydır. Kıta çapında reform için enternasyonalizme, kıtanın çıkarları için "sosyal Avrupa şövenizmine" doğru itilen sosyal demokrasinin dünya politikası açmazdadır.

Bütün bunlar, kapitalizme karşı daha radikal muhalefeti, ona artık dünya ölçeğinde bir alternatif bulmayı, enternasyonalizme yönelmeyi, kısaca sosyal demokrasinin köklü yenilenmesini gerektirmektedir.

Peki ama, biz marksistler, sosyal demokratların kendilerini -Talu'ya göre marksizmin asla başaramayacağı- bir yenilenme sürecine sokmalarına bel bağlayabilir miyiz? Sosyal demokrasinin yenilenmesini gerektiren nedenler ne denli derin ise, onun yenilenmesinin önündeki engeller de o denli büyüktür.

Sosyal demokrat partiler, tüm "parlemento tipi partiler" gibi şu son 70 yıl içinde iktidarda olmayan komünist partilerinden kat ve kat daha fazla bürokratik bir yapıya dönüşmüşlerdir. Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sosyal demokrat partiler artık işletmelerde, mahallelerde varolan eski işçi, emekçi kitle örgütlerine değil, kendi dallı budaklı aparatına dayanıyor. Dahası, bu partiler, tıpkı iktidardaki KP'ler gibi bir gelişme sürecinden geçmişler ve başlıca kapitalist ülkelerde artık, diğer düzen partileriyle birlikte devletle özdeş hale gelmiştir. Polisi, adalet cihazını, orduyu, bakanlıkları diğer partililerle paylaşmışlar, sosyal demokratlar da tıpkı Bolşevikler gibi "devlet biçiminde örgütlenmişlerdir". Kautski zamanında demokrasi nerededir? Günümüz sosyal demokrat partilerindeki aparatın zirvesi çıkar ilişkileriyle birbirine bağlanmış, sermayeyle rüşvet, yolsuzluk ilişkileriyle içiçe geçmiştir. Sosyal demokrat yenilenmenin önündeki engel böyledir.

Sosyal demokrasinin önündeki yol, kendi varlığını riske sokma pahasına da olsa, yeniden kendi öz kaynağına, yani marksizme dönmek ve buradan hareketle kendini köklü bir şekilde, cesaretle yenilemektir. Bunun dışında 2/3'lük çağdaş kapitalist toplumda ya yeni tutuculuğun daha cılız bir varyantı olmaya ya da büsbütün marjinalliğe itilmeye mahkumdur. Marksizm ve sosyalizm temelinde yenilenen bir sosyal demokrasiyle, yine marksizm ve sosyalizm temelinde yenilenen bir marksist hareketin birbirine yakınlaşması yalnız mümkün değil, zorunludur da. Böyle bir yakınlaşmadan büyük bir değişim gücünün doğacağı, insanlığın yazgısı bakımından bu gücün büyük bir önem taşıdığı ise açıktır.

Bu durumda, SBP'ye ve marksist harekete, marksizmden vazgeçmeyi ve sosyal demokrasiye doğru yaklaşmayı öğütlemek hareketi boşluğa doğruitelemek olacaktır.

SBP kongresinin dolambaçlı, açık olmayan ve sorumsuz öneriler karşısında kendine sağduyulu bir rota çizeceğini sanıyorum.

Elbette marksistlerin ve sosyal demokratların kendilerini yenilemesine ilişkin görüşümüz, özünde marksist dünya görüşünün kendisini yenileme yeteneğine ilişkin tartışmayla bağlıdır. Böylece, SBP'de tartışılan ikinci soruya gelmiş oluyoruz. Marksizmin geleceği var mı, yok mu?

Marksizmi, örneğin "artan sefalet yasası" gibi bir şey olarak ele alır, marksizmi böylece tanımlarsak, onun geleceğinden haklı olarak kuşkuya düşeriz. Bu soru marksizmi nasıl anladığımızla bağlıdır.

O halde marksizm nedir?

Marksizm, birincisi bilimsel bilginin, ikincisi devrimci düşüncenin ve üçüncüsü komünizm idealinin, bunların taşıyıcısı olan öznelere ait düşünsel ve pratik faaliyet tarafından gerçekleştirilen sentezdir; bu sentezde bulunan bileşenlerin doğası gereği, (yani bilimsel bilginin sürekli gelişmesi, devrimci düşüncenin gelişimi öngörmesi ve komünizm idealinin somut içerikler konularak gelişen insanlık tasavvuru olması nedeniyle) marksizm ancak sürekli evrimleşerek ve gerçeklikteki her yeni aşamada bu evrimleşmenin nitel dönüşümü anlamında yeniden üreterek varolabilir.

Bilimsel bilginin, devrimci düşüncenin ve komünizm idealinin sentezini, çıkarları bu sentezle çelişmeyen işçi sınıfının mücadele pratiğinde yer almış olan bilim adamı, Filozof ve komünist Karl Marks başarmıştır. Söz konusu sentezin adına marksizim denmesi yalnızca bu nedenledir, ve böyle bir adlandırma, üzerinde tartışma değmeyecek

ölçüde önemsizdir. Fakat Karl Marks'ın adı, bu sentezi başarmak yoluyla insanlığa yaptığı büyük hizmet nedeniyle "çağlar boyu anılacaktır". İnsanın parçalanmışlığını simgeleyen bilimin, düşünce tarzının ve ideal değerinin birbirinden ayrı duruşuna bu son veriş, bütünsel insanın oluşumu için ileriye doğru atılmış gerçekten devrimci, hümanist bir adımdır. Bu sentez içinde bilimin insanlaşması, komünist idealin bilimselleşmesi ve bunların sayesinde düşüncenin özgürleşmesi marksizmin doğuşuyla birlikte gerçekliği değiştirmesinin ilk uğrağıdır.

Bilimsel bilginin, devrimci düşüncenin ve komünizm idealinin sentezi olan marksizm, doğaya, topluma, insan psişiğine ait herhangi bir belirli bilimsel teori gibi ele alınamaz; marksizm biyoloji, sosyoloji ya da psikoloji gibi bilimsel disiplinlere benzer ayrı bir bilim dalı da sayılamaz. Ve nihayet marksizm, münferit teorilerin ya da bilim dallarının bir toplam hülasası olarak da görülemez. Bu teoriler, dallar ve onların arasındaki organik ilişkiler marksizm dediğimiz sentezde içkin olan bilimsel bilgi alanlarıdır. Buradan marksizme varabilmek için, sözkonusu bilimsel bilgiyi devrimci düşünce, devrimci diyalektik, devrimci felsefe sayesinde komünist idealle bağlamak, bunların bütününün sentezine ulaşmak gerekir.

Gerçi marksizm andığım üç öğenin sentezidir ama, bizzat bu sentezi başaran Marks tarafından kurulmuş bir dizi bilimsel teori de vardır. (Artı-değer teorisi, sınıf mücadelesi teorisi, sosyalist devrim teorisi v.s.) Marks tarafından keşfedilmiş yasalardan da söz etmek mümkündür. (Tarihin gelişim yasası, kapitalist toplumun gelişim yasası v.s.) Marks aynı zamanda belirli bilimsel disiplinlerde ve felsefede kendi okulunu kurmuş bir bilim adamıdır. (Marksist ekonomi politik, tarihsel materyalizm dediğimiz marksist sosyoloji, temeli eserlerinde içerilmiş diyalektik materyalist felsefe gibi).

Her bilimsel teori eskiyebilir. Ona yol gösteren yöntem geliştirilme ihtiyacı ile, hatta değiştirilme ihtiyacı ile karşı karşıya kalabilir; keşfedilen bir yasa çok daha temel bir yasanın türevi olduğu anlaşılınca eski önemini yitirebilir. Ortaya atılan felsefi kategoriler, daha üst bir kategorinin bağlı elemanları olarak görülünce kategori olmaktan çıkabilir, daha alt hiyerşik konuma düşebilir, büsbütün ortadan kalkabilir. Bütün bu söylenceler elbette K.Marks'ın, sonraki marksistlerin, Lenin'in ve diğer bütün marksist düşünürlerin ortaya attığı teoriler, keşfettikleri yasalar, kullandıkları kategoriler için de geçerlidir. Hele matematik kesinlikle ifade edilmiş doğa bilimlerine ait teorilerin bile değişen gerçeklik ve bilgilenme sürecindeki ilerleme tarafından çürütüldüğü bir durumda, marksizmin özel olarak ilgilendiği insan toplumlarına has gelişme yasaları ile ilgili teorilerin ebediyen geçerli olacağını ilan etmek ciddi bir tutum olamaz.

Fakat bütün bu teoriler, yasalar ve kategorilerle ilgili bilgilerimizin değişime uğraması durumunda bile, ortaya sadece marksist teorilerin çürütüldüğü bir durum dışında, marksizmin yaşama gücünü kaybettiği bir durum asla otomatik olarak çıkmaz. Marksizmin bu değişen gerçeklik temelinde, bilimsel bilginin, devrimci düşüncenin ve komünist idealin sentezi olarak yeniden ve daha üst bir düzeyde üretilmesi olanağı doğar.

Bütün bunlar, marksizmin şu ya da bu teorisinin önemsiz olduğu anlamına kesinlikle gelmez. Fakat bu teorilerin marksizmin kendisine göre sonlu olduğu, komünizme doğru devinen hareket sayesinde gerçekliğin her aşamada uğradığı değişim tarafından bunlara ömür biçildiği, marksizmin ömrünün bitim sınırının ise komünist idealin gerçekleştiği insanlığın geleceğinde yattığı anlamına gelmektedir.

Üç öğenin sentezi olarak tanımlanan marksizm, besbelli ki, bir soyutlamadır. Böyle soyut bir marksizm belirli düşüncelerin, teorilerin dışında yoktur. Üç öğenin sentezi olarak marksizm, hangi soruna el atmış, hangi gelişmeyi tahlil etmiş, hangi teoriyi ortaya koymuş ise orada söz konusu sentez somut olarak içkindir. Elmayı yediğimiz zaman kırmızı rengi de yediğimizi sanmamız gibi. Belirli marksist teorilerin geçerliliğinin tartışmalı duruma girmesi de, marksizmin yokoluşu düşüncesine doğru, yenilginin kaynağını oluşturmaktadır.

Örneğin, toplumların gelişme yasası ile ilgili Marks'ın belirli eserlerindeki görüşünün "determinist" bir yaklaşım olduğu kanıtlansa bile, bu, marksizmin somut var oluş biçimlerinden birinin (isterseniz tümünün deyin) en kötü olasılıkla sonu olurdu, ama bu gerçekliği daha tam yansıtan bir teorinin üzerinde marksist sentezin yeniden kurulması olanağını ortadan kal-

dırmazdı.

Marksizm, tek tek marksist teorilere ve hatta o teorilerin bir toplamına indirgenemez ama, marksizm evrimsel gelişmesi ve onun nitel sonucu olarak yeniden üretilmesi sürecinde ortaya attığı teoriler aracılığı ile var olduğu için, bu teorilerin gerçekliğe -elbette görece- uygun düştüğü belirli tarihsel somut dönemde, bu teorilerin toplamı somut marksizmden başka birşey olamaz. İşte aşılan ve sürekli aşılacak olan marksizm bu somut marksizmdir. Onun aşılmasını zorunlu kılan gerçeklikteki değişim de pratiktir; onu aşan ise, bilimsel bilginin, devrimci düşüncenin ve komünist idealinin sentezi anlamındaki marksizmdir.

Herhangi bir alanda var olan bilimsel bilgi, insanlığın komünizm ideali ile uzlaşmaz bir çelişki içinde olsaydı, marksizm o alanı bir başka kurama terkederek, komünist idealin şüphe altına alınmasına ya da onun boş bir ütopya haline gelmesine seyirci mi kalırdı? Marksizm böylece gerçeklikle uyuşmayan bir ideali savunmakla, kendini gerçeksizleştiren bir duruma düşmüş olmaz mıydı? Marksizm böyle bir seyirci konumuna kanımızca düşmez, komünizmle çelişen bilimsel bilgiye pasifçe teslim olmazdı. Bu komünizmle çelişen bilimsel bilgi, var olan bir gerçekliğin bilgisi olduğu için Marksizm bu defa bu bilginin yansıttığı gerçekliği kökten değiştirmenin yollarını, yöntemlerini araştırır, bulur ve marksist sentez böylece yeniden kurulmuş olurdu.

Marksizm her alanda teoriler inşa etmek iddiasında değildir. Hiçbir düşünsel sistemin var olan tüm bilgiyi kucaklaması, o bilgiler temelinde oluşan tüm teorilerle yerine geçecek bir üst teorik sistem haline geçmesi mümkün değildir. Fakat marksizmin marksizm olmak için bilimsel bilgiye, onun üst düzeyde ifadesi olan teorilere ihtiyacı vardır. Marksizm bu bilimsel bilgileri ve teorileri devrimci düşünce ile, komünizm ideali ile sentezleştirerek var olabilir. Marksizm o nedenle, bilimsel teorilerin, kuramların, hipotezlerin, farklı çıkış noktaları, farklı yöntemleri ile, çoğulculuğunu tanır. Böyle bir çoğulculuk olmadan hipotezler ortaya atmak ve deneyime girişmek de olanaksız olurdu. Fakat bu durum, marksizmin, diğer teorilerden birisi olduğunu belirtmemize izin vermez. Çünkü marksizm, bilimsel bilgiden, bilimsel hipotezden, bilimsel teoriden farklı bir görüşler sistemidir. Farklı bir kategoridir. Marksizm aynı zamanda kendi içinde de değişik bilincin bilgi sistemlerinin, teorilerin birbirinden ayrı, birbiriyle çelişen kuramların yanyana yer aldığı bir teorik çoğulculuğu da barındırmaz. Bütün bu teoriler, bilimsel bilgiler, devrimci düşüncenin prizmasından geçerek komünizm idealinin hizmetine sokulmuşlar ve böylece marksist düşüncenin içinde bir tür erimişlerdir.

Bütün bu özelliklerinden dolayı marksizm, pozitivizmden de determinizmden de, iradecilikten de ayrılır. Bütün bu yöntemsel teorik yönelimlerin ortaya koydukları bilimsel nitelik de taşıyan sonuçlarını, sürekli olarak devrimci düşünce aracılığı ile insanın öz amacı, değerleri ile düzeltir, düzene sokar, insanın komünizm idealinin gerçekleştirilmesine yararlı kılar.

Marksizmin değişen gerkçeklikle birlikte, sürekli evrimi ve her nitel değişimde yeniden üretimi, (üç öğenin yeniden sentezleşmesiyle yeniden üretimi) onun şu ya da bu somut varoluş biçimini tanınmayacak kertede değişikliğe uğratabilir. Marksizmde değişmeyen ve komünizm idealinin gerçeklik haline gelmesine kadar defalarca ve defalarca yeniden üretilerek kalacak olan yan, sözü edilen üç öğenin sentezidir.

Bütün bunlardan hareketle, marksizme ancak insanlığın komünizm idealini benimseyerek adım atabileceğimizi; bilimsel bilgi sayesinde ileriye doğru yürüyebileceğimizi; devrimci düşünce (devrimci diyalektik, devrimci felsefe) ile diğer iki öğe arasında kuracağımız köprü sayesinde bilimsel bilgiyi insanlaştırmayı ve komünizmi de bilimselleştirmeyi başarabileceğimizi belirtmek istiyorum. (Bilimsel bilginin insanlaştırılması, günümüzde bilimsel teknolojik devrimin, bilimsel-teknolojik karşı devrime dönüşme eğilimine karşı militan bir mücadele anlamına gelmektedir).

O halde, marksizmi geçersiz ilan edebilmek için bilimsel bilgiden şüphe etmek, diyalektik düşünceyi reddetmek, idealizmi onaylamak ve komünist ideale karşı çıkmak, ya da bunlardan birinin inkarı ile, bu üç öğenin sentezinin olanaksızlığını kabul etmek gerekir. Marksizmi bu gibi konumlardan reddetmek mümkündür. Fakat bu marksizmi yok etmez, marksizmle marksizm dışı görüşler arasında mücadeleyi doğurur. Zaten bu mücadele olmasıy-

dı, marksizm de gelişemezdi. (Marksizmin karşıtı ile birlikte geliştiğine dair tez, 2. sayfada işlenmişti).

Okuyucu markizmin bu tanımından, şu andaki somut marksizmin teorileri ile ilgili herhangi bir sonuca varmanın mümkün olmadığını kolayca anlayacaktır. Bu tanım, örneğin, artıdeğer teorisinin / ya da toplumların gelişme yasalarıyla ilgili marksist öğretilerin ne doğruluğunu ne de geçersizliğini kanıtlamaya yarar. Sadece bu somut teorilerin özgürce tartışılmasına olanak vererek dogmatizmden tam kopuşa, marksizmin sürekliliğini kanıtlamaya yarar.

İşte böyle bir tanıma vardığımız noktada, biz politik eylemcilerin görevi tamamlanır ve artık somut marksizmin teorilerini eleştirmek, geçersizliğini ya da geçerliliğini kanıtlamak, onları yeniden üretmek, felsefi ve bilimsel bilginin üretici ve taşıyıcısı olan ve komünizmin insanî ideal ve değerlerine sahip gerçek düşünce adam ve kadınlarının görev alanına girer.

Benim marksizm anlayışım böyledir. Bu anlayıştan hareketle, SBP'nin kendisini marksist bir kimlikle tanıtmasını yalnız doğru bulmakla kalmıyorum, bunun çok önemli bir tutum olacağına inanıyorum.

Marksizmin derin bir kriz içinde olduğu su götürmez bir gerçektir. O halde marksizmin geleceği nedir?

Marksizmi yeşertecek toprağın varlığına karşın, krizin aşılması marksistlerin iradi çabalarıyla sıkı bir bağ içindedir. Bu kriz, marksizmi yenileme çabalarındaki kesintiyle, ardından dogmatik deformasyonla, nihayet reformist yenilenmenin sığlığıyla ilgilidir.

Marksizmi yenileme çabaları, onun doğumu ile birlikte başladı. Marks ve Engels'in kendi görüşlerini defalarca düzelttikleri, Lenin, Gramschi, Lüksemburg gibi düşünür ve eylemcilerin marksizmi yenileyici katkılar yaptıkları biliniyor. Daha pek çok yenileştirici katkıdan da söz edilebilir. Bütün bunlar toplumun gelişmesinde bu günle kıyaslandığında nicel değerdeki değişimlere ve belki de Marks'ın el atmadığı ya da başarıyla çözemediği sorunlara yanıt vermişlerdir.

Marks'dan Lenin'e kadar süren bu dönem, marksizmin evrimsel yenilenme dönemi olarak adlandırılabilir. Evrimsel yenilenme, o dönemdeki sınıf mücadelesinin ihtiyaçları ve marksist hareket içindeki farklı eğilimlerin, içiçe yaşaması ve yarışması tarafından teşvik ediliyordu. Ve bu, devrimci sınıf ve güçlerin çıkarlarına uygun düşüyordu.

1917'den, zayıflayarak 1930'lara kadar devam eden bu evrimsel yenilenme süreci, 1930'lardan 1950'lerin ortasına kadarki dönem boyunca dondu. Bu, marksizmin dogmatik deformasyon dönemi diye adlandırılabilir. Dogmatik deformasyon SSCB'deki iktidar kavgasının ihtiyaçları ve marksist hareket içinde monolitik yapının pekişmesi, farklı görüşlerin birbirlerinden izole edilmişliği tarafından teşvik ediliyordu. Ve bu, bürokratik zirvenin çıkarlarına uygun düşüyordu.

1950-1980 ortalarına kadar kesintili olarak uzanan dönem ise, marksizmin reformist yenilenmesi dönemi diye adlandırılabilir. Bu ilk bakışta evrimsel yenilenmeyi andırmakla beraber, gerçekte reformist bir yenilenmeydi. Çünkü marksist düşünceyi kaplayan dogmatik . kabuğu parçalamıyor, fakat ona yeni olguların tahlilini, bu tahlillerden çıkan sonuçları eklemekle yetiniyordu. Reformist tarzda yenilenmiş marksizm, akrebi duran, yelkovanı ise bazen hızlı, bazen yavaş çalışan bir saate benzedi. Zamanı göstermedi, gösterir gibi yaptı. Reformist yenilenme, bürokratik zirvenin değişen dünya koşullarına ayak uydurma zorunluğu ve giderek yeniden ortaya çıkmaya başlayan farklı marksist eğilimlerin yarışması tarafından teşvik ediliyordu.

1930-1980 yılları, dünya çapında eşsiz değişimlere sahne olurken, marksizm, dogmatik deformasyonun ve ondan tam kopuşu sağlamayan reformist yenilenmenin frenleyici etkileri altında kaldı ve bugün had safhaya ulaşan Marksizmin krizi dönemine girildi.

Kaybedilen zaman öylesine büyük, değişimin boyutları öylesine derindir ki, artık marksizmin çağı yakalaması, Leninlerin, Luksemburgların, Gramscilerin dönemlerinde olduğu gibi marksizmin evrimsel yenilenmesi yoluyla mümkün değildir. Kriz ancak bir devrimci yenilenmeyle aşılabilir. Devrimci yenilenme, çağdaş dünyanın hareket yasalarına ilişkin teorilerin yeniden ve bilimsel bilgi, devrimci düşünce ve komünist idealin sentezi olarak kurulmasıdır.

İşte şimdi marksist hareket, ancak devrimci yenilenmeyle aşılabilecek bir varlık-yokluk sorunuyla yüzyüze gelmiştir. Temel soru, "marksizm yenilenebilir mi yenilenemez mi" gibi skolastik bir soru değildir.

Marks tarafından aşılmış Adam Smith'in liberalizminin yenilenip yeni-liberalizm diye karşımıza çıktığı ve birçok eski marksistin bu yenilenmeye hayran kaldığı bir çağda, marksizm yenilenemez iddiası kasıtlı bir iddiadır, değersizdir.

Günümüzün temel sorusu dünya marksist hareketinin marksizmi devrimci tarzda yenilemek için zaman bulup bulamayacağı, bütün düşünsel, örgütsel, maddi ve manevi olanaklarını bu amaçla kullanıp kullanamayacağı, anti-kriz bir düşünsel eylem programı yapıp bunu hayata geçirip geçiremeyeceğidir. Bir başka ifadeyle, marksist hareketin entellektüel gücü bilimsel bilgi edinmeye, manevi gücü komünist ideal dediğimiz insanlığın binlerce yıllık kurtuluş umudu tarafından beslenmiş değerleri korumaya ve bilinci devrimci düşünceyi, ya da devrimci diyalektiği canlandırıp, onun vasıtasıyla bilimsel bilgi ile komünist idealin yeniden sentezini başarmaya zaman bulabilecek midir?

Buna zamanımız yetmeyebilir; insanın genleriyle neredeyse eşdeğer etkinlikteki kitlesel iletişim tekelinin çamurunda yitip gidebiliriz, uzak düştüğümüz bilimsel bilginin taşıyıcıları bize ellerini vermeyebilir; umutlarını boşa çıkarttığımız çalışan insanların son kesimi de komünist ideale yüz çevirebilir, bilincimiz kollektif olarak bulanabilir ve devrimci düşünme yeteneğimizi yitirebiliriz...

Evet, evet!.. Bunların hepsi olabilir ve bu marksizmin sonu demektir.

Fakat tarihin eşine hiçbir zaman rastgelmediği bu büyük, güçlü ve zengin düşünce ve davranış akımının, hiç de haketmediği bir sona mahkum olmasına evet denebilir mi? Bir marksist buna evet diyebilir mi? Hele bugüne kadar marksizmi hor kullanmış, hatta kötüye kullanmış, marksizm yüzünden tek bir gün hata yapamayacak kadar bu düşünceye uzak kalmış, dahası marksizmin dogmatik deformasyonunu da, sürünen reformist yenilenmesini de sorgusuz sualsiz benimsemiş bizim kuşağın marksistleri; kendi ömürlerinin politik, pratik örgütsel işlere adanmışlığından, belki de tembellikten bugünkü karmaşık gerçekliğin ayırdına varmak için gereken bilimsel bilgi edinme şansını sonsuza kadar yitirmiş olan; "marksizm ölmez" dese de, "marksizm öldü" dese de kargaları bile ürkütemeyecek, ama belki de güldürtecek tanıdık, bildik marksistler, bu büyük akımın son bulmasına evet diyebilir mi?

Dememelidir. Marksizm karşısında asıl sorumluluğu şimdi duymalıdır.

Bu marksist, kendi ülkesindeki ayrımsız bütün marksistlerle, yasalı, yasadışısı, "eylemcisi", eylemsizi sımsıkı bağlanmanın yollarını arayıp bulmalı; dünyanın bütün ülkelerindeki marksistlerle enternasyonal dayanışmayı yeniden canlandırmalıdır. Bilimsel bilginin taşıyıcısı her insandan, filozoftan ekonomistten, sosyologdan, tarihçiden, kültür ve sanat insanından yardım istemeli, dahası, zillet sayılmaz, yardım dilenmeli, onlara elinde ne kalmışsa onunla halkın içinde özgür kürsüler sağlamalı; doğal haline bırakıldığında ve piyasa ekonomisinin amansız hayat kavgası içinde bencilliğe mahkum edilmediğinde kendiliğinden komünist olan ve uğradığı ya da gördüğü her haksızlık, eşitsizlik ve ezgide yeniden ve yeniden binlerce yıl önceki komünist tasavvuru kendi vicdanında yaratan, devlet denilen yaratığı sevmeyen, mülkiyet farkını içine sindiremeyen, devlet sınırlarından elini kollunu sallaya sallaya geçmeyi, sonsuz bir bolluk, saadet ve özgürlük diyarını yeniden kazanmak için, düşmanda bile saygı uyandırmış kendini adama ve feda etme duygusunu yeniden alevlendirmelidir. Ve nihayet bilincini bilemeli, devrimci düşünceye yeniden uzanmalı, kuramsal çoğulculuk denilen şey eğer bir elini tanrının lehine, diğerini felsefi medde lehine kaldırmaksa, kendini bu gibi bir çoğulculukla parçalatmamalı, seçimini aydınlık bir kafa ile yapmalıdır.

Marksist bence bunları yapmalı ve bunları yapabilmek için, bunlara yetenekli, hazırlıklı olan bir örgüte sahip olmalıdır. Örgütünü, partisini dağıtıp boşluğa fırlatmamalı, fakat onu marksizmin devrimci yenilenmesine hizmet edecek düzeye yükseltmelidir.

***

İşte benim, marksizmin bugünkü bunalımını devrimci tarzda aşmak amacıyla, sözgelimi bir anti-kriz düşünce-eylem programına "giriş" ya da "önsöz" için düşündüklerim böyledir■

HÜSEYİN HASANÇEBİ

"Marksist Kimlik" ve Kralcılar

SBP içinden "BİRLİK" dergisine de yansıyan bir görüşe göre, bu parti "Marksist kimliğinden" ötürü gelişemedi; çünkü zaten "Marksizm gelişemez, kendini yenileyemez, donmuş" bir düşüncedir. Öyleyse SBP "Marksist kimliğini" reddetmeli, yeni bir "değişim" partisi oluşturmak üzere sosyal demokrasiyle birlik arayışı içine girmelidir.(*)

SBP'nin "Marksist kimliğinden ötürü gelişemediği" savı SBP'den ve Marksizmden kurtulmak için uydurulmuş bir safsata değilse eğer, SBP'nin, "Marksist kimliğine" gölge düşüren tutum ve politikalardan ötürü gelişemediği gerçeğini örtbas etmek için başvurulan dolaylı bir yöntem olmalıdır.

Esasen sorun bugün bir "Marksist kimlik" sahibi olmakta değil, "Marksist bir pozisyona" sahip çıkmakta yatıyor. Yeni bir "Marksist kimliğin" oluşmasına, dünya çapında yeniden bir *anlam* ve *işlev* kazanmasına kadar Marksistler için *anlamlı* olan şey, işte bu "Marksist pozisyon" -ya da formasyon- olacaktır.

Marksizmin "fosil" bir düşünce haline geldiğini ileri sürebilme cüreti ve hafifliği, hiçbir argümanı bulunmayan teorik dargörüşlülükten başka bir şey değildir. Dünyaya Yeltsin gözlüğüyle, Marksizmin tarihine de sadece "Sovyet modelinden" baktığınız sürece bu dargörüşlülükten kurtulmanız mümkün de olmayacaktır.

Halbuki salt SBP'nin "kuruluş felsefesi ve konsepti" bile çağımızın sorunlarına "Marksist pozisyonlardan" yanıtlar aramanın mümkün ve anlamlı olduğunu göstermektedir. "*Somut hesaplar*" yerine "*somut olgular*"dan hareket edilir ve fakat "somut olguların" mantığına ve devinim doğrultusuna sadık kalınırsa Marksizmin yenilenmesinin dogmatik engelleri ortadan kalkabilir.

Nitekim SBP programı "Marksist kimlik" içinde girişilmiş bir "teorik yenilenme" çabası olarak yeni bir "muhakeme mecresı" oluşturmuştur. Sosyalizm için mücadeleyi kapitalizmin "*dışından gelişen*" bir alternatif olarak değil, onun "*içinden gelişen*" bir süreç olarak kavraması SBP programına yeni bir "teorik açı" kazandırmıştır. Sözgelimi sivil toplumda ideolojik hegemonya sorunu, iktidar dışında yeni "iktidar" alanları, "devrim" olgusunun ve sosyalizme ilerleyen sürecin devlete ve partiye değil, "gel-git"lerin sağladığı birikime ve bu birikimin "korunma refleksine" dayandırılması, sınıf iktidarı yerine "tarihsel emek bloku" gibi gürbüz bir kavramın geçirilmesi, "sosyalist demokrasi" kavramının "çoğulcu" yorumunda oldukça net ve anlaşılır bir noktaya ulaşılması, "devlet sosyalizmi" modelinin eleştirel tahlili yoluyla klasik sosyalist modelden kopulması gibi...

En azından ipuçları düzeyinde keşfedilmiş bu yeni "Marksist pozisyondan" ve "muhakeme mecrasından" yürünerek yeni bir sosyalizm tasarımına doğru gitmeyi istemek ve düşünmek gerekir ki Marksizmde bunu önleyen herhangi bir engele rastlanmaz. SBP'nin "kuruluş felsefesine ve konseptine" sadık kalanların "Marksist kimliği" yenileşmenin engeli olarak görmemeleri bu nedenle çok doğaldır.

Halbuki "Marksist kimliğin reddedilmesini" savunan görüş bu kimliği bugün "gelişmenin" ve "değişmenin" engeli olarak ilan etmekle SBP'nin "kuruluş felsefesini" de reddetmiş, o noktada katıldığı "sentezden" bugün ayrılmış olmaktadır. Öyleyse bunu *yeni bir ideolojik kimlik* olarak değerlendirmemiz gerekir. Acaba nedir?

Bu "yeni" kimlik, onu şimdi kazananlar için gerçekten "yeni" olan eski bir kimliktir; sosyaldemokrasidir. Bir sosyaldemokrat için "Marksist kimlik" hakikaten engelleyicidir ve Marksizmden sosyaldemokrasiye doğru yaşanan her ideolojik evrimin atlamak zorunda bulunduğu böyle bir "eşik" kaçınılmaz olarak vardır. Bu öyle bir "eşik"tir ki, oradan Marksistler diledikleri zaman geçebilmektedirler ama Marksizmin kendisi geçememektedir.

Bu genel ve olağan durumdan farklı olarak SBP içindeki görüş Marksizmi de bu "eşikten" geçirip likide etmeye çalışmaktadır. Bu ilginç bir durumdur. Marksizme karşı düşmanca bir tutum geliştirmektir. Madem ki Marksizm "geliştirilemiyor",

onu ait olduğu "arkaik alanda" bırakıp kendi yoluna gitmek daha akla uygun bir tutumken Marksizmin likidasyonunda direnmek, olsa olsa kimi "politik hesaplarla", bunu bir misyon olarak yüklenmiş ve adım adım yerine getiriyor olmakla açıklanabilir.

Ayrıca, sırf "politik amaçlar" nedeniyle "antisosyalist" bir konuma gelinmişse, bu konumdan yürüyerek sosyaldemokrasinin çağdaş bir varyantına da ulaşmaya imkan yoktur. Nitekim SBP içinde gelişen "antisosyalist" ve "anti-Marksist" tutum ve görüşte olanlar, bu çizgilerini derinleştirdikçe sosyaldemokrasiye değil, gerici ANAP felsefesine ve bu felsefenin sosyaldemokrasi içindeki izdüşümlerine yaklaşıyorlar.

Bu noktayı sadece "SBP'nin geleceği" bağlamında değil, güncel siyasetle ilişkileri bakımından da açmak Türkiye'nin yakın geleceğinde büyük önem taşıyacaktır. Çünkü kavramsal derin bir karmaşanın yaşandığı "haklı-haksız", "eğri doğru" "sağ-sol", "ileri-geri" gibi şeylerin birbirine karıştığı arabesk bir ideoloji ve düşünceler alanı doğmuştur; "sosyalist kimliği" reddetmeyi savunan SBP kanadı da bu alana yuvarlanmıştır.

Kabaca bir tasnif yapacak olursak, Türkiye'de, yaşamın gerçekliğine uygun düşme kaygusu taşımadan, bilimsel-teknik devrim hayranlığına dayalı afaki bir düşünce, tutum ve politika gelişmektedir. Kendini bu akıma kaptıran, ister faşist, ister şeriatçı, isterse Marksist olsun birden bire "ilerici" ve "değişimden yana" kimliğini kazanmaktadır. Bu akımın dışında kalan her şey dogmatik, devletçi, klasik, yenilenmeye ve değişime karşı direnen yaftasını hak etmektedir. Krasin'in "çeper ülkelerdeki anti-emperyalist mücadeleleri 'boşuna gayret'lerden", gene bu ülkelerdeki Marksist hareketleri "hayalci"lerden saydığı günden başlayarak Marksizm içinden gelişen bir çizgi de, bu yapay ideolojik kutuplaşmanın "gelişimci" kanadında yerini alarak Marksizmi "tutucu", anti-emperyalist düşünceleri de "üçüncü dünya solculuğu" olarak görmeye çalışmıştır.

Elde hiçbir pusula kalmadığı bütün tarihsel dönemlerde bu türden garabetlere rastlanmıştır. Roma'da devlet topraklarını yoksullara dağıtmayı öneren tarım yasası Spurius Kassius'un kıtlık çeken halka bedava tahıl verme düşüncesi Spurius Maelius'un, borçlu bir köleyi kendi parasıyla borcundan kurtarmak da Manilius Kapitolinius'un kellelerini, -sıkı durun- "cumhuriyete karşı krallığa geri dönüşü" savundukları gerekçesiyle götürmüştür. Tıpkı bugün Türkiye'de köylülerin taban fiyatlar yoluyla desteklenmesini, madencilere insanca bir ücret verilmesini, emperyalist sömürüye karşı çıkılmasını savunmanın "cesaret işi" olması gibi. (Ben Cumhuriyet Gazetesi'ndeki gelişmelere, peşin hükümle değil ama bir de bu açıdan bakılmasında yarar görmekteyim.)

Durumun garabetine bakın ki, "demokrasi" gibi hayati bir sorun da bu kavram kargaşasında güme gitmektedir. 12 Eylül faşizminin misyonuyla techiz edilmiş ve bu misyonu bugüne kadar taşımış olan ANAP "değişim güçlerinden" olduğu için mi acaba, rejim sorunu ancak ANAP'tan kurtulduktan hemen sonra ve "tutucu-devletçi, üçüncü dünyacı vs." güçlerden sayılan DYP-SHP işbirliği sayesinde, üstelik basit bir koalisyon tarzında değil, kalıcı ve derin bir demokratikleşme konseptini haber veren siyasi bir deklarasyonla toplumun gündemine gelebilmiştir? Bir kısım Marksisti de içine alan "piyasacı-liberal" ideoloji "bilimsel teknik devrimin sırtından" gericilik yapmaktadır, gerçek bir demokratikleşme sürecinin yönünü saptırmaktadır ve genel olarak "kapitalizmin insansızlaştırmasına" yardımcı olmaktadır. ("yenilenme" kılıfı altında Anaplılaşmanın bir tipik örneğine de SHP içinde tanık olmaktayız. SBP'nin "Marksist kimliğinden" kurtularak bir "sentezde" birleşmesi savunulan "değişimci" sosyaldemokrat akım da budur.)

Değinip geçtiğimiz bu eğilimlerinden ve tümüyle "politik olma" karakterinden ötürü SBP içindeki "Marksizm eleştirisi"ni ciddi bir teorik tartışma konusu haline getirmek de müşkülleşmektedir. Marksizmin gelişmeye değil de "böyle gelişmeye", politikaya değil de "böyle politikaya" izin vermemesi, amacın da zaten SBP olarak değil "yeni bir değişim partisi" biçiminde ifade edilmesi "Marksist olan ve olmayanların birliğini" tartışılır noktaya götürmektedir.

SBP içinden bir görüş Marksizmi reddediyor ve sosyaldemokratlaşıyor diye Marksizmin Türkiye'de sönümlenmeyeceği besbellidir. Türkiye'de Marksizmi sönümlendirecek nedenler çok daha ciddi boyuttadır ve dikkatlerin bu yöne yoğunlaştırılması gerekmektedir.

Marksizmi sönümlendirecek başlıca neden "politika dışında", başka bir deyişle "iktidar mücadelesi dışında" kalmasıdır. Aynı zamanda etkin bir politik sınıf hareketi" olarak örgütlenememiş Marksizmi ne yenileyip

geliştirmek, ne de böyle entelektüel bir çabayı Marksizm olarak adlandırmak mümkündür. Türkiye'de bugün Marksizmin başlıca ve hayati sorunu, geniş ufuklu, etkin bir politik hareket yaratıp yaratamayacağıdır.

Konjonktür itibarıyla da Türkiye'de etkin ve dinamik bir Marksist politik harekete hem "toplumsal bir gereksinim" vardır, hem de böyle bir hareketin dayanakları toplumda mevcuttur. Bu nedenle SBP de bir an önce, daha *geniş* bir sosyalist politik hareketin oluşturulmasına yüzü dönük olarak "kimlik tartışmasını" geride bırakmalı, "sosyalist kimliğini" bir yandan dışına açılarak olgunlaştırmaya çalışırken, bir yandan da herşeyden önce gelen günlük siyasetin sorunlarına "Marksist pozisyondan" verilecek yanıtları aramalıdır.

SBP'nin diğer Marksist güçler açısından anlamı "Marksizmin teorik yenilenmesine" görece daha fazla angaje olmasıdır. Ancak "Marksizmin yenilenmesi" olarak ortaya henüz hiçbir net düşünce koyamadığı da bir vakıadır. Sıkıntısı da asıl burdan kaynaklanmaktadır. Kurulurken yakaladığı yenilenme açısını geliştirmekte gecikmesi, bu "yenilenmeyi" tipik bir sosyal demokratlaşma olarak algılayan ve "Sovyet modeline" paralel gelişmesini bir nevi misyon edinmiş olanları da sıkıntıya sokmuştur. Hem bu sonuncuların, hem de gerçek bir teorik yenilenmeden yana olanların SBP'den daha net bir tutum istemeleri kanımca doğaldır.

Teorik saplantılarla ve "inanç" duvarlarıyla örülmemiş, dışındaki düşüncelerin eleştiri ve etkilerine açık, politikanın doğrudan malzemesi olarak görmediği bir Marksist düşünce alanı oluşturabilen, sosyalist düşünce ve siyasetin yaşadığı çöküntünün etkilerinden kendini ayırabilen, sosyaldemokrasinin yetişemediği yakın vadeli hedefler için "Marksist çözümler" üretebilen, karamsar -ya da iyimser değil- "tarihsel olanakların" ilerisinde bir özgürleşme perspektifine sahip olabilen, Marksizmi de aynı zamanda bir "özgürleşme kuramı" olarak gören bir SBP'nin işlevi olabileceğini düşünüyorumn

(*) *Erdal Talu ve Zülfü Dicleli'nin BİRLİK dergisinde çıkan yazılarında bu görüş açık ve nettir.*

OSMAN SAKALSIZ

Değişen Görüşler ve Değişmeyen Çevre; İki İmaj-İki Parti

SBP'nin kimliği bu partinin adında özetlenmektedir. Parti sosyalizm amacını benimsiyor ve sosyalizm amacını benimseyenlerin birliğini savunuyor.

Bu gayet açık bir kimliktir.

Bilindiği gibi marksizm kendisinden önce de varolan sosyalist hareketin içindeki eğilimlerden birisidir. Ütopik sosyalistler, anarşistler ve diğerleri de bu akımın içinde yer almıştır. Örneğin Paris Komünü marksist olmayan sosyalistlerin yönetiminde gerçekleştirilmiştir.

SBP, kapılarını marksizmin farklı eğilimlerinden sosyalistlere, Leninistlere, Troçkistlere, yeni-sol marksistlere, Euro-komünizm türü marksizmi savunanlara ve marksist eğilimli sosyal demokratlara olduğu gibi, marksist olmayan sosyalistlere ve bu arada sosyalist akımla bütünleşmemiş feminist ve çevreci eğilimlere açmıştır.

SBP bu genişliği taktik amaçlarla benimsememiştir. Bunun kanıtı, söz konusu bütün eğilimlere parti içinde kendilerini özgürce ifade etme hakkını tanıyan parti tüzüğüdür. "Yabancı unsurları" parti de "eritme" gibi monolitik partilere özgü bir genişlik değildir bu.

SBP'nin bu genişliğe gerçekten ulaşıp ulaşamayacağı ayrı bir tartışma konusudur. Fakat SBP'nin sahip olduğu kimlikle ve onun savunduğu genişlik temelinde bir parti düşüncesi ilerici, sol kamuoyu tarafından kabul görmektedir.

SBP o nedenle işlevli bir partidir. İlerici kamuoyunun istek ve özlemlerine uygun bir projeyi temsil etmektedir. Bu projenin hayata geçmesi ise, partinin çok sesli uyumuna, politik mücadelede çalışanlardan yana etkili tutum

almasına, devletçi sosyalizme, totalitarizme karşı insanı merkeze koyan, demokratik bir sosyalizm alternatifi geliştirmesine çok yakından bağlıdır.

Hiçbir parti için uyum, hiçbir eylem çizgisi ve hiçbir sosyalizm projesi, bir partinin başarısını otomatik olarak garantilemez. Daha pek çok koşulun varlığı de gerekir. Biz bunların neler olduğunu kesin olarak bilemesek de, bildiğimiz bir şey vardır. Kendi kimliğini ve varlığını şüpheli hale getiren bir parti yıkılmaya mahkumdur.

Sosyalizm açısından içinde yaşadığımız zor anda, yaratıcı tartışmalar, ortaya atılan yeni görüş ve öneriler ne kadar gerekliyse, paniğe kapılmamak, soğukkanlılık, irade birliği ve sağlamlığı da o kadar önemlidir. Eninde sonunda partiler insanların eseridir. O insanlar geniş bir yelpaze içinde de olsa bir arada kalmayı başardıklarında, en azından zorlukları aşma olanağını elde tutmuş olacaklardır.

Buna karşılık, SBP içinde ve dışında yer alan bir çevre leğendeki pis suyla birlikte bebeğide atma yolunu tutmuştur. Örneğin E. Talu'nun yazdığı bir yazıda, sosyalizmin seçenek olmaktan çıktığı ve SBP'nin de işlevini yitirdiği ilan edilmiştir.

Bu çevre SBP'nin gelişme zorluklarını, özlenen genişliğe ulaşamayışını, başarısızlıklarını, kendi iddialarına dayanak yapmaktadır. Oysa benim ve birçok kimsenin kanısına göre, bütün bu olumsuz gelişmelerde, söz konusu çevrenin önemli bir rolü vardır. Başından beri ilerici kamuoyunda SBP'ye karşı duyulan kuşkuların önemli bir kısmı, bu partinin kimliğinden değil, asıl olarak adı geçen çevrenin SBP kuruluş süreci boyunca, TBKP'nin yasallaşması bahanesiyle izlediği güven vermeyen tutum ve davranışlarından kaynaklanmıştır.

"Marksist gelenekten kopmaktan" söz eden bu çevre, Bu geleneğin ağır bir yük oluşturduğu kanısındadır. Fakat gelenekler insanların dışında dolaşan hayaletler değildir. SBP için gerçekten de (eğer bu çevre gibi konuşmak gerekirse) asıl ağır yük oluşturan gelenek, bu çevrenin ardında bıratığı gelenektir. Bu çevreye bakan her insan, o çevre kendini nasıl tanıtırsa tanıtsın, bu asıl ağır yük oluşturan geleneği hatırlamaktadır. Öyle ki, adı geçen gelenekten kaçınmış, SBP kuruluş sürecine katılmamış ya da bu süreçten kopmuştur birçok insan. Böyle olduğu halde, SBP'yi oluşturan diğer çevreler sırtlarına bu türden bir yük almayı, bu çevre ile birlikteliği sosyalizm için gerekli saymışlardır. Şimdi dönüp kendi geleneğinin yarattığı zorlukları SBP'nin varlığına karşı kullanmak, onu bu gelenekten kopmayışla suçlamak çizmeyi aşmaktır.

Bu çevre, SBP içindeki görüş ayrılıklarını, bilinçli olarak, bir parti bünyesinde aynı anda varolması olanaksız duruma getirmek için elden gelen her şeyi yapmaktadır. Parti kimliğini ve parti varlığını reddetme ile savunma şeklindeki saflaşma, bir parti için saflaşmadan çok iki ayrı parti arasındaki karşıtlığa çok benzemektedir. Gerçekten de böyle iki parti vardır. Birisi "SBP", ötekisi "TBKP"dir. SBP'nin işlevsizliği iddia edilirken, TBKP'nin hukuki gerekçeleri çok aşan bir temelde korunuyor olması rastlantı sayılmaz.

Parti sosyalist amaçlarını ve kendi yaşama hakkını dıştaki güçlerin karşısında savunacağına, bu mücadeleyi kendi dar çevresinde, kendi içinde bu çevreye karşı vermek zorunda bırakılmıştır. "Reel sosyalizmin" yenilgisi, bu türden sosyalizmi savunmanın tekelini elinde tutan bu çevre tarafından partiye karşı bir silah olarak kullanılmaktadır. "Reel sosyalizmi" savunmanın tekelini elinde tutmuş bu çevre, parti karşısında açık bir özeleştiri yapmak ve partiye hizmet etmek yerine partinin varlığına karşı tutum almaktadır.

Bu yapay ve içtenlikten yoksun kampanya partide büyük bir karışıklığa yol açmıştır. Bu anormal durumun yaratılmasında sosyalizmi ve SBP'yi savunanların günahı yoktur. Karışıklık birkaç yıl içinde marksizm-leninizmden marksizme, marksizmden marksist yenilenmeciliğe, marksist yenilenmecilikten kendi başına bir amaç haline gelmiş, her gün biri diğerini tekzip eden bir yenilenmeciliğe doğru evrilen bu çevre tarafından yaratılmıştır.Ünlü oportünitesi ile bu çevre, aslında kendi geçmiş çizgisinin uğradığı her yenilgiyi, SBP'nin yenilgisi gibi ilan etmekte, birçok insanı manen yıkıntıya sürüklemektedir.

Tek tek insanların gelişmelerden şiddetle etkilenmeleri, örgütsüz oldukları için akıntıya kapılmaları, o görüşten bu görüşe doğru savrulmaları şaşırtıcı değildir. Ayıp da değildir. İnsani bir olgudur. Fakat burada kişisel değil, öteden beri bilinen bir çevrenin sergilediği örgütlü bir savrulma sözkonusudur.

Bu iç dayanışması olan dar çevre, şimdiki platformu temelinde oluşmamıştır. "Komünist" platformla ortaya çıkmıştır. "Leninist parti modelini" savunmuştur. "Türkiye'nin güçlü komünist partisine ihtiyacı var" sloganıyla eyleme geçmiştir. Bir çoğu yarım yüzyıldır KP'nin yasal çalıştığı günleri görmek için yaşamış olan eski komünistlere bu "komünist" sloganlarla yanaşmıştır. SBP'nin kuruluş sürecinde "komünist" adına itirazlar geldiği zaman bu çevrenin sözcüsü, "Komünist Manifestonun da mı adını değiştireceksiniz" diye meydan okumuştur. Bazı TİP kökenli TBKP yönetici ve üyeleri "eski yapılar yenilenemez" dediğinde, bu çevre hapisha-

nelerden kongre toplama çağrısı yapmış ve çoğunluğu olanın partiyi yönetme hakkı olduğunu ilan ederek TKP-TİP birliğine son vermiştir. Kongreyi böyle toplamış, TBKP yönetimine böyle geçmiştir. Bu çevre son ana kadar, iktidardaki ya da muhalefetteki komünist partileriyle temas tekelini elinde tutmaya çalışmıştır.

Şimdi bu çevre, yine aynı çevre olduğu halde, onun platformu yüzseksen derece değişmiştir.

Bu hadisede, inandırıcı olmayan, güven vermeyen bir yan vardır. Bir zamanlar işittiğimiz ve bizim partimiz tarafından tutulan protokolde bulunan "komünist amacını gizler" sözleri ister istemez aklımıza geliyor. Komünistlerin amaçlarını gizlemedikleri Marx tarafından yazılmıştır. O halde biz bu sözleri, sözkonusu çevrenin bu tutumu olarak anlıyoruz. Bu bizim TİP-TKP birlik sürecinde defalarca şahit olduğumuz işle eylem arasındaki derin çelişkiyi ortaya koyan bir olgudur.

Bu çevrenin özelliği neyi söylediklerinde değildir. Bunları niçin söylediklerinde ve yarın ne söyleyeceklerinin bilinmez oluşudur.

SBP'de yürütülen kampanyanın boyutları aslında SBP'yi çoktan beri aşmış bulunmaktadır. Bu kampanyayı yürütenler, SBP'yi Türkiye'nin politik hayatında özel bir rol oynamak için bir kürsü olarak kullanmaktadırlar. Yazımı bitirirken buna kısaca değinmek yararlı olacaktır.

SBP'de sosyalizm amacına, marksist kimliğe itiraz edenlerin,neden dolayı TBKP'nin varlığına dayanarak komünist imajını sürdürdükleri herkesin kafasında soru işareti uyandırmıştır. Gerçekte ise, böyle bir komünist imajı, günümüz Türkiye'sinde sanılandan da önemli bir işlev görmektedir. Aslına bakılırsa, bu imaj militan sol çevrelerde yıpranmıştır. Eski TKP'ye tepkiler sürmektedir. Kamuoyu hala anti komünist önyargılara sahiptir. Bu açıdan bahis konusu çevre, TKP ya da komünist kimliği ve imajıyla özel ve bağımlı bir rol oynamaktadır.

Bir ara, soldan ANAP'a doğru yönelen bazı eski solcular, alay konusu olmaktan kurtuluş yollarını ararken, bu çevrenin ANAP tahlillerine dört elle sarılmışlardır. ANAP'ın kendisini çağdaş, liberal, yenilikçi bir parti olarak tanıtma çabalarında bu çevrenin beklenmedik çıkışları yardımcı olmuştur. ANAP kurmayları "modası geçmiş" solculara karşı, bu "komünistlerin" tanıklığını severek benimsemiştir.

Şu sıralar bu çevre, asıl eleştirisini ANAP'a değil de, örneğin Cumhuriyet gazetesindeki bir avuç dürüst demokrata yöneltivermiştir. Bu kadroyu tasfiye ederken hala solcu gibi görünmek isteyen (ve okuyucu-müşteri açısından öyle de görünmek zorunda olan) gazete patronları ve belirli kimseler, "komünist"lerin tanıklığından en az ANAP kadar hoşnut kalmışlardır.

Yarın aynı "komünist" tanıklık, üzerindeki sağcılık, Amerikancılık şüphelerini silmeye çalışan Baykalcı grup için de işlevli olabilecektir.

Sosyalizmin dünya çapında karşılaştığı olumsuz gelişme ortamında, sosyal demokrasiye doğru değil, sağa doğru gidişi meşrulaştırma, onu yenilikçilik gibi tanıtma, "reel sosyalizm"den boşalan yeri sağın doldurma manevrasından başkaca bir şey değildir. Yeni bir sosyalist akımın güçlenmesini ya da sosyal demokrasinin radikalleşmesini önlemenin yollarından biridir.

Bu çevre böyle bir sağa kayış sürecinde bilerek ya da bilmeyerek küçük bir rol oynamaktadır. ANAP'lıların dediği, Cumhuriyet patronlarının demekte olduğu ve Baykalcıların diyeceği hep şudur: "Sağ-sol kutuplaşması geçmişte kaldı, bunu çağdışı solculardan, devletçilerden, elitist aydınlardan başka savunan kalmadı, komünistler bile bizim çağdaşlığımızı, yenilenmeciliğimizi onaylıyor..."

İşte bütün bunlardan dolayı, komünist imajı, TBKP'nin varlığı ve bu partideki makamlar, bu çevre çoktan beri komünizmle ilişkiyi kopartmış olsa bile, işe yaramaktadır, sahiplerini politika gündemine taşımaktadır.

Bu ise, piyasa ekonomisinden piyasa politikasına doğru geçiştir. Sahiplerine ne kazandırırsa kazandırsın, böyle bir rol emekçilerin işine yaramayacaktır.

Bu dar çevre, eskiden nasıl "marksizm-leninizm ve proletarya enternasyonalizmi" tekeline sahip çıktıysa, şimdi de "yenilenmecilik" tekeline talip olmuştur. Dışta "komünist" imajıyla belirtilen rolü oynarken, parti içinde de "yenilikçilik" imajıyla güç kazanmaya çalışmaktadır. SBP'deki varlıkları ile TBKP'deki varlıkları bu ikili role uygundur.

Bu çevreye yenilikçi görüşler nedeniyle destek veren insanları, bu eleştiri kapsamına almadığımı söylemem bile gereksizdir. Onlar zirvedeki politik hesaplardan habersiz içtenlikli bir muhasebe süreci yaşıyorlar.

Gerçekte ise bu muhasebeyi hepimizin (ben de birlikte) yaşaması gerekmektedir. Öyle ki, bu çevreye karşı şu anda mücadele edenlerin de inandırıcılığı böyle bir muhasebeyi yapmaya yakından bağlıdır.

Ama her ne olursa olsun, şu anda SBP'ye sahip çıkmak bu partiye emeği geçmiş, üye olsun olmasın herkesin ortak sorumluluğudur. Bu partiyi ilk önce eski geleneklerden, olumsuz adet ve göreneklerden kurtaralım. Sonra onun geleceğini tartışalım. ■

ORHAN KARACA

Sosyalizm ve Bugünkü İşçi Sınıfının Durumu

Son yıllarda gelişen teknolojik gelişmeler işçi sınıfı üzerine yeni tezleri geliştirdi. Bir çoğu da sınıfı canlı canlı mezara gömdü. Teknolojik gelişme yeni değildi. Üretim güçlerinin gelişmesinin üretim ilişkilerini belirlediği marksist tez kendini bir defa daha doğruladı. Yeni tezler bilimsel değildi. İstatistiklere değil varsayımlara dayanan, daha çok bilgi-kurgu tezler demek daha doğru olur. Hemen belerteyim K. Marx ve Engels'in ünlü Paris işçi sınıfı artık Türkiye'nin en ucra köşelerinde, Afrika'nın eski balta girmemiş ormanlarında var. 20. yüzyıl sonlarına doğru dünya işçi sınıfı nicel ve nitel olarak 19 yüzyıl işçi sınıfından daha büyük bir formasyona sahiptir. 19. yüzyıl işçi sınıfı üzerine kurulan marksist düşüncenin bugün eskidiğini söylemek gülünçtür. Bunu sınıfın bugünkü formasyonuna bağlamak ise sebep netice olarak oldukça gariptir.

Bugün durum nedir? Marksist teoride teknolojik gelişme maddede maddeleşen emek miktarını daha da yoğunlaştırır denir. Aynı iş gününde ileri teknoloji ile eskiye göre daha kaliteli ve daha fazla mal üretilir. Aklıma Engels'in İngiliz işçi sınıfı ile ilgili örneği geldi birden: İşçiler yeni makinaları kırarlar, bu makinalar bizi işsiz bırakacak diye. Aynı işçi sınıfı sonra anlar ki bu makinaları kullanarak daha fazla üretir ve daha fazla ücret alabilir ve aynı tarihteki kurgu-bilimci teorisyenlerimiz ortaya çıkar ve bugünkü teorileri atar. İşçi sınıfı ölüyor tabii marksizm ve sosyalizmde beraber. İşçi sınıfı o günden bugüne şanlı bir sınıf tarihi yazdı. Yendi, yenildi, amma velakin ölmedi. Sizin için ölmüş olabilir amma bırakın milyonlarca emekçinin bir partisi ve kendisine ait bir düzen sosyalizmin umudu olsun. Zaten siz isteseniz de istemeseniz de sınıf var oldukça ona ait örgütlerde var olacaktır. Çünkü sınıf mücadelesi devam ediyor. Bu yazıyı yazdığım gün Fransız işçi sınıfı genel grevdeydi. Paris sokaklarında "ölü" işçi sınıfı onbinler olarak yürüyordu. Hani ozan İhsani'nin dediği gibi "dün geceki düşümde 70 bin dev işçim kalktı yürüdü", 70 bin değil yüzbinlerce işçi greve gitti, yürüdü. Ölüler mezarından uyandı yeterki bizde kendi kazdığımız mezardan uyanalım.

Peki hiçbir şey de mi olmadı yani denecek, oldu, bugün işçi sınıfı daha yetenekli bir sınıf oldu. Sınıf formasyonu daha güçlendi.

"19. yüzyılda işçi sınıfı aptal ve lümpenlerden oluşur ve bu sınıf hiçbir şey yönetemez" deniyordu. 19. yüzyıl işçi sınıfının genel karakteri kol emeğine dayanmasaydı. Kafa emeğine dayanan kesim şu bizim "işçi aristokrasisi" dediğimiz kesim ise azınlıktaydı. İşte bugün bu değişti, kol emeğine dayanan sınıfsal formasyon erirken kafa emeğine dayanan sınıfsal formasyon güçlenmeye başladı. Bugün kafa emeği ile çalışan kesim, sınıfın Avrupa'da % 70-75'ini oluşturur. Emeğini satarak yaşayan insan sayısı ise toplumun yüzde sekseni. Artık mühendisler, teknisyenler vb. kesim Avrupa işçi sınıfının genel yapısını oluşturuyor. Kol emeği ile çalışan işçi sınıfı eriyor yerini daha nitelikli bir işçi sınıfına bırakıyor. Zaten bu güne kadar hemen hemen tüm marksistlerde böyle olacak dememişlermiydi...

Bu yeni yapılaşma üretim araçlarının özel mülkiyeti ile üretimin kollektif karakteri arasındaki ilişkiyi nasıl etkilemiştir? Eskiden on bin işçinin çalıştığı fabrika bin işçiyle çalışır olmuştur hepsi bu kadar. Üretim artmıştır herkesin ihtiyacı kadar bir üretim için şartlar olgunlaşmıştır. Dünya devletlerinin silahlanma bütçesini ihtiyaca göre üretime kaydırırsanız dünyada ne işsiz ne de aç bulmak mümkün olmaz herhalde.

Elvedacı kesimin dediği olabilir mi? Teknolojinin gelişmesi işçinin bulunmadığı üretim birimleri yaratabilir. Bu gün böyle bir ipucuyla karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. Ve bugünün gerçeklerine, somut şartların somut tahliline dayalı politika üretilebilir. Yoksa kurulan ileri teknoloji hayaline dayalı hayali politikalar üretmekten ileri gidemeyiz. İşçi sınıfının hem nicel hem nitel olarak geliştiği ülkemizde böylesi bilgi-kurgu hayallere politik hayat yaşama hakkı vermez.

Milyonlarca İşçiyi Mezara Gömen Bir Teori Yolumuzu Aydınlatamaz.

70 bin Zonguldak maden işçisinin yürüyüşe gittiği bir dönemde işletmelerin kârlılık oranı gerekçe gösterilerek sınıfa karşı politik manevralar yapılmak istenmiştir. Maden kömürü A ülkesinde bizdekinin yarı fiyatı, daha kaliteli, bir de siz kalkıp ücret artışı istiyorsunuz denmiştir. Bir kısım aklı evel solcu da bunu desteklemiştir. Üçüncü Dünya ülkelerinde genel olarak sanayi geri teknoloji ve yeterli olmayan işçi kalifikasyonu ve az bir sermaye ile çalışır, dolayısıyla Türkiye ekonomisindeki yaklaşık tüm sektörler dünya pazarına göre kalitesi düşük fiyatı yüksek mal üretirler. Aynı teori tüm alanlara vurulduğunda ekonominin tamamını kapatmak gerekir. Tabii ihtiyacı da dolar vererek almak gerekir. Bütün işçileri sokağa atan, üretim birimleri kapatılmış bir ülke düşünülemez. Ama böylesi saçma bir teori solda bile yankı bulur. Ne demeli belki bir hikmet de onda vardır her halde.

Yapılması gereken modernizasyon, yeni teknolojiyi kullanabilecek bir eğitim ve işyerlerinde elde edilen kârın yatırımlara yönlendirilmesidir. Liberalizmin safsata teorilerinin solda yankı bulması üzücü ve anlaşılmazdır. Elvedacılıktan çok değişik yönlere yalpalayan ve sonunu nerede alacağı belli olmayan bu kesime karşı mücadele elden bırakılmamalıdır.

Liberalizmin vahşi kapitalizmi dünyada çoktan iflas etti, bizim solun beceriksizliğinden ülkemizde halen ayaktadır. Sosyalizmin yeni perspektiflerini tartışmak yerine, acizliğin teorilerini tartışmak zorunda kalmamız kötü bir durumdur. Bunun sorumlusu burjuvazinin bulanık suyunu sol içine de akıtmak isteyen kesimdir. Bu kesimin dediği, uluslararası yeni yapılaşma, işçi sınıfı ölüyor, sosyalizmin adı kirlendi, (sanki sorumlusu kendileri değilmiş gibi,) biz başka alem isteriz, bizi hiçe sayanlar bundan sonra bilsin her şey biziz denecek yerde. Kapitalizme karşı kazan kaldıran işçilere de sol gösterip sağdan vurarak. Olmaz böyle şey.

Pazar ekonomisinin vahşi kanunları yanında milyonlarca emekçinin çıkarları ve dayatacağı toplumsal kanunlar da olacaktır ve bu sınıf mücadelesi yeni tarihi de yazacakır. Bu tarih size de gereken cevabı verecektir.

Ne Yıkıldı...

Bu adam gelişmelerden bir ders çıkarmamış denecektir. Tabi ders çıkardım, ama bu arkadaşlarla aynı sonuçları çıkarmadım. Ne yıkıldı? Sınıf adına, ama ona rağmen kurulan, demokrasiden nasibini almamış parti, devlet. Yöneticilerin seçilmediği, bürokrasinin işçi sınıfı ve toplumun diğer kesimlerinden ayrı, egemen ve sömürücü bir sınıf olarak örgütlendiği, bütün mülkiyetin devlete, ama devletin bir avuç bürokrasiye ait olduğu bir çeşit devlet kapitalizmiydi yıkılan. İyiki yıkıldı, hiç olmazsa sosyalizmin önünde engel olmaktan çıktılar. Sosyalizmin umudunu bu karanlık rejimler karartılar. Bir vatandaşın bir şehirden bir şehire gitmek için polisten izin aldığı bir rejimin yaşaması mümkün değildi, ama adının, sosyalizm olması mirasın bütün pisliğini tüm solun başına yıktı. Yıkıntı birçok kişiyi ve örgütü yıktı ve çok da iyi oldu, karanlıktan aydınlığa başka türlü çıkmak da mümkün değildi. Bugün geleceğe ait daha umutlu bakmak mümkün. Dünya işçi hareketi bu rejimlere karşı giderek tavır almıştı. Fakat bürokratik rejimlerin yoğun propagandası karşısında gereken gücüde toplayamamıştı, bugün diyecekleri kalmadı. O kesimde de son gelişmeleri doğru değerlendiren birçok arkadaşımız çıktı.

Milyonlarca işçi ve emekçinin bir işçi -sosyalist- partisi, adam gibi yaşamak istedikleri bir sosyalist düzen umudu bırakınız olsun. Biz marksistlerin görevi onlara engel olmak değildir. Parti bir araçtır ve görevini görmelidir. Türkiye'de sosyalist solda bir işçi partisi boşluğu vardır bu doldurulmalıdır. Görev budur.

İkinci Enternasyonal-Ciler Mi?

Bunca yıldan sonra Amerikanın keşfine çıkmaya gerek yoktur. İkinci Enternasyonal partilerini yeniden anlatmak istemiyorum. Bizim bugün geriye dönmemiz gerekmez. Yapmamız gereken 1.2.3. Enternasyonal geleneklerinden gerekli dersi çıkarmak ve geleceğe ait alternatif politikalar üretmek. Yeni bir gelenek yaratmaktır, teslimiyet değil.. Alternatif politikaları Türkiye solu olarak tek başımıza üretebilir miyiz? Belki, ama en azından üretmeye çalışmalıyız. Ama teslimiyetçi bir çizgiyle bu olmaz, zaten bugüne kadar da olmadı.■

Z. AYDAN ALİM

Son Sözünüzü Söylediniz mi?

Geçmişte Sosyalist olarak adlandırılan ülkelerde rejimlerin birbiri ardından yıkılması, ve reel sosyalizmin büyük bir prestij kaybına uğradığı böyle bir zaman diliminde "Marksizm"den kurtulmak isteyenlerin olması anlaşılır bir şeydir. Bu nedenle Zülfü Dicleli'nin de Marksizmden kurtulmak istemesine söyleyecek bir sözümüz olamazdı!... Ne var ki Zülfü Dicleli bunu öylesine bir tarzda yapıyor ki bizim de bu tarza karşı söylecek şeylerimiz olmalı dedim kendi kendime.

Yazımın konusu öncelikle Dicleli'nin Birlik dergisi 6. sayısındaki "Marx'tan değil Marksizmden kurtulmalıyız" yazısı ve sonrada diğer düşünceleridir.

Sorun Dicleli'nin yazısının başlığı ile başlıyor. "Marx'tan değil Marksizmden kurtulmalıymışız. Kurtulmalıymışız çünkü kendisi çoktan kurtulmuş. Kurtulma terimi burada önemlidir. Marksizmin öldürülmesi gereğini kastederek "kurtulma" sözcüğünü yanlızca SBP tabanından gelecek tepkileri düşünerek kullanmış. Bizzat Marksizm kavramı doğru olmayan, hakikatı yansıtmayan bir kavram bir yanılsama imiş ve gene Zülfü Dicleli ortada kurtulunacak Marksizm falan yok diyerek Marksizmin ipini çoktan çekmiş. Marksizm zaten bir yanılsama olduğuna göre de bize önerisi yanlızca bu yanılmadan kurtulmak oluyor dolayısıyle. Haydi beyler şu buz üstüne yazdığımız Marksizm yazısını silip kurtulalım... Yalnız anlayamadığım niçin kurtulmalıyız diyorda kurtulmalısınız demiyor? Yoksa hepimizi aynı kayıkta mı düşünüyor? Ya da kalenin içeriden daha kolay mı fethedileceğini hesaplıyor?

Bugün Marksizme dayalı olarak kurulmuş reel sosyalizmin çöküşünü yaşıyoruz ve nedenlerini tartışıyoruz. Bu tartışmaların daha çok zamanımızı alacağı açıktır ve bence bu tartışmalar enine boyuna yapılmak zorundadır? Neden kitle insiyatifinin önüne parti insiyatifi geçirildi? Sendikalar neden işlevsizleştirildi? Merkezi devlet neden güçlendirildi? Merkezi planlama ülkede neden sabun kıtlığına sebep oldu? Silaha ayrılan GSMH'nın % 25'i üretim üzerinde nasıl bir etki yaptı? Parti içi ve dışı demokrasiyi uygulamanın yolu ne idi? gibi yüzlerce binlerce soruyu biz Marksistler yazacağız, dünya yazınından çevireceğiz, tartışacağız ve sorgulayacağız. Bence Dicleli'nin kendini kurtarmaya çalıştığı nokta burasıdır. Kendini kurtarmanın da ötesinde kestirip atmacı tavrıyla bu tartışmaların üstünü de örtmeye çalışmaktadır. Yaşanan moral çöküntüsü, prestij kaybı ve emperyalizmin ideolojik üstünlük saldırılarından yararlanarak bu derinliğine tartışmalardan bu çözücü, sorgulayıcı fikir üretme sürecinden bizi sistemli olarak uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Çünkü sistemli bir şekilde bilinç çarpıtmaktadır. Bittiği kabul edilen Maksizmin sorgulanması, sosyalist toplumun yeni bir versiyonunun veya sosyalist üretimin yeni bir versiyonunun oluşturulması, reel sosyalizm uygulamalarından ders çıkarılması gerekmemektedir. Çünkü Dicleli'ye göre bu sayfa kapanmıştır. Dicleli Marksizmden kurtulmak isterken de 3 sayfalık yazısında tek bir kelime bile sosyalizmden bahsetmemiştir. Bu da çok anlamlıdır. Çünkü adı Sosyalist olan bir partinin yayın organında sosyalist ve sosyalizm diye bir şey yoktur. Yanılsamadır demesi abestle iştigal olacaktı. Bunu düşündüğü için Dicleli yazısında sosyalizme hiç yer vermeden direkt Marksizm ağırlıklı yürütmüştür yazısını. Bu politik kurnazlık değil de nedir sizce?

Esasen kapitalizm diye de bir şey yoktur. Çünkü "Marx... teorik çalışmasının ağırlığını kapitalin hareket yasalarını ortaya çıkarmaya verdiyse de onda kapitalizm kavramına da pek rastlanmaz" diyor Dicleli. Sözümü bağışlayın "sizi gidinin Marksistleri" diyor Dicleli, öyle sosyalizm kapitalizm falan yok aslında bunlar bir yanılsamaymış.

Bütünsel teori de payını almış yazıda: "Eğer bütünsel, her şeyi kapsayan bir teori bir düşünce sistemi olmayacağını kabul edersek" diyor. Bütünsellikle herşeyi kapsamak ayrı ayrı şeylerdir oysaki. Zülfü Dicleli bunu bilerek yapıyor. Her şeyi kapsayan bir düşünce sistemi olamaz ama bu nasıl oluyor da bütünlüklü bir düşünce sistemi olamaz anlamına gelebiliyor anlayamadım. Dicleli gene kurnazlıkla bütünlüklü bir teori olamayacağı iddiasın-

dan yola çıkıp kapitalizm, sosyalizm, komünizm gibi sistemlerin olamayacağına varmaya çalışıyor. Benim bu yazıdaki amacım Marksizmi savunmak değil, Marksizm tartışılacaktır, reel sosyalizm bir olgudur ve sorgulanacaktır Dergimizde bu anlamda insanların teori ağırlıklı yazıları vardır, ve tüm dünya üzerinde de çok şeyler yazılacaktır. Ancak Zülfü Dicleli yaklaşım tarzı ile bunun önünü kesmeye çalışmaktadır. Bunu da yaparken kafası çok karışmış ya da bilinçli olarak yukarıda sergilediğim hataları yapmakta.

28.9.1991'de İstanbul ilinin toplantısında konu seçim politikası iken bu parti kimliği tartışmasını bir kez daha açmış ve ardından politika yapılamamasının suçunu sosyalistim diyenlere atarak vicdanını rahatlatmış ve hatta SBP'de hâlâ Marksist ve sosyalistler varsa onlarıda Sosyalist Parti'ye gitmeye çağırmıştır. Artık Dicleli parti tabanını kimliksizleştirme, Marksizmin iç tartışmasının önünü tıkama girişiminden de öte parti çoğunluğunu temsil eden sosyalist, Marksist insanların başka partilere gitmesini önererek bizzat sosyalistim diyenlere saldırı ve hakaret noktasına vardırmıştır işi.

İş düşünce dekleresinden çıkıp hakaret buyutuna varınca ben de kendisine yönelik olarak diyorum ki!...

1) Zülfü Dicleli Birlik dergisindeki yazıları ile SBP'lileri ayrıştırmaya, bölmeye çalışmakta, partimizi sürekli kimlik bunalımını tartışır duruma sokmaya, ısrarla dergimizde, GYK toplantılarında, İstanbul il toplantısında gündemimizi bu noktada belirlemeye çalışmakta her konunun önünü "siz sosyalistler" "biz yenilikçiler" diyerek kesmeye çalışmaktadır.

2) Bunu yaparken yalnız ve yalnız Sovyet modeli sosyalizmin çökmesi doğrultusunda yüzeysel, ikna edicilikten uzak, sıradan eleştiriler getirmekte. Israrla Marksist ideolojiden "Sovyet modeli" dışında hiç bir model çıkamazmış gibi bir zorlamayı dayatıp, Marksizm, sosyalizm-sovyet sosyalizmi çarpıtmasında bulunmakta. Marksizmin yüzyılı aşkın tarihi birikiminde bu modele hiç eleştiri gelmemiş, hiç tartışılmamış gibi davranmakta, Buharin, Zinoviev, Mao, Troçki, Carr, Bettelheim, Thomson vb. hiç var olmamış gibi lanse etmekte, Sovyet modelinin hem kendi içinde hem kendi dışındaki yine Marksist yazarlarca, kuramcılarca yapılan eleştirilere hiç değinmeden üst örtmesi yapmakta kendi geçmişinden kaynaklanan Sovyet modeli tabusunun yanılmışlığını tüm sosyalistlere yıkmaya çalışmaktadır.

3) SBP'yi kuran sosyalistlerin, Marksistlerin son yıllardaki değişim ve yol almışlığını göremeden, yasal partili mücadeleye SBP'li Marksistler inanmış iken 3-5 kişi ile yapılacak darbeci kriz devrimciliği gündemimize dönmemek üzere bir kenara bırakılmış iken, tek parti diktatörlüğünden çok seslilik, çok partililik gibi sovyetik modelde hiç rastlanmamış bir konu önümüze konmuş iken Stalinist hiçbir uygulama bu partide hayat bulmaz iken, sosyalist toplum, sosyalist insana ulaşma bugünden önümüze konmuş iken, devleti bu günden daraltma düşünülür iken, kitle insiyatifi, kitle meşruiyeti, kitle katılımı en önemli şiarımız olmuş iken Dicleli'nin bunları "yeni" değil de ne olarak gördüğünü çok merak ediyorum. Bunlar çok önemli değişim noktalanmızdır ve Dicleli'nin SBP'li sosyalistler hâlâ ortodoks takıntıları olan insanlar olarak görmesi de herhalde kendi yanılsaması olsa gerek. Yukarıda saydıklarım önemli değişimlerdir ve detaylandırılırsa kendi içinde bir sosyalizm modeli de vardır. Bu model önümüzdeki günlerde kafalarda daha da somutlanacaktır.

Dicleli SBP'li sosyalistleri SP'li sosyalistlerden ayıramadığı sürece bu kör doğüşü devam edecek ve Dicleli bu tavrıyla hayatında yarattığı saplantılı, yenilenememiş, sovyetik modelin savunucusu SBP'li Marksistlerle dövüşüp duracaktır.

4)Dicleli halen yurtdışı ve hatta kuzey patentli bir düşüncenin versiyonu olmaya devam etmekle kendi değişmemişliğini (kuzey politikasının takipciliği anlamında) görememektedir.

5) Dicleli SBP'nin içinde TBKP kongrelerinde yaşananların bir tekrarına hazırlanmaktadır.

6) Zülfü Dicleli düşüncelerini bir parçada veya kerede değilde alıştıra alıştıra parça parça ifade etmekte ve hatta bazen geri dönüşler bile yapmaktadır. Aksi takdirde Marksizm tartışılabilir, tabu değildirden yola çıkılarak aslında Marksizm diye birşey yoktur diyemezdi.

7) SBP'nin ekonomik politikasını dışa açılma, rasyonalleşme, özelleştirme olduğunu ifade ederek işçi ve köylüyü de kayıralımı ilave ederek alternatif önerisini yapmaktadır. Sosyalistler bizatihi kapitalizmin kendisine karşı çıkarlar, sosyal demokratlar ise olumsuzluklarına. Şimdilik Dicleli kapitalizmin olumsuzluklarını eleştirerek şu bildiğimiz sosyal demokrasiyi biraz yeni, biraz çağdaşlaştırarak bize sunuyor ama ne malum belki Zülfü Dicleli hâlâ son sözünü söylememiş olabilir mi?■

YUNUS GÜLER

Sağı Solu ile Siyasal Yaşamımız ve Yenileşme

İktidar partisi ve iktidara yakın mevcut klasik partiler etkin para gücü, basın ve iletişim tekellerinin yoğun desteği ile seçim dönemlerinde kamuoyunun ilgi odağı olabiliyor. Seçim dönemlerine mahsus suni geçici canlılığın itici gücü:

A) Kârlı bir sektör haline gelen "siyaset sektörüne" 1 koy 100 al zihniyeti ile yatırım yapan organize siyaset tüccarları

B) Toplumun beklentilerini sömürme ve asıl amacı kamufle için oluşturulan siyasi makyaj ve vitrini fazla ciddiye alan iyi niyetli taraftarlar

C) Basın ve iletişim tekellerinin dolduruşuna gelen umuda ihtiyacı olan geniş seçmen kitlesi

Seçim dönemlerini bir kenara koyarak günlük yaşamımızda sağı ve solu ile partilerin varlığı ve yokluğu bir; klasik partilerde iktidar pastasından pay kapmağa yönelik yapılanmalar sadece meşgul olanları ilgilendiriyor. Olay geçim gailesi içinde çırpınan sade yurttaşa hatta sözkonusu partilerin üye tabanına yabancı, en uç soldan en uç sağa kadar mevcut klasik partiler ve politikacılar topluma güven vermiyor, topluma yabancılaşmış durumda. Doğmatik gerici sol partilerin ve klasik sağ siyasi oluşumların topluma yabancılaşmasının nedenleri arasında ilginç benzerlikler var. Her iki kesimde de ortak; siyasetin yapılanması gündemi, üslubu, söylemi ile sade yurttaşa yabancı olmasıdır. Toplumsal yaşamın yüzlerce boyutundaki olumsuzluklar ilçe, il, genel merkezler düzeyinde mevcut partileri ilgilendirmiyor. Söz konusu olumsuzlukları bugünden olumluya dönüştürmede rol oynama ve bu doğrultuda bir yapılanma, gündem, siyaset tarzına sahip olma görünümleri yok. Siyasete ilgi duyan insan potansiyellerini böylesi güzel ve anlamlı çabalara teşvik eden, bu tür kurumlaşmalara cesaret veren önünü açan ve siyasette yükselmeyi ve iddalı olmayı sosyal ve toplumsal faydası olan bu tür çabalarda aratan bir atmosfer yok. Bu durumda geçim gailesi içinde çırpınan sade yurttaşın mevcut partilere ilgisizliği, güvensizliği doğal. siyaset, iktidar partisi ve iktidara yakın partilerde bu işi kârlı bir yatırım alanı olarak gören örgütlü yiyicilerin yatırım yaptığı kârlı bir sektör haline gelmiş durumda. Yerel yönetim rantı, iktidar rantına göz koyan oluşumlar örgütsüzlüğe itilen toplumun ihtiyaçlarını, beklentilerini ustalıkla sömürerek erk olmakta ve bu yolda, iyiniyetli aydınlar, sanatçılardan çirkinliklerini gizleyebilmek için vitrin ve makyaj olarak yararlanabilmektedir. Bugün ciddi olarak siyasal yaşamı kirleten bir SİYASET MAFYASI olgusundan bahsedebiliriz. İktidar partisi ve iktidara yakın klasik partilerde siyasette YENİLENME, DEĞİŞİM olayını gündeme alan yapılar siyaset mafyası olgusunu aşmak, geriletmek zorundadır.

Parti içi demokrasi, tabanın, toplumsal kurumlaşmaların siyasete ağırlığını koyması, katılımcılık, saydamlık önündeki en büyük engel "SİYASET MAFYASI" dır. Bu olgunun dini, imanı çıkar ve menfaattir, partisi, inancı yoktur. Yalan, hile, naylon üye yapılması, siyaset ağalığı, bizans entrikaları ve saray oyunlarını anımsatan yöntemler bu olgunun üslubudur. Etnik, meshepsel, bölgesel inanç farklılıklarını 3 tane oy için körüklemek Emekçileri suni, sahte gündem ve hedeflerle boğuşturmak bunların tarzıdır. Sağı ve solu ile siyasi partiler "SİYASET MAFYASI" olgusunu etkisizleştirmeden toplumla barışamaz ve toplumla arasına örülen duvarları yıkamaz. Bu da siyasette ciddi bir YENİLENME, DEĞİŞİMLE mümkün.

Siyasal yaşamımızda yenilenmesi gereken nedir?

Adı ne olursa olsun parti insan için vardır. Toplumsal refah ve mutluluk için vardır. Yaşamı güzelleştirmek için vardır. Böylesi güzel ve anlamlı bir hedefin yapılanması, gündemi, söylemi, siyaset üslubu bu amaca paralel olmalıdır. Siyasette yenileşme, değişimden bahsedeceksek ve bu konuda samimi isek Amaçla-Araç arasındaki uyumu, paralelliği sağlamalıyız.

Bugün sağı ve solu ile siyasi partiler söylem olarak güzel ve olumlu şeyler vaat ediyor. Peki hangi partinin yapılanması, gündemi, siyaset tarzı bu söylemle uyumlu? Söz konusu klasik partilerin etki alanı içindeki sağduyulu dostlarımız bu konuda olumlu cevap verebilecekler mi? verselerde buna önce kendilerini inandırabilecekler mi?

Değişmesi, yenilenmesi gereken; siyasetin:

1-Yapılanmasıdır,

2-Gündemi, söylemidir ?

3-Siyaset tarzıdır.

1-Yenilenmesi Gereken Siyasetin Yapılanmasıdır

İktidar partisi ve iktidara yakın klasik partilerde siyaset yalan, hile entrika temelinde yükselmektedir. Bu benim iddiam değil, bizzat bu partilerin en yetkili ağızlarının ilçe, il, genel merkez kongrelerinde basına yansıyan ifşaatlarıdır ki

bu durum sağı ve solu ile siyasal ortamımız için şantaj olarak kullanılması v.s...

Sonuç olarak mevcut klasik partilerde siyaseti sürükleyen dinamikler çıkar ve menfaat yapılanmaları, etnik, meshepsel, bölgesel yapılanmalardır. İktidar pastasından pay kapmaya yönelik yapılanmalar asıl amaçlarını, sıkıntılarını ustalıklı bir biçimde sömürerek gizleyebilmekte ve erk olabilmekte, sonra, ... sonuç malum.

Yalan ve hile zemini üzerinde güzel ve olumlu bir şey üretmek mümkün değildir. Siyasette YENİLENMENİN ilk adımı, siyasi yapılanmaların ülkenin, toplumun, günün ihtiyaçları doğrultusunda cesurca sorgulanması ve yenilenmesidir. Somutlarsak toplumsal çürüme ve çöküntünün çok ciddi boyutlara ulaştığı bir ortamda ciddi hedefleri önüne alan siyasi yapılar kurumlaşmalarında ciddi ve güven verici olmalıdır. Bugün mevcut klasik partileri bu konuda ciddi bulmak mümkün değildir. Ülke çapında çok iyi denetleme koşulu ile partiler üye yenilenmesine gitse ve üyenin sembolikte olsa aidatını bizzat ilçe merkezine gelerek ödeme ve yeni parti kartını alma zorunluluğunda mevcut partilerin üye sayısı 10'sa 1'e düşer diğeri günü saati gelince birilerini delege yapmak için yazılan ve aidatını bir zenginin yatırdığı naylon üye. Seçmenle, parti üyesi arasındaki fark tarif edilmemektedir. Görünmez bir güç diğer bir ifade ile siyaset mafyası ve ona alet olanlar kara bir bulut gibi söz konusu partilerin üzerine çökmüş ve siyasal ortamı kirletmiş, topluma yabancılaşmıştır. Siyaset mafyası tarafından bilinçli olarak sulandırılan siyasi ortamda siyasi seviye ve kalite düşmekte, sözkonusu yapılar üretken, iyiniyetli, idealist unsurları dışlamakta ve olay doğal tabana, topluma yabancılaşmaktadır. Adı farklı özde aynı söz konusu eskimiş tutucu siyasi yapılar toplumsal yaşamın yüzlerce boyutunda yüzyüze olduğumuz sorunlara çözüm üretememekte ama toplumun beklentilerini siyasi sömürü malzemesi yapan birilerini köşeyi döndürmektedir.

Siyaset mafyasını geriletmede ilk adım: Naylon üye yapılanmasının önünün tıkanmasıdır. Seçmenle parti üyesi arasındaki fark tarif edebilmeli, üye özgür iradesi ile bizzat kendisi başvurarak üye olmalı ve üye ilgili olduğu bir boyutta (örneğin yerel yönetim, çevre, insan hakları v.s.) sosyal ve toplumsal faydası olan çabalar ve bu amaçlı kurumlaşmalarda rol oynama teşvik edilmeli, siyasette yükselme, iddalı olma bu tür çabalarda olanaklı kılınmalı ve bunun mekanizmaları oluşturulmalıdır.

2-Yenilenmesi Gereken Siyasetin Gündemidir

Bugün siyaset en uç soldan en uç sağa kadar sokaktaki sade yurttaşın yaşamını ilgilendirmeyen soyut bir gündemle kilitlidir. Farklı söylemlerde de olsa sözkonusu oluşumlar mevcut statükoya hizmet etmektedir. Soyut suni sahte gündem ve hedeflerle meşgul olunmakta ülkenin ihtiyacı doğrultusundaki dönüşümlerde rol oymayabilecek insan potansiyelleri eritilmekte pozitif bir siyasi faaliyetin önü tıkanmaktadır. İktidar partisi ve buna yakın klasik partilerdeki soyutluk sokaktaki sade yurttaşın günlük yaşam içinde yüzyüze olduğu, yüzlerce boyuttaki sorunlara, olumsuzluklara ilgisizlik ona yabancı bir gündem iktidar pastasından pay kapma çekişmesi doğal olarak sade yurttaşa hatta düz parti üyesine yabancı kalmakta onu politik sürece katamamaktadır. Doğal olarak sözkonusu yapı topluma yabancılaşmaktadır. Marjinal sol siyasi oluşumlarda da siyaset soyut bir zemindedir. Gerçi buradaki soyutluğun nedeni iktidar pastasından pay kapma çekişmesi v.s. değil ama gündem, söylem, siyaset tarzı sade yurttaşa yabancıdır.

Siyaset soyut bir zeminden somuta çekilmelidir. Değişmesi, yenilenmesi gereken budur. Siyaset sosyal faydası olan çabalar ve bu amaçlı kurumlaşmalar zemini üzerine oturmalıdır. "Ülkenin, toplumun, bugünün ihtiyacı, toplumun yaşamı bugünden iyileştirme, güzelleştirme amaçlı yapılanma, gündem, siyaset tarzına sahip politik yapılardır." Siyasete ilgili bireyi buna yöneten, teşvik eden bir siyasi atmosfer ve mekanizmalar oluşturulmalı. Siyasette değişme, yenileşmenin anlamı budur. Diğeri içi kof demogojidir. 12 Eylül rejimi bilinçli olarak toplumun kurumlaşmasının önünü tıkamış ve toplumsal kurumlaşmalarla siyasal yaşam arasına duvar örmüşür. Mevcut boşluğu etnik, meshepsel, bölgesel, farklılıkları körükleyerek doldurmuştur. Bunu aşmayı gündemine almayan oluşumların yenileşme nutukları samimi değildir. Rejime yönelebilecek olası toplumsal refleks, suni, sahte kamplaşmalar körüklenerek nötralize edilmiştir. Sosyal Demokrat olduğunu iddia eden bir partide köylü ideolojisi ve ona yönelik etnik, meshepsel, bölgesel yapılanmaların siyasete damgasını vurması tesadüf değildir. Bu olumsuzluğu aşmayı gündemine almayan oluşumların YENİLEŞME nutukları samimi değildir...

3-YENİLENMESİ GEREKEN SİYASETİN TARZIDIR

İktidar partisi ve iktidara yakın klasik partilerde siyaset ortamı, mali imkanları kısıtlı, dürüst, üretken, inançlı insanlara siyasette yükselme olanağı tanımamaktadır. Parayı veren düdüğü çalmaktadır. Bu da mevcut politik yapıları dar gelirli geniş kesimlere yabancılaştırmakta. Gerilim ve kamplaşma ortamını körüklemektedir. Sağı ve solu ile mevcut klasik politik yapılar Ekonomit imkanları sınırlı yetenekli, üretken, inançlı, dürüst insanların siyasette yükselebileceğini somut örneklerle gösterebilmeli bunun mekanizmaları kurulmalıdır. Siyasal yaşamımızda yenilenmesi, değişmesi gereken önemli noktalardan biri

budur. Özellikle sınıf mücadelesinin gereksizliğini savunan siyasi yapılar bu konuda inandırıcı adımlar atabilmelidir. Ezilen, dar gelirli geniş çoğunluk, mütevazi, sade insanlar gerek yerel planda, gerekse ülke genelinde seçme ve seçilme mekanizmalarında kendini ifade edebilmeli, kendini orada görebilmeli. O kapıların şimdi olduğu gibi şeklen açık, fiilen kapalı olması ülkemizin, toplumun yararına değildir. Bu sorunu kamuoyu vicdanını rahatlatacak biçimde aşmadan yenileşme, değişme, çağdaşlaşma söylemlerinde inandırıcı olunamaz. Çatışmacı, ilkel, sığ, dar partici yaklaşımlar terk edilmeli bu konuda uzlaşma, dialog, özgür tartışma ortamı, olumsuzlukları bugünden olumluya dönüştürme amacına yönelik siyaset tarzının somut örnekleri verilmeli. Siyasal yaşamımızda yenilenmenin, değişimin önemli bir noktasıda budur. Ülkemizin ihtiyacı budur. Siyasetçi tipi yenilenmeli topluma tepeden bakan, güden, kurtarıcı edasındaki siyasetçi tipi yerini "Hakları için kurumlaşan, çağdaş yurttaş topluluğuna dönüşme sürecine katkıda bulunan bu adımlarda rol oynayan, siyasi nüfusunu, gücünü bu doğrultuda kullanan yerel önderlere terk etmeli, bunun mekanizmaları kurulmalıdır. Toplumun dönüşmesine katkıda bulunmayan, tam tersine toplumu oy davarı olarak gören, örgütsüz, sürüklenen bir sürü görünümünde kalmasından çıkar elde eden yiyici siyaset tüccarları etkisizleştirilmeden sağı ve solu ile siyasal yapıların toplumla barışması mümkün değildir. Bu durumda yenileşme, değişim söylemeleri ayakları havada içi kof bir slogan olarak kalmaya mahkumdur.

İstanbul 3 Nolu (Kartal-Pendik) seçim çevresinde ANAP oylarının %60 tercihini alarak 1. sıraya yükselen Adnan Kahveci olayı yeni siyasetçi tipini kucaklamaya hazır bir alt yapının siyasi yelpazesinin sağında da solunda da mevcut olduğunu göstermiştir. Yeter ki birileri bu konuda daha ileri, daha güzel adımlar atabilsin.

Siyaset toplumsal yaşamı bugünden güzelleştirme, iyileştirme için yapılmalı bu konuda inandırıcı adımlar atılmalı, siyasette yenileşmenin anlamı bu olmalı. İktidar pastasından pay kapma amacına yönelik kişisel, kısır sen-ben kavgaları ülke, toplum yararına yönelik siyaset tarzı değildir.

Siyasete ilgili bireyi daraltmadan, çökertmeden tam tersine meşru bir zeminde madden ve manen geliştiren bir siyasi atmosfer üretilmelidir. Yüksek idealler adına bugünün insanını ve siyasete ilgili bireyi çökerten klasik sol siyaset üslubuna sağ siyaset tarzına alternatif olmamaktadır. Sağı ve solu ile siyasal ortamında yenilenmesi, değişmesi gereken noktalardan biri de güzelliklerin mücadelisini veren birey ve oluşumları daraltan, çökerten siyaset tarzıdır.

Birileri bugün şu soruya cevap bulmalıdır. Daha güzel bir toplumsal gelecek için çaba gösteren birey güzelliklere layık değil mi?■

Aylık Çeviri Dergisi: BAŞKA DİLLERDEN

Türkiye, geleneksel olarak hayli ben merkezci, zaman zaman yabancı düşmanlığı derekesinde milliyetçi bir toplum. Yeryüzünde olup bitenlerle - "başkaları"nın "bizim" hakkımızda ne dedikleri, ya da **Sunday Times**'ın 20. yüzyılın en büyük 1000 devlet adamı listesinde Atatürk'ü dahil edip etmediği dışında-fazla ilgilenmiyor. Televizyon gibi yazılı basının da dışa açılan pencereleri çok sınırlı. Kendi olanaklarıyla izlemek ve öğrenmek isteyenler içinse, dil engelinin yanısıra, zaman, para ve nerede ne bulacağını bilmemek de, önemli kısıtlar oluşturuyor. Oysa günümüzde tarihin akışı alabildiğine hızlanmış ve dünya, Marshall McLuhan'ın beğensek de, beğenmesek de bir gerçeği yakalayan deyimiyle, her zamankinden fazla "tek bir köy"e dönüşmüş durumda.

Başka Dillerden, işte bu tür sıkıntılara mütevazi bir çözüm olarak düşünüldü. Fikir, "Teorik Forum" adında, kendi çapında gerçeği arayan küçük bir çalışma kolektifi içinde doğdu: Sağlıklı tartışmalar yapabilmek için, zengin ve çok-yanlı bir kültür temelimiz olmalı. Bunun için, Murat Belge'nin "dünya bilgileri" dediği

kerte ile geniş ve ferah bir bağlantıyı yeniden kurmalıyız. Bu, yeni ve çeşitli anlamlarda "nötr" bir enstrümanla başarılabilir. Piyasada, arada sırada iyi çeviriler de basan dergiler yok değil - fakat birincisi, hepsinde telif yazılar esas, çevirilere ayrılan yer ise çok tali; ikincisi, böyle dergiler bazen haksız biçimde de olsa bir "çevre"ye özgü sayılabiliyor ve bu yüzden herkese ulaşamıyor; üçüncüsü, çevirilerin yanısıra telif yazılara da yer vermeyi düşünecek her yeni derginin önüne, keza bir "çizgi ne olacak? sorusu çıkacağa benziyor. Oysa sırf çevirilerden oluşacak dolgun bir derginin, bütün bu sıkıntıların etrafından dolaşması pekala mümkün sanıyoruz.

Başka Dillerden'in, doyurucu bir bilgi ve kültür çeşitliliği sunmaktan ibaret bir yayın çizgisi olacak. Bu, hızlı ve çevik bir çalışma tarzını mümkün kılacak: Halil Berktay, Yusuf Işık, Orhan Koçak, Levent Köker ve Doğan Şahiner'den oluşan beş kişilik, açık uçlu bir kurul, herhangi bir ideolojik eleme işlevini değil, esas olarak geniş bir çevreden gelebilecek bütün önerileri toplama ve çevirmen potansiyelini değerlendirerek üretim sürecini koordine etme görevini yerine getirecek. Dergi, kısa ve uzun, konjonktürel ve teorik, siyasal ve kültürel, her çeşit makale ile, zaman zaman önümüze gelen kitaplardan aktarılmış çarpıcı bölüm ya da fragmanları içeren bir **potpourri** niteliği taşıyacak. Sürekli olarak tarayabileceğimiz anlaşılan malzemeler arasında, daha şimdiden **New Left Review**, (Kendisi *Guardian, Le monde* ve *Washington Post*'dan seçilmiş yazıları içeren) **Weekly Guardian, Nouvel Observateur, Signs, Telos, Marxism Today, Le monde diplomatique, Gender and History, Esprit** ve **Women and Society** gibi yabancı yayınlar var. **Başka Dillerden**' in ilk iki sayısında yer alacak konulardan bazıları şöyle: Nükleer silahsızlanma alanındaki son gelişmeler; Macaristan'daki yeni siyaset sahnesi; en son Picasso biyografisinin tanıtımı; Afrika'da "tek adam" rejimlerinin sarsılışı; Kamenev'in son yazısı; ekoloji ve Marksizm; "muzaffer" liberalizmin zaafları; bir Andy Warhol eleştirisi; Sovyetler Birliği'nin Türkik cumhuriyetlerine ilişkin kapsamlı bir dosya (Ermenistan, Gürcistan ve Azerbeycan bir arada; ayrıca tek tek makalelerle Tacikistan, Özbekistan ve Kazakistan); kapitalist ülkelerin yüzyüze bulunduğu ekonomik güçlükler; Üçüncü Dünyanın borçları ile borç ödemeleri arasındaki dengesizlik; Sovyet okullarında yaşanan yeni eğitim-öğretim denemeleri; statik bir sınıf ayrıcalıkları sistemine sahip olan İngiltere'nin nostaljik geçmişe dönük hali ile, gelişmede başa geçen Batı ülkelerinin görece gevşek ve demokratik toplumsal dokusu arasındaki tezat; sosyalist realizmin, Stalinist Fordizmin ideolojik illüzyon ihtiyacını karşılayan bir sanatsal üstyapı olarak açıklanması.

Başka Dillerden bayilerde satılmayacak; yalnızca abonelere, her ay başında posta ile ulaşacak. Bu, bir dergiyi dağıtıma vermek için gerekli asgari baskı adedi kaygısından, % 40 bayi payından, habire paranın geri dönmesini beklemekten ve tiraj ayarlama derdinden sıyrılmamızı sağlayacak. Belirli bir anda diyelim 123 abone varsa, derginin o sayısı 125, en fazla 130 basılacak. Ayağını yorganına göre uzatacak; adım adım yetkinleşmeye çalışacak. A4 boyunda, kendinden kapaklı, (yeni orman kesimlerini desteklemiş olmamak için) yalnızca "recycled", açık yeşil, açık sarı, açık pembe veya açık gri ton verilmiş kağıda çift sütun olarak gösterişsiz ama tertemiz baskılı, 10 punto bilgisayar dizgisiyle başlangıçtaki 32 sayfalık hacmine çok yazı sığdırabilen, hafif bir araç olacak. **6 aylık abone bedeli 50.000.-; yıllık abone bedeli 100.000.- lira.** Abone olmayan, bu dergiyi piyasada bulamayacak. Şimdi abone olana ise, ilk sayı ne pahasına olursa olsun, ne şekilde olursa olsun 1 Kasım'da mutlaka ulaşacak. **Başka Dillerden**, aboneleriyle bir kulüp anlayışı içinde ilişki kuracak: abone sayısı, mali durum ve benzeri sorunlar hakkında her ay düzenli bilgi verecek. Dergi 500 aboneyi bulduğunda ise, 48 sayfaya çıkmayı ve/ya da kendine telif bir kardeş peydahlamayı düşünmeye başlayacak.

Bunun desteklemeye değer bir çaba olduğunu düşünüyorsanız, (a) abone bedelinizi **Garanti Bankası Levent/İstanbul Şubesi Halil Berktay 6601765/8** hesabına yatırabilir; (b) dekontun bir fotokopisiyle ve posta adresinizle birlikte, bütün çeviri önerilerinizi, elinizdeki ilginç malzemeleri ya da tarama olanaklarınızla ilgili bilgileri, **Başka Dillerden Dergisi, Salkımsöğüt sok. 2/4 , Cağaloğlu İstanbul (Tel: 513 27 17)** adresine ulaştırabilir; (c) çıkacak olan abone kartlarımızdan edinerek abone bulmamıza yardımcı olabilirsiniz■